

TESI DOCTORAL

**SENYORIU I MUNICIPI A LA CATALUNYA NOVA: BATLLIA DE
MIRAVET; COMANDES D'HORTA, D'ASCÓ I DE VILALBA; I
BARONIES DE FLIX I D'ENTENÇA (*)**

- JOSEP SERRANO DAURA -

**Dirigida pel dr. Josep M. Font i Rius
Co-dirigida pel dr. Tomàs de Montagut Estraguès**

**Àrea d'Història del Dret i de les Institucions
- Departament de Dret -**

Facultat de Dret

Universitat "Pompeu Fabra"

Volúm I

- 1996 -

- Ascó:

1) L'any 1520 existeixen carnisseria i peixateria al lloc, i segurament les gestiona la Universitat; molt després, l'any 1562 es concerta un conveni entre les Universitats d'Ascó i Vinebre i el comanador sobre diferents qüestions dominicals, i pel que a la carnisseria s'estableix que a la "carniceria" estàn obligats (els jurats -?-) a tenir-hi carn de moltó "los dies de carn per a provissio de la cassa del dit senyor" sota pena de 3 sous (445).

2) Al Capbreu de 1607 els jurats reconeixen tenir "casa de la carnisseria e taula de aquella", exempta de tot cens i subjecta solament a lluïisme; així mateix es declara que el senyor té dret a comprar tot tipus de carn amb el descompte de "mallá marco per lliura del que los altres ordinariament la compren" (446).

3) Segons la Carta de 1615:

- El senyor ha recuperat l'immoble on aquell servei es trobava instal·lat, i ara d'acord amb el seu cap. 90 es dona altra casa a la Universitat perquè l'instal·lin de bell nou sense cens. En tot cas s'exclou de la donació "la casilla donde metian los carneros", que se'ls cedeix a cens de 2 sous.

- I el cap. 63 disposa que "el cortante de la carne sea a gusto y contento de la Villa" (és a dir que la vila designi el carnisser); però quan es compri carn pel senyor, se li donarà "una miaja menos por libra" de preu (com es feia abans); encara s'afegeix que si el senyor vol "carnero" i no en hi ha, aleshores el carnisser al seu càrrec haurà de donar gallines "a precio de carnero". En tot cas, es declara que aquests drets l'ostenta el comanador, i si aquest no hi és corresponen al seu governador, o en el seu lloc a l'arrendador de la Comanda (solament un d'ells gaudirà d'aquells drets, mai dos ni tots tres alhora).

- Móra: Hi ha carnisseria a mitjans s. XIV, i almenys coneixem que el carnisser està exempt de pagar corredoria per la compra del bestiar que ha de matar i vendre.

- Flix:

1) Al Capbreu de 1511 la Universitat declara tenir la carnisseria, i per ella i per la peixeteria paga 1 sou i 6 diners.

2) I l'any 1662, quan la Baronia es troba incorporada a la Corona des de la guerra civil anterior i encara no s'ha retornat a la Ciutat de Barcelona (fins el 1670), la Universitat té "casa de la carniceria" per cens que cada any fa "senyor rey, un sou y sis diners" (447).

D'altra banda i suposem que relacionat amb els drets de carnisseria, sabem que a Riba-roja no es paga la quarta part de "cosa grossa". No coneixem més detalls, però creiem que tal declaració es refereix a l'exempció dels vassalls del lloc de pagar-la de tot animal que es mati a la carnisseria (com a Horta) (448).

e) La ferreria:

La ferreria és un altre dels serveis més importants i comuns en tot districte senyorial amb els forns, molins i carnisseries. La Senyoria ha d'assegurar els medis necessaris perquè els vassalls puguin treballar bé les terres cedides, i obviament necessiten de la ferreria i del ferrer per a ferrar llurs bèsties i per a fabricar les eines i estris necessaris.

Ja per a mantenir aquell servei amb el seu ferrer i les instal·lacions i estris precisos, apareix un tribut denominat "lloçol", o "loceu" o "llois" que han de satisfer els vassalls del lloc; suposem que amb el pagament d'aquells tributs els veïns i/o terratinents deuen tenir dret a determinats serveis gratuïts o a tots. A part hi haurà altres drets que es cobren a forasters que usen dels serveis, o per a necessitats que aquell tribut no cobreix.

En tot cas, si acudim als Capbreus de l'Orde de l'Hospital hi ha molts llocs on no es declara ni el servei ni el pagament del tribut; igual ocorre a la Baronia de Flix. Ignorem la causa del que deu constituir una exempció tributària pels vassalls d'aquells dominis, doncs estem segurs que el servei es presta, per bé que aleshores potser es paguin tots els serveis que es donin.

e.1 Als dominis templers/hospitalers:

Prova de l'importància d'aquell servei de ferreria és la menció particular que s'hi sol fer en quasi totes les Cartes de població que s'atorguen als dominis de l'Orde del Temple. Tal retenció es fa amb la denominació general de "fabrica", o com a Pinell on les Cartes de 1198 i 1207 es refereixen a "fabricas et loceds" (ferrerries i lloçols).

De totes aquelles Cartes hem de fer esment especial a la de Vilalba, on l'Orde fa retenció particular de la ferreria "in qua nos teneamus assidue ferrarium qui faciat ferramenta populatoribus et laboratoribus necessaria". I afegeix que així sigui segons es fa a Horta (449).

Veient ja els Capbreus:

- Ginestar: Sols al Capbreu de 1495 es declara que es paga el dret de "locen", i que és de 2 cafisos de gra, un de blat i altre d'ordi.

- Rasquera: És com a Ginestar.

- Corbera: Es declara que es paguen 24 quarteres de blat i altres 24 d'ordi (sembla que ho paga en conjunt la Universitat). S'assenyala també que cada any varia, potser en funció dels resultats econòmics.

- Pobla de Massaluca: Es paga el dret de lloçol i la seva quantia es fixa de la manera següent: aquell que posseeix un parell de bèsties per a llaurar paga 10 almuts de gra, 5 de blat i 5 d'ordi; qui sols té una bèstia en paga 5 per meitats de blat i ordi; i qui no té bèstia però posseeix terra, l'"exader", dóna 2 almuts dels productes i en les proporcions indicats (450).

- Horta:

1) Vers l'any 1628 es declara que els veïns paguen per drets de "locios" o "llossis" segons segueix: aquell té dos mules per a llaurar dóna 10 almuts de gra, 5 de blat i 5 d'ordi; i aquells que en tenen una com qui no en té cap donen 2 almuts i mig meitat de blat i meitat d'ordi (451).

2) El 1674 entre altres béns, la Universitat declara posseir francament una casa cedida per la Senyoria per a instal·lar-hi la ferreria, com si aquell servei hagués passat a ser municipal.

3) Però el 1693 s'assenyala que la Vila paga a la Senyoria: 23 fanegues, 6 almuts i 4 quart de blat "puro", més 1 fanega, 3 almuts i un octau d'ordi, i 3 lliures, 2 sous i 6 diners, i mitja gallina tot com a cens per "los comunes y fabrica de toda la Baylia". El cens comprèn doncs el terme i la fàbrica o ferreria que deu ser única per a tota la Batllia (de fet no es declaren als altres llocs membres de la Comanda).

- Caseres, Prat de Comte, Bot i Arnes: No es declaren ferreries, però si que es paguen llòsols i són els mateixos que es declaren a Horta el 1628.

- Vilalba:

1) En principi cada "poblat" que tingués un parell de bèsties per a llaurar pagava 20 almuts de gra per tal de mantenir la ferreria; i aquell que solament tenia un animal o el que no en tenia cap devien donar les proporcions corresponents (452).

2) Almenys el s. XVI la Universitat es fa càrrec de la ferreria i el seu ferrer, i es passa a pagar els llòsols en la mateixa proporció que se satisfàn a la Pobla de Massaluca. Encara s'afegeix que si un posseeix 3 bèsties, com sigui que el propietari no pot llaurar "ab mes de un aladre" (amb dos bèsties), paga com si solament en tingués dues.

- Fatarella: Es paga com a Vilalba i la Pobla de Massaluca.

e.2 Baronia d'Entença:

- Coll de Balaguer:

1) La Carta de població d'aquell lloc de 1275 disposa que la Senyoria hi establirà un ferrer; però que en tot cas mentre això no sigui eximeix als veïns de pagar lloçol.

2) Després, al Capbreu tingut a mitjans s. XIV es declara que la Senyoria percep la tercera part del lloçol, i les altres dues parts deuen anar destinades al ferrer.

- Tivissa: En aquest lloc es paga lloçol i és del senyor, encara que almenys el 1205 hi participa el castlà que rep dues parts de nou que es fan (453).

- Banyoles: Aquí ocorre com a Tivissa, i el "loçeu" és del senyor no del feudatari (454).

- Móra: En aquest cas i segons aquell Capbreu del s. XIV, hi ha una "fabrega" que posseeix la Universitat, i per ella paga 3 cafisos de gra, a meitats de blat i d'ordi cada any per sant Miquel; a més està exempta de fadiga i lluïisme.

e.3 Baronia de Flix:

L'any 1556 existeix ferreria a Flix, i hi ha varis ferrers; justament aquell any el procurador senyorial denuncia que els veïns impedeixen a aquells que facin carbons al bosc (?) sinó els paguen determinats drets que manifesten tenir concedits a la seva Universitat (455).

D'altra banda, a la Palma la Universitat posseeix una ferreria almenys l'any 1624, i desconexem si paga res.

f) Les tavernes o "botigues" de venda, els hostals, la fleca, els graners i establiments similars:

Tenim encara altres serveis d'aparició documentada tardívola, vers la primèria del s. XVI, i que subsisteixen fins el XIX. Es tracta d'establiments que en general acaben gestionant les Universitats directament o s'arrenden constituïnt una de llurs fonts d'ingressos més importants.

Inicialment tots aquells serveis estàn reservats a la Senyoria com es deixa ben clar en algun cas; això no obstant com dèiem i en particular pel que fa a les tavernes i als hostals, per llur caràcter eminentment comunitari i tal vegada coincidint la seva aparició (almenys documentada) amb un moment en què els senyors tendeixen a no assumir directament cap

servei i prefereixen cedir-ne l'explotació amb el cobrament d'unes rendes, finalment i prèvia cessió els acaben explotant les Universitats o particulars segons el lloc, en establiment o arrendament.

Hem de seguir en definitiva veient quins d'aquells serveis hi ha a cada lloc i qui els gestiona, partint fonamentalment com venim fent dels Capbreus i d'alguns documents particulars.

f.1 Als dominis templers/hospitalers:

- Gandesa: La Universitat posseeix una casa per a la venda d'espècies i paga un cens de 3 diners

- Ginestar: La Universitat posseeix uns graners que està al terme de Miravet, i paguen un cens anual de 25 lliures.

- Pobla de Massaluca:

1) De l'any 1760 tenim constància de l'existència al lloc d'un hostal, de titularitat municipal. Sembla que hi ha exempció de tot tribut senyorial, però la Vila vol arrendar el servei i la seva explotació (456).

2) El mateix any la Vila posseeix una taverna o botiga per a la venda d'aiguardent; tampoc sabem si es paga algun dret senyorial, i el Municipi cedeix l'explotació en arrendament (457).

3) I al s. XVIII es declaren uns graners senyorials.

- Pinell: La Universitat posseeix també una botiga o dipòsit pel que satisfà 3 sous; i el castellà d'Amposta en té una altra.

- Corbera: El senyor hi té una "botiga" per a grans; entenem que es tracta d'un dipòsit o graner.

- Horta:

1) El s. XIII hi ha hostal, i els Costums de 1296 en el seu cap. XXVIII prohibeixen a l'hostaler adquirir "hostalagium de re sua quam vendat in domo sua".

2) La Senyoria hi posseeix un graner "y botiga con dos trujales para aseyte y una para vino", més 4 "cubas"; mentre que la Universitat en posseeix una altra franca en la que es troba el pes.

- Benissanet: El cap. 15 de la seva Carta de població de 1611 reconeix a favor de la Universitat els serveis de taverna d'oli i vi, així com de la fleca, pagant per ells i l'usdefruit del terme un cens de 100 lliures.

- Ascó:

1) Segons uns Ordenaments de la Vila de 1520, hi ha fleca, tavernes de vi i d'oli (suposem que les gestiona la Universitat). Però els anys 1559 i 1569 es concedeix llicència a dos mercaders del lloc per a instal·lar cada ún una botiga d'oli amb subjecció a cens d'una unça de cera un i l'altre d'una lliura d'oli (458).

2) Segons els Capbreus de 1558 i 1606:

- La Senyoria posseeix dues botigues amb trulls.

- I la Universitat té una botiga d'oli, per la que es paguen 3 lliures de cens anual.

3) Segons la Carta de 1615, uns serveis es donen a la Universitat i altres se'ls reserva la Senyoria:

- Són de la Universitat:

- Als caps. 76 i 77 es fa donació a la Vila d'unes sitges que estan al carrer de l'Hospital, i d'una botiga per a guardar el blat, a cens d'1 sou i de 2 sous l'any respectivament.

- El cap. 88 també fa donació a la vila de la fleca i de la taverna, amb obligació de que no les arrendin "sino darlas como antes lo hacian" (?).

- El cap. 91 els dona un pati per a posar-hi la peixateria amb cens d'1 sou anual.

- El cap. 93 es refereix a un "farinero" o dipòsit de farina que també es cedeix a la Universitat, amb un cens igual d'1 sou.

- Les reserves de la Senyoria:

- El cap. 17 declara que els hostals i les tendes o botigues han de ser de la Senyoria.

- Els caps. 98 i 99 disposen que la Senyoria es reserva un "abejar" i altres sitges que es troben al "planillo" (i que abans eren de la Vila).

- Amb el cap. 100 l'Orde també es reserva una botiga d'oli.

4) Al Capbreu de 1639 es declara el següent:

- Que pertanyen a la Universitat: una botiga al carrer Major, per la que paguen 2 sous; la peixateria, amb un cens d'1 sou; el fariner a cens d'1 sou; i les sitges que recull la Carta de 1615 amb el mateix cens.

- Que la Senyoria posseeix: 2 botigues d'oli; una teuleria; un "abejar"; un hostal i altres botigues "ad vendendum (..) in eis merces et alia insimilibus"; les sitges abans referides; i les botigues del "faedor" de l'oli.

- Miravet: Segons la seva Carta de població de 1623:

- El cap. 13 dóna a la Universitat les tavernes de vi i d'oli, pagant per elles i per altres serveis i l'usdefruit del terme la suma de 40 lliures a l'any.

- El cap. 57 fa reserva a favor de l'Orde d'una botiga dita el "trullar".

- El cap. 58 recull altra reserva senyorial d'unes cases on es troben els trulls.

- El cap. 59 es refereix a les sitges que talment es reserva la Senyoria, les que es troben al camí de Benissanet.

- Torre de l'Espanyol: El s. XVIII la Universitat gestiona un hostel, una fleca, i uns serveis de venda d'aiguardent, tabac, sal i oli (459).

- Riba-roja: Almenys el 1646 la Senyoria posseeix al lloc un graner.

- Fatarella: A mitjans s. XVI la Universitat posseeix i gestiona una botiga per a la venda de mercaderies (460).

f.2 Baronia d'Entença:

Almenys a Tivissa podem dir que a mitjans s. XIV existeix una "caldera de la tintoreria" que havia estat establerta per Guillem d'Entença i el seu castlà Bernat de Fonollar (darrer s. XIII o primera del XIV); en aquell moment la posseeix Ramon Spils, a cens de 12 sous i amb subjecció a fadiga i lluíisme.

f.3 Baronia de Flix:

- Flix:

1) Segons el Capbreu de 1511 la Universitat posseeix la peixateria amb un cens compartit amb la carnisseria d'1 sou i 6 diners.

2) L'any 1694 es constata que la Universitat posseeix fleca, taverna, tenda o "gavella" i hostel (461).

- Mas de Flix: La seva Carta recull l'intenció del senyor de construir una botiga on inicialment es reculliran els seus drets.

g) Els serveis de pesos i mesures i de corredoria:

Altres serveis de caràcter i naturalesa senyorials són els de pesos i mesures i de corredoria. Dos serveis inicialment diferenciats i que posteriorment s'acaben assimilant i fins i tot confonent-se, constituint-ne un de sol almenys en alguns llocs.

Estem davant d'uns serveis vinculats d'una banda i inicialment a la facultat senyorial de fixar els pesos i mesures a usar pels vassalls, i d'altra

a la necessitat de controlar la qualitat dels productes que es venen al mercat local i que finalment a molts dels nostres llocs passen a ser exercides pels mateixos Municipis. Els aspectes que aquí ens interessin són en tot cas: l'ús dels pesos i mesures senyorials amb les taxes corresponents, i el servei de corredoria amb la seva tributació derivada de la venda d'immobles i de mercaderies.

Cal fer però algunes observacions prèvies sobre cadascun d'aquells serveis, per a passar després a veure com es presten als llocs dels que en tenim coneixement.

g.1 Els pesos i mesures:

El senyor en virtut dels seus drets dominicals "posseeix" en expressió de l'època els pesos i mesures: és diu que "lo pes y mesura son del senyor". Tal prerrogativa comporta molt més que el simple fet de posseir uns pesos i mesures; implica també: el dret a fixar els patrons dels pesos i de les mesures de superfície i longitud que han d'usar els seus vassalls, de tenir ell mateix els pesos i mesures en exclusiva, de manera que els veïns del lloc sols poden usar aquells i en principi no en poden tenir de propis, i òbviament tot això comporta que la Senyoria pugui aplicar i percebre uns drets determinats per l'ús de dits estris (pel servei pròpiament dit de pesos i mesures).

És una prerrogativa de caràcter mixt jurisdiccional i dominical com dèiem, si tenim en compte que el senyor normativitza sobre els patrons d'uns i altres, indica quins són i d'altra banda ell els posseeix i obliga als vassalls a usar-los i a pagar uns drets determinats.

Si acudim a les Cartes de població de la nostra zona veiem que des del s. XII es fa referència a aquella facultat senyorial; concretament se cita el dret de "mensuras" a les Cartes d'Horta de 1192 i de Batea de 1205, i entenem que s'inclouen en les altres com ocorre amb altres casos tot i que no s'esmentin expressament, en raó del domini i senyoriu que en general es reserven els concedents. En tot cas és un dret que es va reconeixent en els successius Capbreus, almenys en els dels Ordes militars.

La primera manera d'exercir tals prerrogatives és com dèiem la de fixar els patrons dels pesos i mesures, i així es fa per exemple als codis de Costums d'Horta de 1296, de Miravet de 1319 i de la Torre de l'Espanyol de 1517:

- Comanda d'Horta: El cap. XXXII assenyala que la fanega, la migera i els pesos, siguin com els de Lleida, i que el canter d'oli és de 40 lliures.

- Batllia de Miravet: Els seus caps. 37 i 38 disposen que el canter d'oli és de 44 lliures, i que la fanega, l'almut i l'alna són com a Lleida, respectivament.

- Torre de l'Espanyol: El seu cap. XXXIV també disposa que l'alna, la fanega i l'almut siguin com a Lleida.

Hem de dir però que totes aquelles disposicions no s'apliquen sempre estrictament, doncs a la darrera del s. XVI observem que en alguns llocs de la Batllia de Miravet el canter ha variat de capacitat i és el mateix que a Horta. O veiem també com aquelles mesures de Lleida que es declaren expressament d'aplicació talment canvien als districtes d'Horta i Miravet (462).

Pel que fa a Flix, si bé els seus Costums no s'hi refereixen, en principi podem entendre que estàn vigents els pesos i mesures de Tortosa, atès que aquell mateix codi confirma la vigència dels Costums d'aquella Ciutat (463).

Malgrat tot, l'influència dels pesos i mesures de Lleida a tota la nostra zona és generalitzada, i ja s'esmenten en les Cartes de població templeres del s. XII i XIII en establir la superfície de terra a donar als pobladors i les mesures de gra que aquells han de satisfer. Però també trobem la "cana" de Tortosa als dominis de Miravet els s. XIII i XIV; o l'alna de Prades a la Palma (464).

En tot cas, arran allò disposat per les Corts de Montsó de 1585, es va procedir a "reduir" totes les mesures i pesos del Principat, uniformant-les d'acord amb els vigents a la Ciutat de Barcelona. I considerem que per aquesta raó les Cartes de població del s. XVII de Benissanet, Ascó i Miravet no contenen ja cap disposició similar a aquelles dels codis d'Horta o Miravet, sens perjudici d'allò que fa referència al control dels pesos i mesures que s'usen als diferents llocs.

Tot i així encara tenim documents posteriors a aquelles Corts de 1585 que segueixen referint-se a mesures de Lleida (465).

D'altra banda, aquella prerrogativa dominical comporta també que els veïns hagin d'usar els pesos i mesures senyorials. I així s'expressa per a uns casos concrets al cap. 40 dels Costums de la Batllia de Miravet: s'estableix el deure de tot habitant del districte de pesar amb les balances i els pesos de la Senyoria quan es tracti de vendre per pes superior a la mitja rova, pagant aleshores una taxa d'una malla per quintar pesat.

Malgrat tot, el caràcter inicialment exclusiu podem dir d'aquella prerrogativa dels pesos i mesures es va matitzant, va evolucionant al llarg del temps, de manera que els senyors acaben permetent que els

vassalls posseeixin mesures pròpies, o les cedeix a la Vila francament o a canvi d'un cens, o bé enfranqueix els veïns en l'ús de les senyoriais.

Podem veure allò que disposen els codis de Flix (1308) i de la Batllia de Miravet (1319):

1r.- Baronia de Flix:

- El cap. 4 dels seus Costums reconeix que tot veí pot tenir i usar francament l'almut.
- El cap. 12 assenyala que la fanega és de la Vila, i ordena que tot veí pugui usar-la francament si és per a mesurar el seu blat o prestar-lo (mai però per a vendre'l, en qual cas deuria d'abonar els drets corresponents).
- I el cap. 13 es refereix al pes que sembla ser senyorial atès que no indica res al respecte, i disposa que sigui "prestat" francament a tot aquell que vulgui per a pesar la seva mercaderia, comprada o per a vendre, "ço es tan solament per regoneixer com la trobara".

2n.- Batllia de Miravet: Els caps. 35, 36, 37 i 40 (aquest ja citat i a "sensu contrario") permeten als veïns tenir i usar francament les alnes i les migeres, la fanega, l'almut i el canter d'oli, i les balances i pesos per a pesar per menys de mitja rova.

En definitiva, estem davant d'un altre monopoli senyorial, que en el decurs del temps es va alliberant, per quant s'acaba reconeixent als vassalls el dret a tenir en propietat uns pesos i unes mesures determinats, i també en casos s'els eximeix de pagar els drets corresponents. Tot depèn del lloc i del districte senyorial al que pertany.

Tot i així, conseqüència d'aquesta espècie de lliberalització, sorgeix altra qüestió: qui s'encarrega del control dels pesos i mesures que es fan servir i dels productes i mercaderies a vendre, per tal d'evitar el frau. Funcions aquelles que també des d'un principi són senyoriais, però què al mateix temps que es concedeixen o reconeixen determinades exempcions als vassalls, la Senyoria autoritza en llur exercici l'intervenció dels representants municipals. Podem veure què disposen els Costums de la Batllia de Miravet (cap. 60) i la Torre de l'Espanyol (cap. 55) en termes molt similars i sota l'epígraf "De regonexer les mesures e pes": "Item, donen los dits senyors e volen que totes mesures e peses sien regonegudes per lo batlle e per los jurats ensemps, e totes coses que ab aquelles seran pesades o mesurades. E la pena que n'exira sie de la Senyoria" (de Miravet).

La Senyoria doncs almenys en aquells dos casos i pel que fa a les funcions de control i reconeixement dels productes i mercaderies a vendre, així com dels pesos i mesures que usen els particulars, ja siguin mercaders o veïns del lloc les manté en tant que les encomana al seu

batlle, però permet l'intervenció en llur exercici dels representants municipals. En tot cas la sanció que es pugui imposar pertany al senyor.

Finalment, tot i que hem de seguir parlant d'una prerrogativa senyorial, les Universitats acaben assumint d'una manera més o menys plena aquelles funcions de reconeixement de pesos i mesures i dels productes i mercaderies que arriben al lloc per a vendre. No podem concretar quan apareix, però a la primeria del s. XVI trobem en un lloc de la nostra zona la figura del "mostassaf", com a càrrec municipal que exerceix aquelles funcions i amb facultats reglamentàries.

Així apareix a Ascó segons uns "Ordenaments" de la Universitat de 1520 (466), i després a les Cartes de població de Benissanet, Ascó i Miravet concedides entre 1611 i 1623. Tanmateix al mostassaf i a les seves facultats i funcions ens hi referim més endavant en tractar de l'organització de les Universitats locals.

Advertim en tot cas que aquella prerrogativa senyorial dels pesos i mesures a la darrera del s. XVI en molts llocs s'ha reduït pràcticament a les funcions de control dels pesos i mesures, amb la seva potestat sancionadora; però i potser per l'interès de la mateixa Universitat, se li ha incorporat també com a inherent la del control de les mercaderies i productes que arriben al lloc per a vendre's. I totes dues constitueixen fonts d'ingressos senyorials i també municipals als llocs on les exerceix la Universitat, en raó de sancions com dèiem i per drets causats a favor del responsable municipal que intervé segons el cas.

Talment hem de dir que la Senyoria pot posseïr pesos i mesures segons els patrons vigents destinats a l'ús privat dels veïns del lloc o d'aquells que hi van per a vendre llurs productes i que aleshores han de pagar la taxa corresponent. Així ocorre a Ascó on encara el 1824 s'arrenda el servei senyorial de pesos i mesures (467).

Per últim, cal recordar com hem indicat que les Universitats van assumint més funcions en matèries com el control de mercaderies i dels pesos i mesures, particularment per mitjà d'aquell mostassaf i amb l'aprovació d'Ordenaments u Ordenances municipals d'aplicació que ho regulen.

Un primer exemple el tenim amb els Ordenaments d'Ascó de 1520, que disposen com es presten aquells serveis:

- A la Vila existeix una plaça dita "del Pes y Mesura" que probablement és la del mercat local, i en la que els mostassafs s'instal·len.
- Aquests oficials han de controlar les mercaderies i productes que es van a vendre i taxar-los fixant el preu de venda.

- Els mateixos mostassafs han de comprovar l'exactitud dels pesos i mesures que tenen els veïns (una vegada l'any), i donar als mercaders forasters els que allí han d'usar (en "pedres").
- Per tot això els mostassafs cobren llurs drets, i poden imposar sancions de les que participa la Senyoria.

Això no obstant, aquells pesos i mesures s'han d'ajustar als patrons que posseeix el comanador d'Ascó.

Recordem que els textos de la Batllia de Miravet i de la Torre de l'Espanyol reconeixen a favor de la Senyoria tota sanció econòmica, mentre que a Ascó és comparteix entre el senyor i el mostassaf. A part, els drets econòmics causats pel normal desenvolupament de llurs funcions corresponen íntegrament als mostassafs.

En definitiva, a Ascó i a la primeria del s. XVI el servei de pesos i mesures és senyorial, però el control dels productes i mercaderies a vendre és municipal, i l'exerceix un càrrec municipal que hi té els seus drets:

- La seva Carta de 1615 així ho recull al cap. 56: "Ytem, que ninguno pueda vender ninguna mercaderia que sea de peso y medida, sin que den precio los jurados o mustazaf en pena de diez sueldos, y el tercio de ella sea para el señor. Y se entiende las mercaderias vienen a la plaza a vender."

- I al Capbreu de 1761 es declara que "el peso (..) es de dicho señor comendador".

En definitiva es tracta d'una funció pròpiament senyorial, però que s'encomana als jurats de la Universitat o al mostassaf, i en tot cas aquella hi participa en un terç de les sancions que s'imposin.

Ja a part del servei del pes i mesures i dels drets que se'n causin, la Senyoria segueix exaccionant la corredoria per la compravenda de productes i en casos també per la d'immobles que s'efectuen al lloc, com veiem tot seguit.

g.2 La corredoria:

El servei de corredoria com a tal és el que exerceix el corredor, oficial encarregat de "correr" o "fer crida pública" anunciant la venda de productes i mercaderies, i de béns mobles i immobles per encomana d'un particular o en subhastes ordenades per sentències judicials o per embargaments fiscals. I justament als drets que percep aquell oficial per dur a terme les seves funcions se'ls anomena de "corredura" o "corredoria", i equivalen a una suma fixa o proporcional al preu de venda del producte o del bé de que es tracti. A cada districte senyorial regeixen

unes tarifes determinades, i encara en un mateix districte poden variar entre els seus llocs membres.

El corredor és doncs l'encarregat d'anunciar la venda o la subhasta de béns i de mercaderies i productes; i corredoria és la denominació del servei i dels drets o remuneració que es paga per aquell servei.

Això no obstant el concepte de corredoria va més enllà, doncs és converteix en un dret econòmic més de la Senyoria que s'ha de pagar de "todo lo que se vendiere, trocare o empeñare conforme mas largamente está en la tarifa". La causa es deu trobar en el fet que tota venda d'immobles encara que sigui entre particulars, s'ha de fer per encant públic, és a dir, per subhasta previ anunci del corredor; almenys així es recull en un document sobre Vilalba i la Fatarella de 1314 (468).

Però en general, els drets de corredoria acaben deixant de ser els drets del corredor, i es converteixen en uns ingressos senyorials més amb independència de l'intervenció del corredor o no.

A la Baronia d'Entença es perceben almenys l'any 1205, segons es recull en una declaració dels drets del castlà de Tivissa. Però s'esmenten com a drets de "correduris sive leudis", com si la corredoria i la lleuda constituïssin en aquell moment un mateix tipus de drets econòmics quan després són diferents, bé que tots dos afecten a l'activitat comercial: la corredoria s'exacciona per la venda de productes i mercaderies al lloc, i la lleuda és el dret que es paga pel trànsit de productes i mercaderies pel territori d'un districte senyorial. Afegim que la corredoria també s'ha de pagar en alguns llocs per la venda d'immobles.

Potser en origen es tracti dels mateixos drets econòmics, denominats indistintament com de corredoria o de lleuda i gravin la venda i el transport de productes i mercaderies. Però en el decurs del temps s'acaba produïnt una dissociació entre tots dos conceptes, de tal manera que un grava la venda i l'altre el transport de productes i mercaderies pel territori senyorial.

Als dominis dels Ordes militars el corredor apareix al codi de Costums d'Horta, i després als de la Batllia de Miravet i de la Torre de l'Espanyol; hi figura com encarregat de vendre béns mobles i immobles, fins i tot animals de càrrega en el cas d'Horta. Així ho recullen en definitiva els caps. XXXI d'Horta, 68 de Miravet i LXIII de la Torre.

Encara en un document de la Comanda d'Horta de 1319 es fa esment al "preconem seu cursorem" com a oficial encarregat de cridar els membres del Consell municipal per a celebrar les seves sessions (469). Però pel seu títol sembla que el pregoner local fa també de corredor al lloc.

També hem de dir que aquells capítols citats de Miravet i de la Torre al.ludeixen igualment al saig (oficial de la Cort), referint-se talment a la compravenda de béns. Aquelles disposicions no distingeixen les funcions de cada un d'ells: s'hi refereixen com a dos oficials diferents i tracten d'ambdós pel cas que "vendran les coses", sense especificar si és una venda lliure o per subhasta, ni quina efectua un o l'altre.

Si acudim al Capbreu de 1495 tingut a Ginestar, Rasquera, Miravet i Benissanet veiem com es distingeixen d'una banda les funcions del corredor i les del saig, i d'altra els drets de "corredoria" i els drets de "sagonia". Així veiem:

1r.- Pel que fa als corredors, se'ls cita concretament en dos casos:

- Que tot caçador de conills que "jaura una nit de fora a casar", ha de donar per corredoria als corredors "una cara de conill" (i això una vegada l'any).
- Quan es relacionen les taules o tarifes dels drets de corredoria per la venda de figues s'assenyala que: si el venedor vol vendre "una sporta de figues o mes, lo corredor deu e es tingut anar ab lo pes a la casa de aquell", i si el pes a vendre és menor aleshores aquell venedor ha de dur les figues "al pes de la plassa".
- Es declaren els drets de corredoria que se satisfan a tota la Batllia, i en cap altre cas a excepció dels dos vistos es fa esment al corredor.

2n.- I respecte del saig es reconeixen diferents drets fixos i periòdics que satisfan els sarraïns de Miravet i Benissanet, i altres drets per "citar", "portar les letres" o "fer empara", funcions totes elles que exerceix com a oficial de la Cort del batlle (judicial).

En canvi al Capbreu d'Ascó tingut el 1558 es reconeix que el comanador dóna als vassalls "curritorem, sagonem sive nuncium" a canvi de certa mesura de gra que li paguen cada any. Ens trobem en un cas igual o similar al d'Horta el 1319 on hi ha un "preconem seu cursorem".

I igualment s'expressa al Capbreu tingut a Miravet el 1606:

- Que el senyor designa pel lloc un "misatge, nuntio o corredor".
- En fer la llista dels drets de corredoria de la Senyoria es reiteren aquelles declaracions que hem vist sobre el corredor (per la caça de conills i la venda de figues).
- I en altre apartat s'assenyala que tothom que "vendra alguna cosa de que degue pagar corredura e es cosa que se aje a pesar o mesurar, e voldra vendre a la mesura o al pes de la plaça" i no ho farà saber al corredor, li haurà de pagar una multa de 10 sous després de liquidar la corredoria.

El corredor, doncs, el 1495 sembla ser ja l'encarregat dels pesos i mesures a aquells llocs de la Batllia de Miravet; i els duu a casa del venedor almenys en un cas referent a les figues, o simplement els té a la plaça del lloc perquè es facin servir allí.

Però a Ascó i Miravet, com deu ser als altres districtes, el corredor s'identifica amb el saig, nunci o missatger que amb una o altra denominació és un oficial de la Cort: una sola persona deu fer les dues funcions. I segons els exemples de la Batllia de Miravet: solament en dos casos es declara que es pagarà al corredor, i en la resta de transaccions subjectes solament s'indica que se satisfarà per dret de corredoria una taxa determinada, sense fer al·lusió a aquell oficial; i per últim veiem com el corredor és l'encarregat dels pesos i mesures.

En tot cas i inicialment el corredor és un oficial senyorial, per bé que en alguns casos i en virtut d'allò que disposen els codis de Costums abans esmentats esdevindria un oficial municipal: els caps. XXXI d'Horta, 69 de Miravet i LXIV de la Torre autoritzen els homes dels llocs a tenir i designar els corredors que considerin necessaris.

Tanmateix al Capbreu de Miravet de 1606 com hem vist, segons declaren els jurats del lloc el corredor també és saig i és un oficial senyorial. En aquest cas el lloc de Miravet deu constituir una excepció respecte els altres de la Batllia, i la causa pot trobar-se en el fet que l'any 1319 la seva població és sarraina i com a tal exclosa de l'aplicació d'aquell capítol; ja una vegada la seva població s'ha convertit al cristianisme, tot i que algunes sentències de la Reial Audiència al llarg del s. XVI els reconeixen la vigència de l'antic codi, és deu mantenir el règim anterior almenys pel que fa a l'institució del corredor (470).

D'altra banda al mateix Capbreu es reconeix que també es paga corredoria per la venda "de tot siti" (immoble), de manera que el venedor satisfà per cada 7 sous 1 diner, o 1 malla per cada 3 sous i mig.

I si acudim a les Cartes del s. XVII de Benissanet i Miravet, subsisteix el corredor però com a oficial senyorial: els caps. 83 i 89 respectius manifesten el seu caràcter senyorial (malgrat aquella disposició del codi de la Batllia de 1319); i els 84 i 90 respectivament fixen el seu "salari" en funció d'allò que es ven amb la seva intervenció: 2 diners per lliura si es fa la venda; i si no, 8 diners si la cosa és de valor inferior a 100 sous, o 1 diner per lliura si és de més. Malgrat que pròpiament no s'especifiquen les seves funcions, el contingut dels capítols 84 i 90 citats d'ambdós textos estan inspirats en el 68 dels antics Costums de la Batllia, fins el punt de ser-ne un trasllat, i d'acord amb aquell i el seu contingut la funció del corredor a la que es refereixen aquelles disposicions segueix centrada en la compravenda de béns mobles i immobles, i no en la de productes i mercaderies (471).

Encara els caps. 82 de Benissanet i 88 de Miravet es refereixen respectivament al nunci de la Cort, oficial també senyorial, distingit del corredor del que tracten els següents caps. 83 i 89 de cada text. Institucionalment el nunci i el corredor són dos oficis diferents, malgrat que finalment els exerceixi la mateixa persona.

En tot cas, les funcions de control de pesos i mesures i de mercaderies als mateixos llocs esmentats de Miravet i Benissanet les exerceix el mostassaf com disposen llurs Cartes de població, i com també hem vist a Ascó a la primeria del s. XVI.

Però a Ascó el s. XVII encara apareix el corredor ocupant-se de la venda de determinats productes com són l'argent i les perles, bé que com un servei voluntari a instància dels interessats; i també participa en una tercera part de la taxa que cobra el mostassaf per "dret de pes" de la seda (la taxa és de 2 diners per lliura). I a la mateixa Comanda, concretament a la Torre de l'Espanyol a la llista de tarifes dels drets de corredoria es recull que:

- La venda de blat i qualsevol altre gra en més de 7 almuts, així com d'oli "en gros" (de mig canter o més) requereix la llicència prèvia del corredor.
- I que tot gra i oli que es vulgui vendre ha de ser mesurat pel corredor.

Sembla que el corredor, oficial municipal que subsisteix amb aquella denominació al lloc de la Torre ve a exercir les funcions del mostassaf d'Ascó.

A la Baronia d'Entença almenys a mitjans del s. XIV, segons el Capbreu tingut en aquell moment, segueix sent un oficial senyorial, que pot intervenir en la compravenda de béns i forçosament en la de determinats productes i mercaderies; i el document recull els drets que percep en funció d'un i altre servei. Així i pel que fa a productes i mercaderies és obligada la seva intervenció per a pregonar-los:

- De "tota somada de blat o de farina que vingue d'om strany", i aquell ha de pagar 2 diners, 1 malla i 1 "loçada".
- Per fer cridar lli, canem i llana, i per "somada" es pagarà 1 diner.

A la Baronia de Flix el corredor segons els seus Costums de 1308 és l'encarregat de cridar les coses que es duen al lloc per a vendre, i s'estipulen els seus drets; però la seva intervenció solament és obligatòria quan els productes a vendre venen de fora del lloc: el cap. 9 disposa que tota farina i qualsevol altra mercaderia "que vingue que sie stranya, la deu cridar lo corredor"; i si no s'aconsegueix vendre, aleshores aquell corredor cobrarà solament 1 malla per la crida. D'altra banda, ignorem si a Flix també s'encarrega de la venda i subhasta de béns.

En definitiva, entès el corredor com aquell oficial encarregat de cridar o pregonar les coses que es van a vendre, és obvia l'existència i el cobrament d'uns drets de corredoria. Això no obstant, el servei del corredor deu constituir un servei voluntari salvat en aquells casos que com hem dit és obligada la seva intervenció.

Hem dit que inicialment ha d'intervenir en tota transmissió onerosa d'immobles (almenys ocorria a Vilalba i la Fatarella el 1314), segurament també en les subhastes de béns, i talment en el mercat local anunciant i controlant els productes i les mercaderies a vendre. Però el cert és que en el decurs del temps aquell oficial veu reduïdes les seves actuacions; de fet solament intervé en uns casos determinats: perquè es obligatori o perquè els interessats ho demanen. D'altra banda, ens trobem amb l'aparició del mostassaf que adquireix un paper preponderant pel que fa al control del mercat almenys en alguns llocs; i també veiem com en la pràctica és el nunci o saig qui s'encarrega de les subhastes judicials de béns, tot i que la mateixa persona talment sigui corredor.

Mentretant, aquell concepte tributari de corredoria no s'ha reduït de la mateixa manera que les funcions del corredor. És un concepte molt més ampli en el sentit de que es converteix en un tribut general independent de la intervenció del corredor, que adquireix un caràcter fix que afecta a la venda de productes i mercaderies, i també, com hem vist a alguns llocs, en tota transmissió onerosa d'immobles (al mateix temps que el lluïisme).

Efectivament, d'una banda veurem per exemple com a Flix i Móra i altres llocs hospitalers solament en uns casos preestablerts s'ha d'acudir al corredor per a fer cridar els productes i mercaderies que es volen vendre. Tot i així, es disposen drets de corredoria que graven la venda de productes de diferent naturalesa i requereixen l'intervenció del corredor.

I d'altra banda, a la mateixa Baronia d'Entença per tota venda d'una "possessio" s'exacciona un dret de corredoria que es diu "de siti", i que és de 4 diners per lliura, a pagar 2 el comprador i altres 2 el venedor. El fet imposable és la transmissió, però en lloc es fa referència a l'intervenció del corredor per bé que podem presumir-la segons el que hem anat veient.

De manera semblant s'expressava a Miravet en el Capbreu de 1606; i també a la Carta de població d'Ascó de 1615 que disposa:

- Al cap. 62, que la Senyoria es reserva la corredoria "por la cual hayan de pagar de todo lo que se vendiere, trocare o empeñare" al lloc.
- I al 67 estableix que de tot bé immoble que es vengui s'han de pagar 8 diners per lliura "comprehendida la correduria", a pagar 4 el comprador i 4 el venedor.

En definitiva, diríem que el corredor acaba sent un oficial encarregat de facilitar com a intermediari la venda de béns mobles i immobles, i solament en ocasions i en llocs determinats intervé en la venda de productes i mercaderies, de vegades també a petició dels interessats i en altres de manera obligada. Però deixa de ser el simple oficial senyorial o municipal encarregat de cridar les coses, doncs ja el s. XVIII observem l'aparició de "pregoners", mentre el corredor esdevé sens dubte un professional qualificat.

Segurament coexisteixen el mostassaf i el corredor, sens perjudici de que aquest darrer exerceixi en alguns llocs les funcions que són pròpies d'aquell en altres llocs; així deu ser a la Torre, on com hem dit el corredor exerceix el control de determinades mercaderies (grans i oli).

En tot aquell procés suposem que ha influït el fet que aquells serveis de pesos i mesures i de control i reconeixement de mercaderies acabin sent assumits pels municipis en la major part dels llocs; altre aspecte a destacar és l'aparició per a dur a terme aquelles tasques de control i reconeixement d'una nova institució com és el mostassaf, que és un càrrec municipal i no un oficial retribuit per la Senyoria o la Universitat.

I ja el s. XVII s'ha institucionalitzat el dret senyorial de corredoria sobre tota venda de productes i mercaderies i de béns, de manera que el senyor segueix percebint-lo, i insistim que en principi i en general sense l'intervenció del corredor, sens perjudici que potser aquell oficial sigui l'encarregat de recaptar el tribut. Però observem una certa evolució en la conceptuació d'aquells drets, per a acabar vinculant-se definitivament el s. XVII i sobretot el XVIII als drets causats pel servei de pesos i mesures: és diu que el dret de corredoria és el del pes i mesura.

A tots els llocs ha d'existir un mostassaf o altre oficial amb funcions similars que es pot dir "corredor" com ocorre a la Torre, amb funcions de control de productes i mercaderies, i de llurs pesos i mesures. I per tals funcions es perceben uns drets determinats, els antics de corredoria però vinculats ara a aquelles tasques i no pròpiament a les de "cridar" o pregonar com era en origen.

Es produeix una assimilació entre aquell servei de pesos i mesures i els drets de corredoria: aquells drets se satisfan pel servei de pesar i mesurar i pel control dels productes que es van a vendre.

g.3 Els serveis als districtes senyorials:

Anem a veure que ocorre a cada lloc dels nostres districtes senyorials segons les notícies que tenim, feta la salvetat d'allò que disposen els codis locals concedits a la zona en els termes que hem referit.

1r.- Als dominis templers/hospitalers:

1) Sobre la gestió dels serveis:

Comptem bàsicament amb els Capbreus del s. XV al XVIII, i amb alguna documentació particular.

En primer lloc hem de citar el Capbreu de 1495 tingut a Ginestar, Rasquera, Benissanet i Miravet (aquestes dos llocs habitats majoritàriament per sarraïns), i on es declara en comú que a tots ells "la corredoria es del senyor e acostume arrendar", per a després indicar que les tarifes que a continuació s'indiquen són les vigents en aquells llocs citats i també a "Salvaterra e en lo Pinell e en tots sos termes". Aquesta darrera expressió que es repeteix al Capbreu de 1606 ve a dir que les tarifes de corredoria que es declaren al mateix Capbreu són les vigents a tots els llocs de la Batllia.

A part d'aquella data general en tenim altres de diferent naturalesa de la mateixa Batllia i dels altres dominis templers/hospitalers segons els Capbreus referits dels s. XVII i XVIII i altres documents que citem expressament:

- Gandesa: Almenys el s. XVIII la Universitat posseeix "lo pes y dret del pes" a cens de 10 sous, i es declara també que el corredor és municipal.

- Batea: El s. XVIII es declara que la Senyoria té arrendat el dret del pes per 24 sous.

- Pinell: A mitjans s. XVII es reconeix que la Senyoria té arrendada la "corredoria", per un cens de 9 escuts l'any.

- Miravet: Com l'anterior, es reconeix que la corredoria està arrendada per 12 escuts anuals i s'afegeix que "es drecho del peso".

- Benissanet: Es reconeix que la Senyoria ostenta el dret de corredoria "que son peso y medida".

- Ginestar: A mitjans s. XVII la Senyoria té arrendat el dret de corredoria així com el de la "mesada del vi", i en total percep 20 sous.

- Corbera: Aquí el s. XVIII la Universitat posseeix "casa del pes y lo dret del pes" pels que paga 2 sous l'any, i estan subjectes a lluïme però no a fadiga.

- Horta: La darrerria del s. XVII la Universitat posseeix una botiga a la plaça on hi té el pes, i n'és franca.

- Arnes: A mitjans del s. XVII la Universitat té acensat "el pesso" i paga 8 sous anuals.
- Ascó: Es reconeix el dret senyorial de corredoria en els termes ja exposats més amunt; al Capbreu de 1761 es declara que el pes és del senyor; i encara el 1824 com veurem s'arrenden els serveis senyorials de pesos i mesures.
- Vinebre: També es declara el dret senyorial de corredoria.
- Torre de l'Espanyol: Es reconeixen a favor de la Senyoria els drets de pes i mesura i de corredoria.
- Vilalba: A mitjans s. XIV (data imprecisa) el castellà d'Amposta estableix perpètuament a la Universitat en el servei del pes; com també es cedeix el forn, es fixa un cens conjunt anual de 500 sous, amb la condició de que els membres de l'Orde puguin usar dits serveis gratuïtament, i en tot cas es disposa el dret de fatiga per 10 dies (472).

2) Drets de corredoria:

Pel que fa als dominis hospitalers ens consta que se satisfan drets de corredoria a la Batllia de Miravet i a la Comanda d'Ascó.

Careixem de notícies respecte d'Horta i Vilalba, encara que creiem que també se satisfien aquells drets; en tot cas:

- A la Comanda d'Horta, la Universitat d'Horta posseeix francament el servei del pes, i a Arnes la seva Universitat el té acensat; i en cap dels dos llocs es fa esment als drets de corredoria. Res s'esmenta respecte dels altres llocs del Senyoriu.
- A la Comanda de Vilalba, la Universitat de Vilalba està establerta en el servei de pesos i mesures, paga el seu cens i res es declara sobre els drets de corredoria; sabem que almenys el 1314 intervé el corredor en les vendes dels immobles, però desconeixem si es satisfà quelcom i a quan ascendeix. Tampoc tenim notícies dels altres llocs membres de la Comanda.

Relacionem doncs els drets previstos a la Batllia de Miravet i a la Comanda d'Ascó; veiem que les taules de tarifes recullen expressament supòsits d'exempció. Advertim en tot cas que els drets són els que satisfan ambdues parts conjuntament.

- Batllia de Miravet (s. XV a XVII):

<u>Objecte</u>	<u>Drets</u>
Per cafís de blat i faves	1 diner
Per mig cafís de blat i faves	1 malla
Per barcella de blat	1 " <u>llossa rassa</u> "
Per menys de mitja barcella	Exempt
Per 4 roves de farina	1 malla
Per rova de farina	1 " <u>llossa</u> "
Per una " <u>sporta</u> " de figues	1 diner
Per " <u>miga sporta</u> " de figues	1 malla
Per menys figues	1 " <u>pungada</u> "
Per rova de formatge	1 malla
Per mitja rova de formatge	1 " <u>pugesà</u> "
Per menys de mitja rova	Exempt
Per canter d'oli	1 diner
Per mig canter	1 malla
Per 1 rova d'oli	1 diner
Per 8 roves de vi " <u>cuyt</u> "	1 diner
Per 4 roves	1 malla
Per menys de 4 roves	Exempt
Per a la carnesseria:	
- Per cada bèstia " <u>magra com grassa</u> "	1 diner
- Per 4 cabrits o anyells	1 diner
- Per bou, vaca i cèrvol	1 lliura
Per 1 cavall	5 diners
Per 1 mula	5 diners
Per 1 cavall " <u>en frenat</u> "	12 diners
Per bèstia bovina	2 diners i malla
Per ase	2 diners i malla
Pel bestiar menut	1 malla
Per cabrit i anyell	1 diner
Per " <u>cuyro</u> " de bou, vaca o cèrvol	1 diner
Per una dotzena de " <u>coyram</u> "	2 diners
Per rova de " <u>seu</u> "	4 diners
Per mitja rova	2 diners
Per capa tallada i cosida, o " <u>çamarra</u> " o " <u>flaçada</u> "	1 diner

Per cada peça de " <u>drap nou</u> "	4 diners
Per altra " <u>rova menuda</u> ", per cada 7 sous	1 diner
Per cada rova de llana, mel, ferro o acer	1 malla
Per " <u>copoll o barcha</u> "	1 diner
Per tot allò no especificat, per cada 7 sous de valor	1 diner

Afegit el 1606:

Per una rova de lli	1 diner
Per mitja rova de lli	1 malla
Per 8 lliures de lli	1 " <u>pugesà</u> "

- Comanda d'Ascó (s. XVI i XVII):

<u>Objecte</u>	<u>Drets</u>
Per cafís de blat i altres grans	4 diners
Per quintar de figues	2 diners
Per rova de formatge	2 diners
Per canter d'oli	2 diners
Per mitja rova d'oli	1 malla
Per bestiar menut	2 diners
Per tot bestiar menut mort per carnicer (els cabrits sols per sant Miquel)	1 diner
Per bou i vaca	1 lliura de carn
Per rova d'altra carn	2 diners
Per bestiar boví	8 diners
Per cavall de " <u>sella</u> "	10 sous
Per cavall d'" <u>albarda</u> "	2 sous
Per 1 mula	1 sou
Per ase	8 diners
Per dotzena de " <u>cuiram</u> "	2 diners
Per rova de llana, mel, ferro o acer	2 diners
Per lli i cànem	2 diners
Per rova de " <u>pegunta</u> "	2 diners
Per quintar de panses	2 diners

Per rova d'" <u>aram</u> "	2 diners
Per " <u>aram obrat</u> ", per lliura	8 diners
Per argent, per lliura:	
- Amb corredor:	8 diners
- Sense:	4 diners
Per perles com l'anterior	
Per " <u>llens</u> " que s'alni fora de casa, per lliura	8 diners
I per tot allò no especificat	8 diners

Recordem que a la Torre de l'Espanyol el corredor ha d'intervenir forçosament en la venda de tot tipus de gra i d'oli, i fins i tot pesar-los i així es recull a la taula de tarifes. D'altra banda, i també a la Torre hi ha unes excepcions respecte del llistat anterior:

- Per rova de "seu" que ven el carnicer o altra persona, es paguen 2 diners.
- Per dotzena de "cuiram" paguen 4 diners.
- Declaren els drets referits sobre la venda d' acer i ferro i d'aram obrat, però afegeixen: en el primer cas que "pretenen" no pagar adduint una pretesa exempció; i en el segon supòsit que ells han de pagar aquella taxa per quintar i no per lliura.

2n.- Baronia d'Entença:

Alamanda de Sobirats obliga entre altres els drets de pesos i mesures l'any 1218 a favor de l'Orde del Temple, en garantia d'uns donatius anuals que es comprometia a fer-li (473).

I en l'acte de donació del Comtat de Prades i de la Baronia d'Entença de 1324, Jaume II fa referència entre els drets que es confereixen els de pesos i mesures.

Almenys pel que fa a Móra el Capbreu conegut del s. XIV relaciona els drets de corredoria que també paguen comprador i venedor, en general en parts iguals salvada alguna excepció:

<u>Objecte</u>	<u>Drets</u>
Per " <u>bestia grossa</u> "	12 diners
De tota " <u>bestia menuda</u> "	3 " <u>meayles</u> "
Per cabrit i anyell que es ven sol, sense mare	1 malla
De " <u>tot cuyra de boquines</u> "	9 diners

De " <u>tot cuyra de moltons e d'oveyles</u> "	6 diners
De " <u>tot cuyra de cabrits e d'anyels</u> "	4 diners
De tot " <u>cuyr de bou o de qualsevol bestia grossa</u> "	3 diners
De tot " <u>cuyra de conill</u> "	10 sous i 1 diner

Per cada bèstia que "muyre en la carneria"
excepte bou o vaca (els carnisers n'estàn exempts)

1 malla jaquesa
3 diners

Per cada cafís de blat (i així successivament de manera
proporcional)

3 diners

Per "tota farina":

- El venedor paga de cada 12 roves 3 malles
- I el comprador en proporció de 7 unces menys quartà (de farina) per
cada rova
que compra.

De tot llí, canem i llana, per rova 3 diners

De les figues i per cada "sporta" 3 diners

De la verema i per rova 1 malla jaquesa

Per canter d'oli 3 diners

Per formatges, comí, matafaluga i mel, per rova 3 malles

Per cera i safrà, per lliura 2 diners

Per nous, ametlles i glans, per cafís 3 diners

3r.- Baronia de Flix:

El codi de Costums de la Baronia de Flix de 1308 es dedica amb considerable amplitud al dret senyorial de corredoria. El text es refereix al corredor com aquell oficial senyorial encarregat de "cridar" les coses, i sembla limitat a la compravenda de productes i mercaderies; no se li atribueix la mateixa funció per a la venda de béns mobles i immobles.

En definitiva, aquell capitulat estableix el deure de fer cridar determinats productes que es van a vendre al lloc, i amb independència d'aquell deure fixa també els drets de corredoria així com una sèrie d'exempcions.

Hem de dir també que aquests Costums es refereixen generalment i de manera expressa a l'Universitat, vila i lloc de Flix; i desconeixem de cert si són d'aplicació a la Palma, però suposem que sí en tant que membre de la mateixa Baronia i perquè no es disposa altra cosa. D'altra banda, sí que estàn en vigor al lloc de Mas de Flix, doncs la seva Carta de 1345

disposa que els seus pobladors es regeixin pels mateixos costums de Flix.

Norma general és doncs el deure de fer cridar o pregonar els productes i mercaderies que provenen de fora de Flix, i no s'estarà obligat a acudir al servei del corredor si els productes, mercaderies i bestiar són els obtinguts i criats al lloc.

Malgrat la no necessitat d'acudir al corredor per a la crida del producte en qüestió si es obtingut al lloc, les vendes sempre estàn afectes a pagar el dret de corredoria que s'estableix, a excepció d'aquells casos en que la Senyoria concedeix la seva exempció en general als veïns del lloc.

Així es disposen exempcions als caps. 4, 5, 6, 7, 8, 11, 29, 35 i 36:

- Els veïns, homes i dones, són francs per vendre la seva civada "en son almut en son alberch".
- Els vassalls són exempts de la corredoria per la venda de sal recollida a la vila, tan si es vén a un veí com a un estrany.
- També són francs de vendre cuir de bou, d'ase i de tota bèstia "grossa".
- Altra exempció de "corradura" és per la venda de tota bèstia venuda a la vila de Flix si és menor d'un any (morta o viva).
- Per la venda de menys de 6 caps de bèstia "menuda" no es paga corredoria.
- És franca la venda de llegums que "no's crida".
- Es disposa altra exempció per la venda de colomins.
- És exempta la venda de lli en quantitats inferiors al quart de rova.
- I també la venda de menys de mitja rova de formatge.

Després tenim altres capítols del codi local que fixen drets de corredoria a satisfer i que en general es reparteixen en parts iguals entre el comprador i el venedor, salvades les excepcions que s'indiquen (caps. 7, 8, 10, 11, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 30, 35, 36, 37, 38, 39, 40 i 42):

<u>Objecte</u>	<u>Drets</u>
Per tota bèstia que es vengui, viva o morta i de més d'un any:	
- Si és viva	1 " <u>puges</u> "
- Si és morta i es ven " <u>per ma de carnicer</u> "	1 diner
Si es venen més de 6 caps de bestiar " <u>menut</u> ", la dotzena (o proporció)	3 diners
Per la roba que es vengui " <u>per man de corredor</u> ", n'és franc el comprador, i el venedor ha de pagar segons el valor:	
- Si ven per menys de 5 sous	1 malla
- Si és per més	1 diner

Per la venda de llegum que es crida, el venedor ha de pagar	1 malla
Per la venda de cavalls	24 diners
Per qualsevol altra bèstia " <u>cavalina</u> "	12 diners
Per muls, mules i ases	12 diners
Per tota bèstia " <u>grosa de mul o de mula aval</u> " de més d'un any	8 diners
Per la venda de blat, per cafís	2 diners
Per la venda de farina, per 12 roves el comprador	1 diner
Per cafís de " <u>cabeças</u> " safrà (de 16 fanegues)	2 diners
Per la venda de sal que no és de la vila, per cafís	2 diners
Per la venda de lí:	
- Per 1 rova	2 diners
- Mitja rova	2 malles
- Per un quart de rova o quartó	2 " <u>pugea</u> ".
- I per menys, sols el venedor haurà de pagar al corredor el dret que li correspongui per la crida.	
Per formatge:	
- Per rova	2 diners
- Per mitja rova	2 malles
Es refereix a la llana i assenyala que es paga " <u>axi en ley</u> " sense major explicació.	
De la mel, per rova	2 diners
Per la " <u>pegua</u> ", per rova	2 diners
Per comí i matafaluga, per rova	2 diners
Per dotze dotzenes de pells de conill	2 diners

En definitiva a Flix els serveis de corredoria i els de pesos i mesures semblen ser independents almenys a la primeria del s. XIV. La corredoria és un dret senyorial; i pel que fa a les mesures en un cas es permet als veïns tenir-ne, i en un altre s'afirma que la mesura és de la Vila; per últim el pes sembla ser senyorial però d'ús franc pels vassalls en uns supòsits determinats.

Si seguim amb els Capbreus de la Baronia observem que solament el tingut vers el 1400 es limita a reconèixer el dret senyorial de la corredoria, sense major explicitació. D'altra banda, en un document de 1593 d'arrendament de la Baronia per la Ciutat de Barcelona, se cita també la corredoria com un dels drets que s'arrenden (474).

h) Els sistemes d'abastament d'aigua i de regadiu: aqueductes, fonts, basses i pous:

El domini senyorial comporta també la titularitat de les aigües del terme, dels rius, rieres o barrancs i de les subterrànies. Així es recull en totes les donacions comtals des de la dels termes de Miravet de 1153 amb l'al.lusió expressa a que es fan també "cum aquis" com en aquell cas, o general en tan que es dóna un districte "cum omnibus sibi pertinentibus" com es diu a la de Bonifaci de Volta de 1154.

També s'inclou la referència a les aigües en les donacions de la torre d'Alboçalaz a Espanyol de Prades el 1175, i en les Cartes d'Alfons I de 1181 referents a Batea i Algars. I talment en la donació que el 1182 fa Ramon de Montcada del castell d'Horta a l'Orde del Temple.

Justament quan Teresa Gil vén la Baronia de Flix a Arnau del Bosch entre els serveis i béns que es transmeten s'inclouen totes les aigües, aiguamolls, recs, fonts i pous dels termes del Senyoriu.

També quan Jaume II constitueix l'any 1324 el Comtat de Prades i el dóna amb la Baronia d'Entença al seu fill, també la fa entre altres "cum fluminis, rivis sives fontibus".

Molt expressiu és el cap. 66 de la Carta d'Ascó de 1615, quan assenyala que tot el terme és de la Senyoria, incloses les "aguas dulces y amargas, encima y baxo tierra"; i el seu cap. 23 disposa que ningú pot fer pous pel terme sense la llicència prèvia de la Senyoria.

I en definitiva, en el moment d'establir la població la norma general és que el senyor cedeixi l'usdefruit de les aigües, fonts, rieres, etc. als seus vassalls, tal com ocorre en les diferents Cartes de població de la nostra zona. Així les de Gandesa de 1192/1194 fan la donació del terme "cum aquis currentibus et discurrentibus", i la mateixa abans indicada d'Ascó al cap. 89 on concedeix als nous pobladors "el imprio o usufruto" de "las aguas".

Tanmateix és una concessió limitada, doncs paral.lelament la Senyoria sol reservar-se el servei o xarxa de regadiu i talment el dret d'autoritzar l'instal.lació de basses per a recollir l'aigua i la perforació de la terra per a fer-ne pous.

La Carta reial d'Horta de 1165 ja en fa esment, i en aquella ocasió Alfons I cedia el servei de regadiu a la comunitat en tant que seria ella qui nomenaria el seu encarregat, el çavacèquia (475); i després l'Orde del Temple, l'any 1192 també a Horta es reserva entre altres serveis els "agueductus", com talment fa a Batea el 1205.

Aquells casos d'Horta i Batea són els únics en els que s'al.ludeix a la xarxa del rec; però considerem que és un servei general que existeix a tots els llocs de la nostra zona i particularment als que són riberencs per a l'aprofitament del riu. L'ús de fonts i pous també és comú arreu, per a regar les terres o per altres usos.

A la de Pinell de 1198 es fa esment de les "fontibus", empriu que el concedent cedeix també als pobladors.

D'altra banda, arreu es distingeix pel que fa a les partides de cada terme entre el secatiu i l'horta, amb drets que talment varien en raó de la major producció prevista als hortalers.

De Flix tenim quelcom més d'informació, i així el 7 de setembre de 1443 la Ciutat de Barcelona estableix un conveni amb Pere de Vilanova perquè aquell construeixi "un gran asut, moli, naforals y çequia" per a "pescar, moldre y regar gran part del terme". El preu de l'obra serà una participació perpètua de la meitat de les rendes que s'obtinguin d'aquells serveis (476).

I en un document de 1534, concretament els "capitols o albara" que constitueixen el plec de condicions per a l'adjudicació en subhasta de l'arrendament de "les rendes" de la Baronia, hi figuren "tots los censos e altres drets que la dita Ciutat (de Barcelona) reheb per causa del regadiu qui's fa per les anahores fetes en dita vila de Flix"; i entre altres deures, l'arrendatari haurà de tenir cura de netejar i mantenir "les siquies" (477).

Precisament l'any 1694 a instància del procurador fiscal de la Batllia General del Principat, el batlle general, com a "procurador dels feus reals en lo Principat", requereix els jurats i Universitat de Flix perquè justifiquin si tenen "títol (...) que llegitim sia" per a "pendre aigua del riu de Ebro per uns aquaductos vulgarment dits Maforas a effecte de regar y altres usos". El cert és que fins aleshores les notícies que tenim acrediten que aquells serveis eren senyorials, i així es recull en l'acte de venda de la Baronia de 1262; pot ser que la Batllia General incorregués en un error en requerir els representants municipals sobre dits serveis quan ells no en serien titulars, tanmateix i almenys el 1768 sí que és un servei municipal atès que en aquell any el Comú arrendava la seva explotació (478).

En el cas del Mas de Flix, al Capbreu de 1624 es declara que els terratinents posseeixen l'usdefruit de "les aygues" en remissió a la Carta de 1345, i després que tenen sense reconèixer cap cens:

- Una bassa a la partida del "Manador".
- Altra bassa que és del Comú.
- Un pou i una font d'aigua.

i) Mercats, fires i llotges:

Els mercats, les fires i les llotges constitueixen altres serveis de caràcter econòmic i comercial controlats per la Senyoria. Tots tres estan íntimament relacionats; però les atribucions senyorials varien segons es tracti d'un o altre servei i del districte senyorial.

Efectivament, als dominis de l'Orde del Temple i després de l'Hospital, sembla que la Senyoria ostenta de manera plena la facultat de concedir mercats, però no la de fires que està reservada al rei. Pel que fa als dominis de Flix i d'Entença és el rei qui dóna llicència tant per a l'establiment de mercats com de fires (479).

Altra ja cosa és la llotja i la "plaça" d'altres llocs, com a ubicació dels mercaders i dels venedors veïns o forasters:

1r.- Plaça o "forum":

A ella es refereixen els codis de la nostra zona: el cap. II del d'Horta, el 39 de Miravet i el XXXV de la Torre, quan eximeixen als veïns de pagar "cusol" o "mig cusol", el tribut a satisfer per la venda de blat, tant si el venen a la "plaça o fora plaça".

Plaça també com a lloc habitual de venda a manera de mercat local. A Ascó el 1520 es diu "del Pes y Mesura", i és l'indret dins la vila on s'instal·len els mostassafs per a controlar els productes i mercaderies a vendre així com els pesos i mesures que aquells han d'usar; a Flix també existeix el s. XVI una "plaça del Mercat"; a l'igual que a Miravet segons el Capbreu de 1606 i en la que s'instal·la el corredor amb els pesos i mesures (480).

2n.- Llotja:

I ja la llotja es destina a ubicar-hi els mercaders, aquells que fan del comerç la seva professió però a l'engròs podriem dir, amb operacions de gran envergadura, diferents dels petits comerciants o dels pagesos i ramaders del lloc que es limiten a vendre els seus productes a la plaça. Curiosament, però, solament tenim notícia de llotges als districtes laics.

En tot cas, a la plaça o a la llotja les taules i llocs de venda són en principi de titularitat senyorial. El dret a determinar l'indret on s'ha d'instalar el mercat, la fira o la llotja i l'adjudicació de les taules o parades comportarà també uns drets econòmics a manera de censos o taxes.

Més amunt hem vist com solament determinats serveis com ara la "taula de carn" (l'expressió de carnisseria es refereix a l'escorxador), la peixateria i les botigues d'oli i vi se situen en uns establiments o locals determinats, tancats, segons disposició de la Senyoria. El mateix ocorre amb la fleca o taula de pa.

i.1 Mercats i fires:

i.1.1 Als dominis templers/hospitalers:

La Carta d'Horta de 1165 recull disposicions de protecció del mercat local front aquells que puguin causar qualsevol agressió o violència (481). Després les Cartes també d'Horta de 1192 i de Gandesa del mateix any recullen la reserva de l'Orde del Temple pel que fa al "forum" o facultat de decidir la instal·lació del mercat i dels seus llocs de venda. Ja el codi d'Horta de 1296 s'hi refereix en dues disposicions:

- El cap. XIII estableix que el mercat de la vila "non mutetur de loco et die", tal com es recull "in instrumentis factis (..) eisdem hominibus continetur".
- El cap. XXIX insisteix en què els "homines de Orta" tinguin mercat segons es disposa en el document concedit a l'efecte pel Temple.

Pel que fa a les Cartes del Temple solament la de Vilalba de 1224 conté una reserva del "mercatum" a favor de l'Orde. Però pensem que el servei es preveu als altres llocs, i de fet el considerem inclòs dins la reserva general del domini que formulen les altres Cartes de població: després de relacionar alguns serveis el concedent es fa reserva general d'"alios senioraticos nostros sicut debemus habere recte" o de "et quod ius nostrum pertinet". Així deu ser si veiem el cas d'Horta on la Carta no es refereix al mercat, i en canvi els Costums de 1296 li dediquen dos capítols i es remeten al document de concessió.

De manera semblant hem de referir-nos a Gandesa on les Cartes de 1192 i 1194 tampoc en fan esment, però:

- El juliol de 1338 a instància del castellà d'Amposta i per tal de millorar el lloc, el rei Pere concedeix als jurats, prohoms i Universitat de Gandesa la facultat de tenir i celebrar "nundine perpetuo" el dia 6 del mes de març de cada any. Es disposa que allí es pugui vendre "cum rebus et mercibus", i que tots aquells que hi concorrin hi estiguin "salvi et securi in vendendo" sota la seva especial protecció.

- I el mateix 1338, el mes de novembre, es resol un conflicte existent entre l'Orde de l'Hospital i la Universitat de Gandesa sobre la titularitat de les "tabularum dicti loci qui sunt in placea" en relació pel que és de veure, justament, amb la celebració de les fires. El representant senyorial adueix que aquelles taules de venda són de la Senyoria, mentre que els jurats del lloc al·leguen que són de la Universitat; finalment per a evitar tot possible perjudici als litigants, s'arriba a un acord molt simple i genèric pel que:

- Els jurats declaren que si per raó de "nundinarum que de cetero fient" disposen sobre aquelles taules que "nullum prejudicium dicte dominacioni generetur seu preparetur", i que aquell sempre "remaneat salvum et illesum nunc et imperpetum".

- Ja el regent i lloctinent hospitaler de Gandesa es limita a manifestar que si la Universitat té algun dret que li pertanyi respecte aquelles taules, que talment sempre resti "salvum et illesum".

És evident que a Gandesa existeix mercat l'any 1338, i una vegada concedit a la Universitat el privilegi reial de celebrar-hi fires, es discuteix sobre la seva ubicació: els jurats pretenen que sigui on se celebra el mercat, considerant que tenen dret a disposar-ne lliurement en virtut d'aquell privilegi; i l'Orde reivindica per la seva part els seus drets sobre l'indret i les taules de venda instal·lades. Finalment s'arriba a una solució de compromís, ambigua que no sabem com es resol en la pràctica.

En tot cas el document ens informa d'on està el mercat local: "in placea inter archos et pilares porticii, coram hospiciis Bernardi Calaf et domine Marie, uxor quondam Petri Berqua; et sunt de cantono Petri Vigueti usque ad hospicium uxor quondam Bertrandi Jordani" (482).

i.1.2 A la Baronia d'Entença:

Pel que fa a la Baronia d'Entença, el rei Alfons a instància del comte de Prades concedeix als jurats, prohoms i Universitat de Móra el mes de juliol de 1333, el privilegi de poder-hi celebrar mercat i fira (483).

El mercat se celebrarà els dimecres, cada setmana; i la fira serà anual des del 15 de maig i amb una durada de 15 dies. En tots els casos el rei concedeix la seva protecció als participants.

i.1.3 A la Baronia de Flix.

A la Universitat de Flix també se li concedeix el privilegi de tenir-hi mercat setmanal els dimarts. L'atorga el rei Pere amb el seu fill i primogènit l'infant Joan el 10 d'octubre de 1360, a instància del senyor del lloc Salvador del Bosch, posant als seus participants sota la reial i "speciali protectione". Després, l'11 de gener de 1361, l'infant Joan com a

governador del Principat comunica aquella concessió al veguer de Lleida i Pallars.

I el 3 de juny de 1424 el rei Alfons concedeix a als fidels jurats i prohoms de la Universitat del "loci et seu castr" de Flix el privilegi de celebrar-hi anualment fira la festivitat de la Nativitat de la Mare de Déu del mes de setembre "et etiam celebrentur in dicto loco secunde nundine sive return" el mes d'octubre durant 10 dies. El document acaba prohibint que hi assisteixin "fabricatores falsi monete, violatores, latrones, herediticos, lesi maiestatis comittentes et alios malofactores" (484).

i.2 Llotges:

En aquest cas ens hem de referir a les llotges de Móra i Flix, de les Baronies laiques d'Entença i Flix.

i.2.1 Móra:

Fins el 1455 la Baronia compta amb un "porxo" o magatzem al lloc de Banyoles per a guardar blat, i que sembla que s'usava com a llotja. En tot cas, aquell any s'informa que el camí que hi va està "dirruit e no serveix a res", i es demana la seva reparació així com el trasllat del magatzem a Móra, on ara es troba Móra la Nova (485).

Es justifica la necessitat del trasllat del magatzem perquè així es permetria als mercaders "posar llurs blats o mercaderies .. e habitar e posar en la dita vila de Mora". Aquell nou magatzem que es demana seria finalment construït i allí s'instal·laria la llotja de Móra, documentada com a tal el s. XVIII (486).

i.2.2 Flix:

Pel que fa a Flix l'any 1534 es convoca la subhasta del contracte d'arrendament dels drets i béns de la Senyoria per als 3 anys següents, i els "capitols" o condicions disposades n'exceptuen d'aquell diferents béns i rendes entre els que destaquen "los drets dels deu sous de la lotge, que es paga cada sentenar de cafisos" i altre dret de "dos diners per cafís de forments e altres mercaderies imposat per les obres de la lotge" (487).

Sembla doncs que aquell any ja existia la llotja de Flix, i que els veïns satisfan uns drets equivalents a 10 sous per cada centenar de cafisos de gra collit segurament per al seu manteniment (488); a més se'ns informa de que s'hi estan fent obres per les que es va imposar una taxa de 2 diners sobre els productes i mercaderies que es venguin al lloc, referint-se en general a cada cafís de gra i altres mercaderies.

I l'any 1556, quan la Ciutat de Barcelona encomana una visita a la Baronia per tal de comprovar diferents afers i l'estat dels seus béns, entre altres coses es disposa que se "mira y reconega la lotja de Flix y botiga, com esta" (489).

Per últim, coneixem que encara existeix l'any 1624, segons una referència que apareix al Capbreu d'aquell any, quan situa una teuleria de la Universitat "mes enlla de la llonja".

j) L'escrivania:

L'escrivania és un altre servei típicament senyorial, que té una doble funció: intervenir per a formalitzar tot acte celebrat entre particulars, i talment per a deixar constància escrita de les actuacions de la Cort judicial.

A part hi ha l'escrivà de la Universitat, actuant en les sessions dels organismes municipals, responsable d'aixecar les actes corresponents i de dur els llibres municipals. Però és un escrivà amb una tasca limitada a l'activitat municipal, i a ell ens referim en el seu moment.

Malgrat tot prèviament cal fer algunes consideracions sobre el servei de notaria, els seus orígens i evolució; després passarem a veure que ocorre a la nostra zona.

j.1 Consideracions sobre l'escrivania o notaria:

BONO ha elaborat tot un treball sobre els orígens de la Notaria i del dret notarial espanyol, cercant-los en el dret romà a partir dels textos justinianeus, i segueix la seva evolució en el Regne visigot i en els cristians medievals (490).

El possible origen de la notaria podem trobar-lo en els "tabelliones" o escrivans romans que redacten les escriptures privades d'aquells ciutadans que ho desitgen; i els documents que redacten reben el nom de "tabellio". Diguem també que desenvolupen la seva tasca en un lloc determinat que es diu "statio" i que compten amb personal depenent com són els "scriptores".

En tot cas la tasca dels "tabelliones" i l'eficàcia dels documents que redacten estàn regulats per l'obra justiniana en diferents Novel·les i Constitucions imperials; també cal tenir en compte que en un principi no es requereix l'escripturació dels contractes i negocis jurídics en general, i que la forma escrita es va introduint lentament en un procés que se segueix encara amb la legislació visigòtica (491).

Altra qüestió es determinar la validesa i eficàcia del document i com els "tabelliones" o "notarius" (com ja se'ls denomina des del final de l'Imperi romà) adquireixen la condició de fedataris públics. I en aquests aspectes és on té major transcendència el dret canònic que exerceix una notable influència a Catalunya i arreu el món occidental, a partir d'unes Decretals promulgades per Alexandre III entre 1167 i 1169 i Innocenci III el 1212:

- Extra., 2, 22, 2: "Scripta vero authentica, si testes inscripti decesserint nisi forte per manum publicam facta fuerint, ita quod appareant publica aut authenticum sigillum habuerint per quod possint probari, non videntur nobis alicuius firmitatis robur habere".

- Extra., 2, 22, 15: Es refereix al "notarius tabellionis" i disposa que tot exemplar d'un document elaborat per "tabellionem auctoritate ordinariam" té eficàcia com si fos un document original.

- Extra., 2, 26, 13: Es tracta d'una resolució papal en un conflicte per uns drets de l'Església sobre el castell i homes de "Palatiolo" i es discerneix respecte dels medis provatoris que s'usen indicant que: "Ipsum scribentium quum iuratus sit officium suum fideliter exsequi, aliud scripsisse quam a testibus diceretur, rescipientes insuper quod est longe validius".

En darrer terme cal veure que ocorre a l'Alta Edat Mitjana a Catalunya pel que fa a l'exercici de la Notaria i a la designació dels notaris, en un primer moment designats com a "Escrivania" i "escrivans" respectivament.

Efectivament els s. X i XI els "levites, preberes, frares o jutges eren los unichs encarregats de donar fe dels actes y contractes executats en la seva presencia, y de posar-los en escrits, procurant constatar les estipulacions y testaments d'una manera permanent sempre que convingués". I no és fins als s. XII i XIII quan s'estableix un estament notarial especialitzat, amb una pràctica documental estable i tradicional notablement tècnica com manifesta BONO (492).

Altra cosa ja és el dret a establir notaries i a designar notaris; sobre aquesta prerrogativa i situant-nos al Principat, CARRERAS i BONO es refereixen a un "ius regalium" d'establiment i creació de notaris, que se segregará de la Corona i es concedirà a Corporacions i particulars (493).

La qüestió està en determinar quan el rei s'arroga aquella regalia i comença a exercir-la. Per exemple el servei de Notaria ja apareix adscrit a l'Església en un document de 1087 (494); i els s. X i XI i bona part del XII, com també veurem a la nostra zona, les escrivanies són exercides majoritàriament per religiosos (preberes, diacons, sacerdots), mentre que a la darrera del s. XII apareix algun notari al servei del rei icrivans laics.

D'altra banda, CARRERAS continua indicant que és entre 1123 i 1129 quan es fa indistint al país l'ús del terme "escrivà" i el de "notari" (495).

En tot cas el rei s'arroga finalment la facultat d'instituïr notaries en un moment imprecís, i l'ofici deurà recaure en persones amb coneixements tècnics i del dret, que esdevenen veritables professionals i que reben del rei per delegació una "fides publica" que els confereix autoritat suficient per a formalitzar documents amb eficàcia general (496).

Ja el s. XII, concretament a partir de 1188 hi ha constància d'un seguit de concessions reials directes del servei de notaria a Parròquies i Monestirs (497). L'Església ja no ostenta tal prerrogativa per sí mateixa com ocorria els s. X i XI; ara serà el rei el que haurà de concedir-la, com acabarà fent a altres Corporacions o particulars.

Malgrat tot, tal prerrogativa règia com ocorre amb altres, esdevé per cessió o segregació com dèiem de les regalies règies un dret o prerrogativa inherent a les Senyories (498).

Les concessions reials d'altra banda acostumen a disposar aquestes estipulacions molt concretes:

- Atribució de la competència jurídica per a estendre escriptures amb le mateix valor que si ho fossin pels notaris de viles.
- Concessió del dret a obrir escrivania pública.
- S'atorga al senyor el dret de designar notari successivament.
- Es fixa una demarcació territorial en la que actuarà el notari que ocupi l'escrivania (la mateixa que posseeix el senyor).
- I finalment es cedeix l'exclusivitat del servei, de manera que s'eviti l'intrusisme (499).

Tot i així se susciten alguns conflictes en general i particularment amb l'Església pel que fa a l'establiment notarial i l'exercici de la Notaria. En el fons es troba un enfrontament per tal com el rei vol recuperar justament una regalia que d'altra banda produeix els seus drets econòmics; i també cal tenir en compte que si l'escrivania o notaria l'exerceixen persones religioses aquestes no estàn sotmeses a la jurisdicció del rei.

En definitiva, el 1281 el rei Pere ordena que es practiqui informació general al Principat per tal de conèixer quans eclesiàstics, monestirs, nobles i altres particulars i Corporacions ostenten la prerrogativa notarial, o bé l'exerceixen. I el mateix any disposa que els pàrrocs no puguin autoritzar cap escriptura si no compten amb una autorització reial especial; tot i així el mateix rei concedeix mentretant una sèrie d'escrivanies parroquials en diferents llocs del Comtat de Prades fins el gener de 1282 (500).

Finalment el propi rei Pere en Corts de Barcelona de 1283 ordena retornar els drets d'escripció a aquells que demostrin posseir-los amb just títol: "Specialment restituim plenament e franca les notarias o scrivarias a les esgleyas e locs religiosos, barons, cavallers e altres personas, ciutats, vilas e castells, las quals aquellas ab antic han acostumat de haver, axi com aquelles plenariament e antigament han haudes; e de aqui avant sobre aquestes cosas ninguna molestia farem o fer farem" (501).

Tanmateix el 1302 Jaume II disposa que cap eclesiàstic pot exercir la notaria, i que en dominis de l'Església cal que es designin per a exercir-la persones laiques que mai podran evadir-se de la justícia règia. D'altra banda el mateix monarca confirma en Corts també de Barcelona de 1311 aquella constitució de 1283 sobre la possessió del dret de notaria (502).

En tot cas, com veurem a la nostra zona, comptem amb notaris que actuen per autoritat règia, altres d'eclesiàstics (els pàrrocs) i un tercer grup el dels notaris senyorials. I certa eficàcia deu tenir aquella disposició de Jaume II de 1302 doncs en els anys següents s'acostuma trobar notaris laics, malgrat que finalment reapareixen els eclesiàstics, concretament els rectors de Parròquia en qualitat de notaris "ecclesie" almenys a la Baronia d'Entença; i els s. XV i ss. en canvi reapareixen arreu els pàrrocs, fent de notaris i en tot tipus de contractes.

Ja el s. XVIII actuen lliurement els notaris reials i els rectors de Parròquia, sens perjudici de que aquells primers se'ls pugui encomanar en exclusiva la formalització de les escriptures que afecten als drets senyorials. I pel que fa als rectors, la reial provisió de 29 de novembre de 1736 els prohibeix rebre contractes, i solament poden "otorgar testamentos o ultimas voluntades cada uno en su distrito, territorio o feligresia, no habiendo en ella escribano real o numerario".

j.2 El servei de Notaria a la nostra zona:

Pel que fa a la nostra zona coneixem que tots els senyors eclesiàstics i laics posseeixen els drets de Notaria, de manera certa ja el s. XIV segons diferents documents que ho acrediten, com ara la designació senyorial de notaris o el reconeixement dels mateixos vassalls.

Si acudim al document reial d'Horta de 1165 veiem que no apareixen més que el rei i els cavallers que l'acompanyen en l'atorgament (503); i en canvi les Cartes de 1181 (Batea i Alagrs) són redactades per un Berenguer de Parets "notarii domini regis qui hanc eius mandato scripsit."

Pel que fa als documents de l'Orde del Temple, quant a les Cartes de 1192: la d'Horta és redactada per un mandatari del mestre de l'Orde que la concedeix probablement laic atès que no especifica si ostenta cap

condició eclesiàstica, i la de Gandesa ho és per un "scriba" que per la mateixa raó que l'anterior creiem que deu ser laic i "qui hoc scripsit et hoc fecit". Ja en documents posteriors intervenen presbíters, diacons i sacerdots, i en alguna ocasió s'indica que "hoc rogatus scripsit" u "hoc scripsi mandato" d'altre que sol ser un capellà.

En tot cas cal distingir entre uns escrivans i altres:

1r.- Els que considerem laics redacten els documents per mandat o prec dels intervinents, i amb la concurrència de 5 i 4 testimonis en cada cas (Cartes d'Horta i Gandesa, respectivament). Sembla que actuen, doncs, com els antics "tabelliones" romans, i probablement carents de per sí de la "fides publica" pròpia dels notaris.

2n.- Pel que fa als presbíters i altres religiosos que intervenen en la documentació d'aquella època la situació és ben diversa, com segueix passant fins a mitjans del s. XIII: en documents de la darrerria del s. XII i de la primeria del XIII consistents en concessions senyoriales tan aviat intervenen 3 testimonis com preceptua el dret canònic com no n'intervé cap, i de vegades solament signa la part concedent i en altres ambdues; però en documents privats, com ara un de 1215 signen 2 testimonis (també admesos pel dret canònic) referint-se al document com a "carta", mentre que ja a partir de 1229 els contractes formalitzats que coneixem es qualifiquen com "instrumento publico" i com tal es disposa que "perpetuo valituro" (504).

En altra documentació des de mitjans del s. XIII hi trobem el "notarii publici" i el "notarii iurati domini magistri" (del mestre del'Orde o el castellà d'Amposta), i en tots els casos intervenen en general 2 testimonis i en casos excepcionals 3. Ja no s'usa el terme de'escrivans i s'introdueix el de "notaris", que actuen bé per autoritat règia o senyorial. Ben segur que es tracta de persones tècniques, coneixedores del dret i que han degut formar-se en l'exercici notarial. És més, creiem que els notaris senyoriales són inicialment d'autoritat règia i a ells després se'ls encomanen les notaries i escrivanies senyoriales, sens perjudici de que en ocasions puguin ser-ho escrivans ajudants dels notaris que són promocionats al càrrec senyorial del mateix nom.

Almenys doncs fins a mitjans del s. XIII el notari natural a la zona és el clergue, condició que posseeix per la seva pròpia condició eclesiàstica (505). A partir d'aquell moment el presbíter que intervé en un acte determinat fa constar també la seva condició de notari públic o de l'"ecclesie".

Justament en un acte de concessió dels serveis senyoriales d'escrivania a tota la Batllia de Miravet de 1318, al que ens referim particularment més endavant, s'encomanen les escrivanies públiques i les eclesiàstiques de

tots els llocs del districte al notari exercent a Miravet Jaume de Serra (que seria d'autoritat reial) (506), i el mateix document fa cessió també dels drets inherents que aquelles ostenten des dels temps dels cavallers templers. D'aquest document es poden treure algunes dades sobre el servei notarial senyorial almenys als dominis templers i per tant amb anterioritat a 1308 quan el seu Orde desapareix:

- Que algunes Parròquies tindrien reconegut el dret de Notaria, però serien les assignades al Temple, i en les que el rector actuaria per la seva pròpia condició eclesiàstica (507).
- Que existirien també escrivanies públiques, diferents de les eclesiàstiques, regides per un notari senyorial.
- Que segurament el sistema estaria organitzat de tal manera que als llocs més importants, com de fet veurem (Gandesa, Batea, Miravet, Ascó o Vilalba) hi hauria escrivanies o notaries públiques, amb notaris formats en l'ofici, i ja en llocs on no hi hagués notaria pública aleshores actuaria el rector o pàrroc.
- Que l'Orde de l'Hospital compleix amb allò disposat per Jaume II el 1302, de manera que designa a un notari laic per a regir totes les escrivanies de la Batllia.
- Que a cada escrivania existeixen uns dependents "scriptores de servientes" que actuen com aquells "scriptores" col.laboradors dels "tabelliones" romans redactant els documents sota la supervisió i control del notari responsable del servei.
- Que el notari designat ha de regir "bene et legaliter" les escrivanies encomanades, assumint en definitiva la responsabilitat que se'n derivi com també s'exigia als "tabelliones" (508).

En definitiva creiem que els senyors de la nostra zona no assumeixen pròpiament el servei notarial fins aquell moment, mitjans s. XIII, que és quan trobem notaris que es declaren d'autoritat senyorial. Almenys ho acreditem als dominis templers i a la Baronia d'Entença; a la de Flix pot passar el mateix però no és fins el 1345 que ens trobem amb l'intervenció d'un notari senyorial en aquell domini.

D'altra banda, és de suposar que els notaris senyorials han hagut de superar algunes proves per a ocupar l'ofici. Sabem que es practiquen a la Baronia d'Entença; i en els casos de la Batllia de Miravet i de la Baronia de Flix els actes de nomenament es refereixen a l'acreditada provitat del designat i talment a la gratitud del senyor pels serveis prestats o a les recomanacions d'altres notaris (no necessàriament els cessants). Tanmateix aquests extrems els veiem tot seguit en referir l'estructuració del sistema notarial i les funcions dels notaris.

En tot cas els dos tipus de notaris regis i senyorials deuen conviure en un mateix lloc, sens perjudici de la coexistència dels notaris d'església que apareixen a la Baronia d'Entença a la darrera del s. XIV. En qualsevol

cas no hi ha una delimitació dels àmbits de competència entre uns i altres, de fet tots dos poden autoritzar qualsevol tipus d'acte o negoci, a excepció això sí dels actes que afectin al domini i jurisdicció senyorial que en principi han de ser intervinguts pel notari senyorial, tot i que com veurem tampoc és una norma d'estricta compliment.

Això no obstant hem de dir que els reials els trobem als llocs principals i intervenen generalment en documents com ara la transcripció de privilegis reials, en contractes entre la Senyoria i terratinents del mateix domini aloers, o que contenen pactes senyorials, i sols en alguna ocasió actuen en actes entre senyors i vassalls. En canvi en documents d'establiment de béns o de concessió de privilegis als vassalls dels s. XIII i ss. normalment intervenen notaris d'autoritat senyorial, o talment escrivans eclesiàstics que a la darrerria del mateix s. XIII i primeria del XIV signen també com a notaris públics, per bé que desconexem en virtut de quina autoritat ho fan (senyorial, reial o eclesiàstica) (509).

Finalment podem veure de manera més concreta que ocorre a cada districte senyorial:

1r.- Als dominis templers/hospitalers:

D'acord amb els documents senyorials que coneixem des del s. XII destaquem que:

- En documents particulars de la darrerria del s. XII i primeria del XIII intervenen "presbíters", com a escrivans ("presbiter, scripsi") "in cuius posse" els intervinents juren allò estipulat i signen el document (510).
- A les Cartes de població dels s. XII i XIII actuen diàcons, presbíters, un "scriba" (a la de Gandesa de 1192), el "capellano castro Orte" o el "sacerdos de castro Azconis"; fins que a la Carta de Pinyeres de 1280 figura "Raymundi Savine, notarii jurati domini magistri".
- Entre els anys 1244 i 1281 trobem a "Garcia de Furno, notarius publicus de villa Açchonis" (511).
- Entre 1263 i 1269 trobem un notari públic a Gandesa, Ponç Galcerà; i el 1272 intervé Guillem de Ceret, "publicus auctoritate regis notarius" (512).
- I altre notari és Guillem de Peu, entre els anys 1278 i 1303 a Miravet que a més és clergue: en l'acte de 1278 intervé signant com a "diachonus et notarius publicus eiusdem, scripsit et hoc signum fecit", mentre que en un altre de 1284 és "presbiter et notarius publicus" (ignorem però per quina autoritat exerceix) (513).
- En canvi, al document poblacional de Berrús de 1294 actúa un "notarii publici auctoritate domini regis per totam terram et iurisdictionem eiusdem, qui hoc de mandato dicti domini magistri scribi et clausi". És l'única vegada en què intervé un notari reial en una Carta de població (514).

- Entre els anys d'administració règia dels dominis templers trobem a notaris d'autoritat règia: Jaume de Serra (a qui el 1318 se li concedeixen les escriptures de la Batllia de Miravet), i a Mateu Rippe (515).
- A Miravet el 1328 trobem un Ramon de la Sala notari per autoritat reial, i a Jaume Martí notari per autoritat del castellà (516).
- El 1330 hi ha un altre notari públic a Miravet. Ramon Carpenter; i el 1344 ho és Hug Brull (517).
- A Gadesa, el 1334 és notari Bertomeu de Falchs, i entre 1338 i 1342 hi ha Arnau de Copons (518).
- El 1340 trobem a Pere Ballester com a notari públic a Batea, mentre que el 1349 ho és Francesc de Copons (519).
- A Vilalba l'any 1348 tenim altre notari públic "pro venerabili Ordine Hospitalis", que es diu Jaume Martí (520).
- El 1351 Llorenç Piquer és notari públic de Miravet "et eciam pro Baiulia Mirabeti et Azchonis Ordinis Hospitalis Sancti Johannis Jherosolomitani" (521).
- El 1384 hi ha un altre notari regi a Miravet (522).
- El 1385 actua Jaume Amargós "notarius substituti Azconis absentia Amargosio, notarius dicti loci cuius scribania est per donationem Hospitali" (523).
- A Vilalba el 1386 actua Vidal Criveller notari públic per l'Orde de l'Hospital (524).
- El 1422 a Vilalba exerceix Pere Frexa, notari d'autoritat reial, però en aquell moment també actua el rector de la Parròquia rebent capítols matrimonials i testaments (525).
- El 1444 intervé en un acte d'establiment Ferrer Miró "notarii publici loci et ripparie de Azquo pro venerabili Ordine Hospitalis" (526).
- En canvi a Vilalba el 1455 exerceix Francesc Canalda, notari regi; i el 1491 hi ha un notari de la Castellania (527).
- El 1517 Joan Pellicer és notari públic d'Ascó "apostolica autoritate pro Universum Orbem", i ho segueix sent el 1520 per bé que signa com a "notari real" (528).
- El 1543 intervé en un acte d'establiment senyorial a Miravet "Bernardo de Sanct Joan, secretario y notario por toda la Castellania de Amposta" (529).
- En canvi el 1553 a Vilalba actua un notari d'autoritat règia, Joan Mestre (530).
- Entre 1495 i 1570 trobem a Gabriel Font i el seu fill Joan Font com a notaris públics de la Batllia de Miravet per autoritat reial, apostòlica i del castellà d'Amposta (531).

Amb aquesta relació veiem que primer són els presbíters i altres eclesiàstics els que redacten els documents (no el rector de la Parròquia) i que alternen amb algun "scriba" segurament laic, fins que a mitjans del s. XIII apareixen a la zona els notaris públics d'autoritat senyorial o règia. Ja el s. XVI ens apareix altre notari que ho és per autoritat apostòlica.

En tot cas a partir de 1303 no trobem cap clergue exercint la Notaria, i ens estem referint a uns dominis eclesiàstics. Els notaris, senyorials o reials o apostòlics són doncs persones laiques. Observem també que els notaris públics estàn instal.lats als centres més importants dels dominis, sens perjudici de que existeixi una escrivania a cada lloc atesa per un "scriptor sirviente" (un "scriptor Orte" apareix com a testimoni de l'acte de concessió dels Costums d'Horta).

Però ja entrat el s. XVI de manera general arreu els rectors i llurs vicaris (aquests per substitució o com a "iuratus") de les esglésies parroquials exerceixen de notaris en tot tipus de contractació privada, i talment en ocasions recollint actes municipals i actuacions dels batlles (però molt escasses). Suposem que els rectors assumeixen aquelles funcions en tant que no hi ha notari laic actuant al seu lloc, doncs no podem acreditar que coexisteixin tots dos. En canvi el s. XVIII ben aviat es tornen a instal.lar a la zona notaris d'autoritat reial sobre tot als nuclis de població més importants com Ascó, Batea, Gandesa, Vilalba, etc., i els rectors a partir de 1736 veuen limitades les seves funcions notariales a testaments i únicament en els llocs on no hi ha altres notaris públics d'autoritat reial. Malgrat tot en actes d'apoderament de la darrerria del mateix s. XVIII que fa el castellà d'Amposta a favor d'un procurador seu encara li cedeix entre altres facultats les de designar notaris locals (532).

D'altra banda, el s. XVII trobem la figura del "notari-escrivà" de la Comanda, que almenys a Horta i a la Batllia de Miravet rep també el qualificatiu de "general".

I per últim hem de destacar que tal prerrogativa notarial és cedible i delegable, segurament en establiment emfitèutic, atès que a la Comanda de Vilalba ja el s. XVI les Universitats de Vilalba i la Fatarella posseeixen les escrivanies-notaries del lloc i paguen els censos anuals corresponents conforme es declara en els successius Capbreus tinguts: de 30 lliures a Vilalba (a més de la notaria comprèn el forn de pa, el molí d'oli i el servei del pes), i 40 sous jaquesos a la Fatarella.

2n.- A la Baronia d'Entença:

També a la Baronia d'Entença s'observa l'intervenció el s. XII i la primera meitat del XIII d'escrivans sense el qualificatiu de notaris, i en altres casos de clergues amb els títols de "levita", "presbiter", "capellanus" o "frater".

Al llarg del mateix s. XIII figuren també els clergues simplement com a rectors de la Parròquia, o que a la vegada són notaris, o simplement els notaris públics. En alguna ocasió l'oficial actuant es declara notari del senyor (533).

Almenys des de 1324 existeix el càrrec comtal de notari guarda-segells, i uns anys després, el 1341, es crea una Cancelleria comtal amb seu a Falset que comprèn tots els dominis del Comtat de Prades i d'aquella Baronia; i aquell notari n'esdevé el seu cap i responsable màxim (534).

La Cancelleria comtal s'organitza doncs amb un notari comtal que també ho és per autoritat règia, que n'ostenta efectivament la jefatura i que a més és un dels consellers i dels "auditores comptorum" del comte. Ja en l'àmbit exclusiu de la Cancelleria amb aquell notari hi ha altres escrivans dits de "manament" i els ajudants.

En tot cas el notari comtal guarda-segells és: l'encarregat de custodiar els segells comtals; és responsable de la documentació que s'elabora en la Cúria comtal, així com dels formulismes que s'ha d'usar; també és responsable de l'arxiu comtal; i per últim li correspon a ell examinar els futurs notaris comtals. És possible que aquell notari cap de la Cancelleria comtal equivalgui als escrivans-notaris generals que després apareixen als dominis hospitalers, amb les mateixes o similars funcions i atribucions.

Tornant a aquell notari cap de la Cancelleria, com dèiem a ell li correspon acreditar l'idoneïtat dels que opten a una notaria comtal (local i curial), fent-los les proves adients. I ja una vegada les hagin superat, és ell mateix qui pren jurament als nous notaris comtals conforme exercirien llurs funcions bé i lleialment.

Superades les proves i fet el jurament de rigor, el comte de Prades procedia a concedir el nomenament corresponent.

Això no obstant per mitjà d'altra documentació hem de destacar el següent:

1) No sembla preceptiva la intervenció de notaris en la concessió de privilegis:

- El 1357 el comte de Prades concedeix un privilegi a l'Aljama sarraïna de Móra, i apareix redactat en primera persona per acabar indicant el mateix comte que "en testimoni de les dites coses manam fer la present ab nostre segell segellada".

- El 1439 s'atorga altre privilegi signat solament per la comtesa de Prades com a procuradora del seu marit, i sense l'intervenció de cap notari (535).

2) Subsisteixen els notaris eclesiàstics i la figura de l'escrivà:

El 1370 es fa un trasllat d'aquell privilegi de 1357 per l'escrivà de la Cort de Móra i per ordre del batlle. L'oficial actuant declara que "la present scriptura de la mia ma propia scrivi y el meu sig+ne acostumat sub posse", i després signen els rectors de les esglésies parroquials de

Tivissa, Móra i Garcia; cada rector signa com a tal i "notarii publici ecclesie" del lloc en qüestió, declarant que subscriuen el trasllat fet així com que es correspon fidelment al document original (536). Els rectors com a notaris eclesiàstics venen a autoritzar el trasllat fet.

3) I talment intervenen en actes senyoriais notaris d'autoritat règia els s. XV i XVI (537).

3r.- A la Baronia de Flix:

Pel que fa a la Baronia de Flix observem el següent:

1) La Carta que es concedeix al Mas de Flix és formalitzada per Guillem Marquès "notario publici Flix et Palme, auctoritate honors (...) domini dicti loci".

2) Al Capbreu tingut vers 1400 es formulen aquestes declaracions:

- Flix: "Item, la scrivania perque lo senyor no'n ha haut algun profit, mas be's trobarien qui en farien contra pensio." Es reconeix l'escrivania com a senyorial, i es declara que el senyor no en percep cap renda.

- La Palma: "Item, la scrivania, per ço no se'n paga res". El servei també és senyorial i no es paga cap dret pel seu ús.

3) Al Capbreu de 1511 de la Palma es manifesta que "la scrivania es de senyor, exceptats testaments (...) que s'han de pendre en poder del rector de la sglesia del dit loch"; i després s'afegeix que els inventaris de béns sí que es fan a l'escrivania.

Veiem doncs que almenys des de la primeria del s. XVI i a la Palma el rector de la Parròquia assumeix una funció notarial molt concreta: autoritzar els testaments.

j.3 El nomenament i les funcions dels notaris senyoriais:

Per a conèixer amb exactitud les competències dels notaris senyoriais comptem amb diferents actes de nomenament de cada Senyoriu, al temps que els codis de Miravet i la Torre de l'Espanyol i les Cartes de Benissanet, Ascó i Miravet també s'hi refereixen.

1r.- Als dominis hospitalers:

Tenim constància del nomenament l'any 1318 del notari Jaume Serra (o de Serra) com a escrivà de tota la Batllia, al que pels molts bons serveis prestats a l'Orde del'Hospital se li cedeixen les escrivanies de tot el districte, públiques i eclesiàstiques a canvi d'un cens anual i d'altres

deures. Després coneixem dos altres casos, en un també es designa un notari de la Batllia de Miravet i en l'altre es nomema un notari per tota la Castella.

Com a actes de nomenament tenim els següents:

1) El febrer de 1318 el castellà d'Amposta, atenent les "plura grata servicia" prestats pel notari de Miravet, Jaume Serra, i tenint en compte "in super suficienciam et legalitatem" acreditades, disposa:

- "Damus, concedimus et conferimus" de per vida "omnes scribanias publicas et ecclesie loci nostri de Mirabeto et aliorum locorum ipsius Baiulie Mirabeti", perquè amb ell tots els homes d'aquells llocs facin i formalitzin amb ell tot instrument públic i altres escriptures.

- Se li cedeixen tots els drets de les escrivanes donades que abans rebien "alios notarios sive scriptores de servientes scribaniam antedictam".

- El beneficiari s'ha de comprometre a regir les escrivanes "bene et legaliter" per ell mateix directament o per altres persones suficients i idònees que el serveixin.

- Altra obligació pel notari designat és que ha de fer les escriptures de l'Orde de l'Hospital, com ja feien els notaris i escrivans anteriors amb el Temple, intentant sempre que fossin de "bono modo" per utilitat de la Senyoria.

- Finalment s'estableix que Jaume Serra pagarà cada any un cens de 7 sous jaquesos per la festa de Nadal (538).

2) El 27 de juny de 1495 el castellà d'Amposta, fra Diomedes de Vilaragut, nomena a Macià Loris (notari de Flix que havia exercit amb el que era notari d'Ascó Galcerà d'Oròs), com a notari de l'Orde: "Constituimus et creamus vos, dictum Macianum Loris, in notarii publicum per totam terram et dominicaturam dicte nostre Religionis". Se segueix indicant que les funcions del càrrec seràn aixecar actes d'atestats, de sentències i similars, testaments, i qualssevol "alias scripturas autenticas et publicas, et eas scribere et scribi facere" (539).

3) El següent 30 de juny de 1495, provada la suficiència "de scribaniis" en tots els llocs i viles dels dominis de Miravet de Gabriel Font, aleshores notari a Corbera, i a petició del notari de Barcelona Bertomeu Costa, el mateix castellà d'Amposta concedeix a aquell totes les escrivanes de les viles i llocs de la Comanda de Miravet, "cum omnibus et singulis iuris, salariis, gratiis, prerogativis, franquitatibus et inmunitatibus". Es disposa que en dites escrivanes "regendur, tenendur et gubernandur" bé, fidelment i lleialment, i haurà de jurar efectivament el càrrec sotmetent-se a la "sancte obedientie baiulis" de cada vila i lloc (540).

Justament aquest Gabriel Font havia actuat de notari en el Capbreu tingut el març de 1495 a Miravet, Benissanet, Ginestar i Rasquera.

A més hem de citar els Costums de Miravet i de la Torre de l'Espanyol que es refereixen a l'escrivà en els seus caps. 82 i LXXVII respectivament que sota el mateix títol "D'escrivans" i en termes iguals disposen: "Item, que null escriba no façe cartes ni nulla scriptura si no ha jurat en poder del senyor e en presencia dels jurats aver-se lealment en son offici".

Després els mateixos codis fan referència a l'escrivà acompanyant al batlle i aixecant les actes de les diferents actuacions judicials que aquell duu a terme en l'àmbit del procediment penal (541).

I per últim tenim les Cartes de Benissanet, Ascò i Miravet:

- Benissanet: El cap. 25 disposa tots "los autos de dichas ventas y tributaciones no las puedan hazer sino el scrivano general de la Baylia o quien el senyor castellan quisiere".

- Ascó: El seu cap. 71 estableix que la Senyoria ostenta el dret de fadiga sobre tots "los bienes sitios que vendieren o trocaren en dicho termino" els nous pobladors, i disposa que dita fadiga "se haya de registrar en poder del notario de la Encomienda". I ja per tal treball se li pagarà mig ral.

- Miravet: El cap. 35 usa uns termes similars als de Benissanet, i disposa que "los auctos de dichas ventas y tributaciones no las pueda hazer sino el escribano general de dicha Baylia o quien el senor castellan quisiere".

2n.- A la Baronia de Flix:

Aquell mateix Macià Loris (o de Loris) que el 1495 havia estat designat notari de l'Orde de l'Hospital, exerceix fins el 1509 també de notari senyorial a la Baronia de Flix. I el 30 d'agost de 1509 quan deixa la notaria d'aquesta última Baronia és substituït per Mateu de Castellbell, persona a la que el mateix Loris havia recomanat a la Senyoria.

Del nou notari solament sabem que és "donzell" habitant de Flix, i suposem que pertany a la família del mateix nom que ocupa el càrrec de batlle general de la Baronia des del s. XIV (542).

En qualsevol cas l'acte de nomenament declara que és persona "abta y suficiente per exercir lo offici de notaria", i en conseqüència se'l designa "notari public y scriva de la Cort del batlle en los dits castell, Baronia, vila y Mas de Flix e loc de la Palma, termes y territoris de aqueles".

Ja per a exercir el seu càrrec se li concedeix tota l'"autoritat y potestat" necessàries per a les funcions següents:

- "Reebre y testificar (o) fer rebre y testificar per substitutio" qualsevol contracte, testaments "y altres ultimes voluntats".
- Rebre i testificar "sengles actes judicaris" que en la Cort del batlle es faran.
- "Continuar o fent continuar aquells (actes) en los manuals, protocols y altres registres".
- I "no res menys pogan donar y signar e tabellionar e liurar a les presons aquells ab autoritat nostra o dela dita Ciutat (de Barcelona) com a senyor damunt dita".

En tot cas a la Baronia de Flix abans d'exercir l'ofici, el notari designat ha de "jurar y prometre" davant del batlle que ho farà bé i lleialment. Per últim el document de nomenament indica que tot document formalitzat pel notari senyorial o pel seu substitut tindrà tanta força com si hagués estat fet per un notari públic d'autoritat règia.

3r.- A la Baronia d'Entença:

Al Comtat de Prades i Baronia d'Entença, almenys des de 1341 quan es crea la Cancelleria comtal, una vegada que els candidats han superat les proves previstes En aquell domini el jurament de lleialtat es fa abans del nomenament i jurat lleialtat davant del notari cap de la Cancelleria, el comte fa el nomenament en els termes següents: "Nos (el comte) enim ipsi atestationibus factis, sentenciis, iusticiis et aliis scripturis publicis et autenticis per vos bene et legaliter recipiendis, conficiendis et scribendis ac scribi faciendis, auctoritatem nostram impendimus et decretum, ita quod eisdem in iudicio et extra iudicium fides plenaria habeatur et omnem obtineant roboris firmitatem tamquam publica manu facte" (543).

En tots els casos, ja sigui als dominis hospitalers com a les Baronies laiques, és doncs el senyor qui ostenta el dret de la Notaria amb l'inherent de designar el notari que l'exerceixi. A més arreu hi ha ajudants i depenents, amb la funció de redactar els documents que després signen els notaris, que pot nomenar el mateix notari com es disposa en l'acte de designació de la Baronia de Flix.

D'altra banda les funcions són les mateixes arreu envers els particulars i en relació amb l'escrivania judicial; i l'ofici acostuma denominar-se de "notari y escriva" precisament per la doble condició de l'oficial: notari com a fedatari públic en qualsevol negoci jurídic entre particulars o entre aquells i la Senyoria; i escrivà en relació amb les tasques de l'escrivania de la Cort.

Aquell doble qualificatiu es dóna sobretot als dominis hospitalers: mentre els codis de Miravet i la Torre de l'Espanyol, de 1319 i 1517, es refereixen a l'escrivà en general tot i que ja des de mitjans s. XIII es parla de notari públic, el s. XVII es fa esment al notari-escrivà distingint al nostre entendre la dualitat de funcions de l'oficial en qüestió.

En tot cas el notari senyorial pot autoritzar tot tipus de document públic, de la naturalesa que sigui; i té en exclusiva almenys formalment els actes corresponents al senyor com disposava aquell acte de nomenament a la Batllia de Miravet de 1318 (544). Però aquesta norma d'exclusivitat no es deu seguir quan les Cartes del s. XVII disposen expressament l'obligació dels nous pobladors a acudir als notaris senyorials corresponents per a formalitzar qualsevol acte que afecti als immobles establerts per la Senyoria a fi i efecte de tenir-ne un major control.

Tot i així creiem que hi ha llibertat per a triar el notari al que demanar els seus serveis, i no creiem que aquella norma d'exclusivitat s'acompleixi; justament a Benissanet i Miravet al llarg el s. XVII actuen com a notaris els rectors de les Parròquies respectives.

Com hem dit més amunt ens és difícil concretar el moment en què els rectors assumeixen les funcions notariales; un cas peculiar és el de la Palma on el 1511 coexisteixen l'escrivà senyorial i el rector amb funcions notariales delimitades: es declara que sols el rector rep testaments, mentre que tot altre acte es formalitza a l'escrivania senyorial.

Potser a Ascó es dóna un cas similar a la segona meitat del s. XVI, doncs veiem com actua un notari laic en una compravenda, i el rector en un testament (545).

En tot cas, el s. XVII subsisteixen uns notaris senyorials amb funcions sembla ser limitades a recollir els actes afectants als senyors, i als de disposicions dominicals com establiments i d'autorització dels actes de disposició dels veïns sobre béns establerts per la Senyoria.

Encara en un Capbreu de 1693 tingut a Horta es fa al·lusió al "notario y escribano general" de la Vila i Comanda, i es declara que la Senyoria és la que designa entre altres oficials, al "notario". Ens cap el dubte de si en referir-se a la Vila s'al·ludeix al Municipi o bé a la Universitat com a comunitat, atès que a l'època tots dos termes són sinònims (546), però suposem que realment es tracta del notari local no de la Universitat i que també és escrivà de la Cort.

Per últim i recordant allò que ocorre a Vilalba i la Fatarella, en aquests casos i per concessió senyorial, les notaries són municipals, i per tant els seus titulars seràn designats per la Universitat, sens perjudici de que

deguin jurar els càrrecs davant el senyor. En qualsevol cas les funcions seràn les mateixes que les dels notaris senyorials.

Cal afegir que desconeixem quins drets se satisfan per aquell servei al notari o a la mateixa Senyoria, si n'exceptuem els casos indicats de Vilalba i la Fatarella en els que els Municipis paguen un cens anual (547).

k) Altres serveis: les eres i els pous de glaç:

Ens referim aquí a altres serveis senyorials més marginals potser, però que també s'usen i que no podem ubicar en els altres relacionats amb anterioritat: les eres per a batre i els pous de glaç.

Són serveis dels que com a tals solament tenim notícies de Miravet i de la Baronia de Flix. Existeixen arreu particularment les eres és on s'ha de batre el gra i on es parteixen la majoria dels tributs agraris que se satisfan amb fruits de la terra; però solament sabem que existyeix un tribut general per tal concepte als dominis de Flix.

Efectivament, al Capbreu tingut a Flix vers 1400 entre altres drets senyorials es reconeix "lo eratge de tot lo terme", que correspon al senyor i pel que els vassalls paguen 11 diners per cada cafís de gra "binent a la era".

I a Miravet al Capbreu de 1606 hi ha vàries al.lusions a les "eres del senyor", com també es fa referència a unes antigues eres que en aquell moment es destinen a pastures; però és de destacar que es reconeix que tot vassall pot fer eres si obté la llicència senyorial pertinent.

Després la Carta de Miravet de 1623 al seu cap. 14 preveu l'acensament d'eres de manera perpètua, emfitèutica, segons el que es disposi en cada contracte d'establiment.

Pel que fa als pous de glaç, a la Baronia de Flix i concretament al lloc de Flix la Universitat reconeix en altre Capbreu de 1555 que té "facultat de fer pous de glas", i que per la mateixa paga 1 sou l'any. Anys després, al Capbreu de 1624 es declara que des de l'1 d'agost de 1619 tenen "acensats" un o dos llocs per a fer-hi "un pou o dos pous de gel", a cens d'1 sou per pou i any (548).

Finalment, segons altra informació sobre els béns senyorials i municipals que el s. XIX es veuen afectats per la desamortització, veiem que altres Comuns posseïen pous de neu com són els d'Arnes, Batea i Horta, i que el d'Arnes té les eres.

2.1.5 Altres càrregues econòmiques i similars:

Ens referim aquí a altres conceptes tributaris i càrregues de naturalesa anàloga als que també estan subjectes els vassalls dels nostres districtes.

a) Els drets d'"intrata":

Un dels elements introduïts als contractes d'establiment català per la practica eclesiàstica és l'anomenat "dret d'entrada", un concepte econòmic que es cobra per una sola vegada en cedir un immoble o un terme per a poblar (549).

Tanmateix a la nostra zona no és un dret senyorial habitual segons la documentació que posseïm; els primers testimonis són uns documents d'establiment particulars d'unes terres a la Baronia d'Entença l'any 1174, i d'unes cases i terres a la Comanda d'Ascó el 1191 on s'indica que els beneficiaris han satisfet "de introitu" 20 i 50 sous respectivament (550).

Després es declara el mateix dret en altres documents dels s. XIII i XVI, i es recull a les Cartes de Benissanet de 1611 i de Miravet de 1623:

1r.- Als dominis templers/hospitalers:

- L'any 1259 s'estableixen unes terres a Horta el 1259, amb uns censos anuals en diners i en una part de la producció, així com un dret d'entrada de 200 sous jaquesos (551).
- A la Carta de població de Pineyres de 1280 es disposa un dret "pro introitu" de 700 sous jaquesos.
- A la Carta de Berrús de 1294 l'Orde percep 250 sous jaquesos "pro dicta donacione et stablimento et intrata".
- El s. XVI, concretament els anys 1544, 1565 i 1566 l'Orde de l'Hospital estableix per uns períodes determinats les Universitats de Gandesa, Miravet i Ginestar en unes partides del terme de Miravet, i en tots els casos es fixa un dret d'entrada consistent en cada cas en un parell de gallines (552).
- La Carta de Benissanet de 1611 al seu capítol 6 disposa que els nous pobladors han de pagar "por la casa se les assignara en el auto de assentamiento (...) de contado" fins a 10 escuts com a màxim i segons "la casa fuere". La raó d'aquesta contribució única per una sola vegada és la d'ajudar a la Senyoria en "los muchos gastos que (...) padece y ha de padecer sobre la paga de las pensiones y otras cosas de la dicha Universidad de Benissanete". S'estableix que el pagament es farà el Nadal següent (el document és del 30 d'octubre), o bé quan es faci l'establiment.
- I el cap. 5 de la Carta de Miravet de 1623 estableix que "por las entradas de sus casas y haciendas" els nous pobladors han de pagar: 18 escuts les de "mano maior", 12 escuts les de "mediana" i 6 les de "tercera". La

justificació d'aquesta imposició rau en la necessitat d'atendre "los grandes gastos que se ofrecieren a la Universidad"; s'ha de pagar en el moment en que es lliurin les cases i finques en qüestió, i ho ha de cobrar el clavari de la Universitat amb les fiances degudes i amb l'obligació de donar-ne compte.

2n.- A la Baronia d'Entença:

Comptem amb un testimoni de 1318, quan el terratinent Pere de Sant Martí estableix un mas en emfitèusi a un particular; a més del cens anual, el beneficiari ha de satisfer un dret "pro intrata" de 100 sous jaquesos (553).

b) Els drets de lleuda i peatge:

Els drets de lleuda i peatge constitueixen dos drets econòmics de naturalesa tributària que s'exaccionen pel fet de traslladar i transportar persones i béns i mercaderies pels termes del districte senyorial.

Les nostres notícies pràcticament es redueixen als dominis templers i hospitalers i a la Baronia de Flix (especialment als llocs d'Ascó i Flix pel que fa a la lleuda); i quant a la Baronia d'Entença es reconeixen els drets de passatge a favor del nou titular l'any 1324 (554).

En tot cas, són les Cartes reials d'Horta i Bene (1165) i de Batea i Algars (1181) les que s'hi refereixen per primera vegada a la nostra zona. I en elles el rei eximeix d'ambdós tributs als habitants d'aquells llocs:

- A Horta i Bene en tota una franja de territori que s'indica des de Cervera (a l'Aragó) fins a Ulldecona i el mar.
- A Batea i Algars l'exempció és general "in totam meam terram nec in aqua".

D'altra banda l'any 1185 en celebrar-se els pactes entre l'Orde i el Bisbat de Tortosa, es fa esment als drets de lleuda i peatge que posseeix el rei a la Comanda d'Horta, i dels que no se sap encara si finalment els mantindrà o cedirà al Temple (555).

Per la seva part, les Cartes de Gandesa de 1192, de Pinell de 1198 i de Batea de 1205 disposen que l'Orde del Temple reté entre altres drets, els de lleuda i passatge. Encara podem afegir que a la Carta de Gorrapte de 1237 un dels testimonis que intervé en l'acte és fra Pere Duran "lezdarius" o lleuder, encarraget de la lleuda.

Després, als mateixos dominis del Temple i de l'Hospital els codis de Costums que s'atorguen a Horta, Miravet i la Torre de l'Espanyol eximeixen de tots dos tributs als naturals dels seus termes. Així es recull

al cap. II d'Horta, i al III de Miravet i Torre de l'Espanyol, i sempre que transitin per territoris de l'Orde.

D'altra banda, ja el 10 d'agost de 1306 el mestre del Temple a Aragó i Catalunya, fra Berenguer de Cardona, concedia la mateixa exempció als homes de les Universitats de la Batllia de Miravet als termes de les Batllies de Montsò i d'Ascó (556).

De manera semblant les Cartes de Benissanet (cap. 56) i Miravet (cap. 48) segueixen disposant que els vassalls de cada lloc no han de pagar ni lleuda ni peatge "en ningun lugar de la Senyoria de la Religion de San Juan".

Pel que fa a la Comanda d'Ascó, el seu titular cobra els drets de lleuda, excepte als que estàn exempts: els veïns d'Ascó, Vinebre i la Torre de l'Espanyol, així com també els veïns de Miquenensa i Faió; hem de dir també que en justa reciprocitat els veïns de la Comanda estàn exempts de pagar aquell tribut als termes d'aquells llocs aragonesos (557).

Talment als dominis d'Ascó estàn exemptes de lleuda les mercaderies que provenen de Saragossa i Tortosa; i les de Lleida paguen la meitat dels drets. I encara sembla que també estàn exempts a tota la ribera de l'Ebre els ciutadans de València, doncs el 30 d'agost de 1364 el rei Pere s'adreça a tots els seus oficials "e otros de los lugares sitiados en la ribera de Ebro" a instància de Joan Morera, habitant i ciutadà d'aquella, indicant que "ell e los otros ciudadanos e habitadores de la dicha ciudad sean franchos con todas sus mercaderias e cosas en todos nuestros Reynos e tierras porprivilegio a la dicha Ciudad, specialmente .. de toda leuda, peatge, passatge e de otros dereytos"; com sigui que en alguns llocs riberencs "de poco tiempo aca" Morera va ser forçat a pagar per mercaderies i altres coses que passaven per aquells termes certes imposicions indegudes, el rei confirma la franquesa referida (558).

En tot cas, a la Carta d'Ascó de 1615 segons el seu cap. 62 el comanador es reserva el dret de lleuda; però entenem que és com s'ha exposat, mantenint-se l'exempció a favor dels vassalls de la Comanda.

En definitiva, el tribut de lleuda se satisfà per les mercaderies que es transporten pel districte senyorial en qüestió, tant per via fluvial com per terra; ignorem però tot allò que fa referència al dret de passatge, per bé que considerem que deu equivaldre al de lleuda almenys pel que fa al transport de mercaderies i productes diversos.

Passem ara a veure quines són les tarifes de la lleuda, conceptes pels que s'exaccionen i la seva recaptació a Ascó i Flix:

- Ascó:

El Capbreu tingut a la Comanda d'Ascó el 1607 recull una explicació prou clara i extensa d'aquell dret senyorial. Així s'assenyala que es cobra per les mercaderies que "transeunt et transferunt per terminum dicte ville de Ascó et per terminos castris dicte ville (..), tam per aquam sive per fluminem Iberi, quam per terram".

Tot seguit s'afegeix: "La qual leuda se suele y se toma de todas mercaderias que passan, exceptado mercaderias de Tortosa ni de Saragossa no's pagan antes n'e son francos, empero Lerida no paga sino media leuda (..) por una sententia dada entre la dicha Horden (de l'Hospital) y dicha Ciudad; e assi mismo no's pagan los de Miquinensa ni de Faio que es calle de Miquinensa, e assi mismo los de Ascon ni de Vinebre no pagan leuda a Miquinensa, y aquesta se's servado entre las dichas leudas y se es usada". Això no obstant, "todos los mercaderes de las otras villas, ciudades, aldeas de doquiera que sean an de pagar leudas, aunque muestren franquetas reales car por aquellas no son francos sino en las ciudades reales".

El mateix document informa que s'acostuma a liquidar i cobrar la lleuda "por carga de qualquier mercaderia que pasaran ni entraran en dicho termino de Ascon, es a saber: por tierra dies y siete dineros y meaja jaqueses, e por agua dotze dineros jaqueses". I a continuació s'assenyala que la càrrega que passa per terra ha de ser de 12 roves "primas, treynta y dos libras la roba", i la que transita per aigua, pujant o baixant pel riu, ha de ser de pes de 16 roves "primas".

Fins aquí el concepte general, fixat en funció del pes de la mercaderia; però després es concreten casos particulars que constitueixen l'excepció a aquella norma:

- Per la fusta s'ha de pagar el "quoranteno, es a saber quarenyta fustes un fusto", i així de tota altra "madera obrada".

- Si pugen pel riu "algerras meliras o olieras para olibar que hayan de devallar en mercaderia, ni sacas ni saqueria que suben basias ni sarpellaras, por azer costales, no acostumbran pagar".

- Si es tracta de mercaders que pugen o baixen amb blat o llana, per cada dos sacs acostumen a pagar 12 diners, sempre que siguin de pes de 8 roves cada una.

- Per "costal de cuero" o de qualsevol altra mercaderia paguen 6 diners per parella i sempre que cada un pesi 8 roves.

- Suposen que les mercaderies anteriors no pesin allò que s'indica, aleshores també han de pagar i es concreta en els casos següents:

- Per gerra d'oli 6 diners.
- Per gerra de mel, 4 diners.
- Per sac de blat i mistura, 4 diners.

- Per sac d'ordi o de civada, 2 diners.
- Encara es relacionen després mercaderies determinades que han de pagar segons s'indica:
 - Per càrrega de ferro (de 16 roves), 1 sou.
 - Per bota de vi, de qualsevol tipus, 2 sous.
 - Si es transporten moles de molí, per cada una 2 sous.
 - Si són moles d'esmolar, 1 sou de cada.
- Per cavall "por vender a feria a hotro lugar que se lleve a vender", de cada 1.000 sous de valor 10 sous, si són 500 es pagarà 5 sous, i així successivament.
- Per mula "rossin de silla de menor pretio", 2 sous i 6 diners.
- Per qualsevol altra bèstia "bossal o de albarda que sea mular eo rozinal", 12 diners.
- Per bou o vaca, i per ase o somera 6 diners per cap.
- I també s'ha de pagar per "todo puerco", sense indicar-se quan (suposem que és com els anteriors).

Afegim que aquestes lleudes se segueixen cobrant almenys el 1824, quan el dret s'arrenda a un particular junt amb els altres serveis de pesos i mesures (559).

- Flix:

El Capbreu tingut a la Baronia vers el 1.400 recull uns drets econòmics de la Senyoria que graven el transport de bestiar i mercaderies; diguem però que el document no els defineix com de lleuda, però per llur contingut i naturalesa els identifiquem com a tals:

- Per cada bota "maresa" el senyor percep 11 diners.
- Per cada gerra plena (sense distingir el producte) 11 diners.
- Per cada 5 gerres buides, 1 diner.
- Per cada saca amb llana, 11 diners.
- Per cada "exanegua" de palla per anar "amunt o avall per l'aygua", 11 diners.
- Per cada "somada de qualsevol avaria", 2 diners.
- Per "tots ffusts quadrats qui s'arriben en lo terme", la Senyoria cobra la quarta part.
- Per "totes arribadures o diners qui's paguen per arribar" també percep la quarta part.

c) La "mesada" del vi:

Altra prerrogativa típicament senyorial és l'anomenada de la "mesada del vi", per la que la Senyoria pot vendre el seu vi (l'obtingut dels vassalls i el propi) en un període de temps determinat durant l'any, de manera que durant el mateix està prohibit fer-ho als naturals dels seus dominis; és un dret senyorial que comporta una evident càrrega econòmica als

vassalls (560). Però no en tenim constància a tots els districtes de la nostra zona, ni a tots els llocs d'un mateix districte. En qualsevol cas, aquell període no ha de coincidir forçosament amb un mes malgrat la seva denominació, i varia segons el districte; malgrat tot el senyor pot decidir lliurement el període dins l'any en què exerceix aquell dret.

c.1 Als dominis templers/hospitalers:

Aquesta prerrogativa es reconeix als diferents Capbreus coneguts de Ginestar, Rasquera, Benissanet, Miravet, Ascó, Vinebre, Camposines i la Torre de l'Espanyol; i sembla que es limita als dominis de l'actual Ribera d'Ebre.

Pel que fa a Ginestar i Rasquera es declara al Capbreu de 1495, i en aquest cas el període de venda és d'un mes que pot triar lliurement el senyor durant l'any. El s. XVII a Ginestar el dret està arrendat, juntament amb el de corredoria i en total per tots dos la Senyoria percep 20 sous l'any.

Al Capbreu de 1606 es reconeix el mateix dret a Benissanet i Miravet, indicant-se que és per un mes dins l'any; el document assenyala que en aquell període sols el senyor pot vendre el seu vi, justament el que ha rebut "de ses rendes en dita Ballia".

A Ascó, Vinebre, la Torre de l'Espanyol i Camposines segons Capbreu de 1558 la mesada correspon a quaranta dies, i el senyor també és lliure de fixar aquell període dins l'any ("e la dita mesada a electio en qualsevol temps de l'any pendre-la si la voldra"). En aquests casos s'estableix una sanció econòmica de 60 sous per aquell veí que no respecti aquella prerrogativa senyorial.

Seguint a Ascó, el cap. 59 de la seva Carta de 1615 disposa que la Senyoria es reserva "la mesada del vino", que continua sent de 40 dies "en cualquier tiempo del año, aunque sea vino traído de fuera del lugar y Encomienda", i estableix:

- Que durant aquell temps ningú pugui vendre'n, ni dur vi al lloc per a vendre, sota pena de 60 sous.
- Que el vi "de la dicha mesada" l'han de taxar dos homes sota jurament i han de declarar si aquell "es vino tabernero o no".
- Que els taxadors han de ser un designat pel senyor i altre per la Vila.

Entenem que com a mínim el senyor ha d'assegurar que ven vi de qualitat per al consum particular.

c.2 Baronia de Flix:

Pel que fa a la Baronia de Flix tenim un primer testimoni d'aquell dret senyorial al lloc de Flix, al Capbreu tingut vers el 1400. En ell es declara que el senyor "ha .. una mesada a vendre son vi, e son VII setmanes; e pot tenir aquesta mesada per be que no haie vin que algun durant aquella non gosa vendre; e pot la dita mesada vendre".

A Flix doncs la mesada és de 7 setmanes (49 dies), més llarga que als dominis hospitalers; i durant aquell període el senyor pot vendre el seu vi lliurement, restant prohibit als vassalls vendre el seu.

d) El dret del morabatí:

El dret del morabatí constitueix un altre tribut comunitari que la Senyoria percep cada set anys de la Universitat i per cada casa amb foc del lloc (561). En tenim testimonis a tots els dominis, especialment dels hospitalers i de la Baronia de Flix; en el primer cas fins al s. XVIII. Ja com a tal tribut que és reial, almenys als districtes de l'Hospital els recapta la Senyoria i es reaprteix en parts iguals amb el monarca.

d.1 Als dominis templers/hospitalers:

Sobre aquell dret del morabatí als dominis dels Ordes militars tenim documentació molt fraccionada i poc detallada; concretament sobre la recaptació d'aquell tribut ja el s. XIV en tenim dos testimonis: un de data imprecisa però que sembla ser aproximadament del 1315 i altre del període 1348/49 (562).

D'aquest segon sabem que s'ordena el 9 d'agost de 1346, es considera com "gracios e ordinari", que afecta a tota la Castellania d'Amposta i que allò que es recapta es reparteix per meitats entre el rei i el castellà. Concretament el satisfan en total als dominis d'Horta, Miravet i Ascó 1.145 propietaris i el total que han ingressat és de 1.289 morabatins i mig.

Sabem que l'any 1477 es paga al lloc d'Ascó, i el recapta l'arrendatari de la Comanda Simó de Barbarosa, mercader de Tortosa; es declara que se satisfà cada 7 anys i que una part correspon al rei (563).

Si acudim als Capbreus, el s. XVIII solament s'hi fa esment a Gandesa i s'indica que es paguen 3 sous i 6 diners cada 7 anys.

I en altra documentació dels anys 1726 a 1764 es declara que tal dret s'ha satisfet a Arnes, Horta, Prat de Comte, Bot, Caseres, Gandesa, Batea, Algars, Pinyeres ("agregados de Nonaspe"), Corbera, Camposines (agregat d'Ascó), Pinell, Miravet, Rasquera, Ginestar, Benissanet, Ascó,

Torre de l'Espanyol, Vinebre, Riba-roja, Fatarella, Vilalba, Berrús i la Pobra de Massaluca (564).

A la Torre de l'Espanyol tenim constància de que es paga els anys 1744, 1751 i 1787: el primer i el segon any se satisfàn 20 lliures i 2 pessetes de plata valenciana; i l'últim 30 duros "en especie". El dret de 1744 es feia efectiu el 1745 com a "derecho toca y pertenece el cobrar a dicha Religion (...), y es por el septenio que se bencio" (565).

d.2 A la Baronia d'Entença:

Justament quan Jaume II l'any 1324 fa donació de la Baronia al comte de Prades li reconeix entre altres drets del seu senyoriu l'anomenat de "monetaria" al final de la relació dels diferents tributs que es recapten.

d.3 A la Baronia de Flix.

El tan referit document de venda de la Baronia de 1262 es refereix també al dret senyorial del monedatge, entre altres.

I a Flix, al Capbreu de 1400 es declara: "Item, cascun foch es tengut de pagar de VII en VII anys 1 morabati per lo qual se paguen VII solidos".

En un arrendament de la Baronia de 1534, en la relació de béns i drets que s'exclouen d'aquell contracte es fa esment a "lo morabati, que's paga de set en set anys segons es acostumat" (566).

e) El "ius capelli":

Aquest "ius capelli" o "lo capell" és altre dret senyorial del que en tenim notícies a les Batllies d'Horta i Miravet; és un tribut que es paga cada vegada que un nou castellà d'Amposta pren possessió de la Castellania (equivalent d'alguna manera al dret de coronatge que imposa el nou rei); i suposem que també se satisfà a les Comandes d'Ascó i Vilalba i a les altres que integren el Priorat de la Castellania (567).

En tot cas tenim breus referències:

- El 29 de desembre de 1506 els jurats i prohoms de les Universitats de la Batllia d'Horta van pagar per tal concepte 50 lliures barceloneses (568).

- El 7 d'octubre de 1532 són els jurats de Batea que paguen altres 50 lliures (569).

- I el 18 de gener de 1558 el paguen els jurats i prohoms de les Universitats de la Batllia de Miravet i ascendeix a 100 lliures (570).

I almenys a Gandesa en un Capbreu del s. XVIII encara es declara, i per 100 lliures (no especifica si es la contribució particular del lloc o de tota la Batllia de Miravet).

f) Les esglésies parroquials i el clergat:

Un nou element d'especial transcendència és l'eclesiàstic, de naturalesa espiritual i de caràcter considerablement econòmic.

Ens hem referit més amunt als delmes i primícies, ingressos especialment importants pel Bisbat de Tortosa. Però hi ha altres tipus de drets i rendes que percep el clergat de la nostra zona a tots els dominis senyorials.

De fet quan Alfons I concedeix la Carta de població de 1181 a Batea i Algars dona les esglésies al notari actuant, però fent reserva dels drets que corresponen al Bisbat (571).

D'una banda hem de recordar l'existència d'aquells pactes de 1185 concertats entre l'Orde del Temple i el Bisbat de Tortosa, pels que aquell cedia al bisbe els terrenys necessaris i suficients perquè s'hi poguessin edificar les esglésies parroquials i les cases o habitatges del seu clergat (572).

Però als mateixos antics dominis del Temple trobem que l'Orde es reserva i posseeix esglésies en uns llocs determinats. A més i als centres dels dominis respectius el senyor sol tenir capella privada al seu castell, que d'altra banda compta amb un sacerdot que en té cura i que amb aquella reben uns drets i rendes determinats. De fet a aquestes qüestions s'hi referien els altres convenis que hem vist de 1156 i 1182 amb el mateix Bisbat i sobre els delmes i primícies.

Pel que fa als dominis del Temple i després de l'Hospital la pertinença de l'església del lloc al Bisbat o al senyor comporta també la del clergat que l'atèn; és a dir, les esglésies que es reserva l'Orde del Temple i en les que després deu succeir el de l'Hospital, són regides per sacerdots membres de un i altre Orde. I aquella circumstància determina també qui participa en les rendes, béns i drets que es posseeixen i perceben la Parròquia i els clergues de caràcter ja exclusivament eclesiàstic, com també les que es deuen obtenir si exerceixen la Notaria.

Diguem també que els sacerdots depenents del Bisbat es titulen com de "sant Pere" o "del ordinario", mentre que els que són de l'Orde del Temple o de l'Hospital (rectors i sacerdots responsables de les capelles dels castells) reben la denominació de "prior". Talment cal distingir que per algun benefici especial, el rector de Flix també rep el títol de "prior" (573).

En tot cas, uns i altres clergues acaben sent mantinguts en bona part pels vassalls del lloc en qüestió, carregats amb uns drets i unes participacions tributàries específiques. D'altra banda, les Universitats assumeixen la construcció, manteniment i conservació de les esglésies parroquials, encara que són de titularitat senyorial o del Bisbat, i es fan càrrec d'uns serveis religiosos determinats pels que paguen uns drets especials al rector del lloc (574). En tot cas la Universitat solament és titular d'ermites.

No pretenem fer una relació dels drets religiosos que es cobren per oficis i celebracions canòniques diverses; el concert entre el Temple i el Bisbat de 1185 ja es refereix als drets parroquials per les "oblaciones et deffuntiones", i coneixem les que percebia el rector de Vilalba a la primeria del s. XVII per les nombroses festivitats que se celebren, incomptables durant l'any, amb processons i altres ritus pels que els fidels del lloc han de pagar i contribuir individualment o per mitjà de les Confraries amb nombroses almoines. A això cal afegir l'activa participació de l'Universitat en la vida religiosa de la comunitat costejant determinades celebracions i mantenint algunes obres pietoses (575).

En ocasions la Senyoria cedeix a les Universitats determinats drets i/o béns per a fer front a les despeses de manteniment i conservació de les esglésies.

Però la titularitat de l'església deu tenir certa rellevança, ja que l'Orde del Temple se la reserva a la Carta de Vilalba de 1224, i per exemple a la de Gandesola de 1248 obliga els nous pobladors a acudir a la seva església amb la garantia que els donaran el servei necessari "in pace et cum amore". És indubtable al nostre entendre el contingut econòmic de les esglésies i llurs almoines.

En definitiva, si fem un repàs a cada lloc, veiem quines esglésies estàn reservades a la Senyoria i quines al Bisbat, així com altres llocs de culte privats dels senyors:

Lloc	Número	Titular	Rector	Privades
Horta	1	Bisbat	idem	capella castell ermita st. Miquel
Gandesola	1	Orde	Bisbat	
Pinell	1	Bisbat	idem	
Batea	1	Bisbat	idem	
Rasquera	1	Orde	idem	
On	-?-			
Camposines	-?-			
Vilalba	2	Orde/Bisbat	idem	
Fatarella	1	Bisbat	idem	
Gorrapte	-?-			

Vall de Batea	-?-			
Gandesola	1	Orde	idem	
Mudèfer	1	-?-		
Pinyeres	1	-?-		
Algars	1	Orde	idem	
Devesa de Massaluca	-?-			
Berrús	1	Orde	idem	
Caseres	1	Bisbat	idem	
Prat de Comte	1	Bisbat	idem	
Bot	1	Bisbat	idem	
Arnes	1	Bisbat	idem	
Ascó	1	Bisbat	idem	capella castell ermita st. Miquel
Vinebre	1	Bisbat	idem	
Torre de l'Espanyol	1	Bisbat	idem	
Riba-roja	1	Orde	idem	
Corbera	1	Orde	idem	
Miravet	1	Orde	idem	capella castell ermita st. Vicent
Benissanet	1	Orde	idem	
Ginestar	1	Orde	idem	
Pobla de Massaluca	1	Bisbat	idem	
Flix	1	Bisbat	idem	
Palma	1	Bisbat	idem	
Mas de Flix	1	Comú	Bisbat	
Móra	1	Bisbat	idem	capella castell
Tivissa	1	Bisbat	idem	
Garcia	1	Bisbat	idem	

Centrant-nos ara en els drets que se satisfan per a mantenir el clergat, les esglésies i sobre la titularitat d'altres edificis religiosos, anem a veure que ocorre a cada domini senyorial, per bé que donem per reproduït allò exposat més amunt sobre els delmes i primícies.

f.1 Als dominis templers/hospitalers:

A més dels delmes i primícies, fins i tot als llocs on aquells no se satisfan hi ha establerts altres drets econòmics i diferents béns a favor del clergat que té cura de llurs Parròquies i/o pel manteniment i conservació de les esglésies.

En qualsevol cas, les Universitats es fan càrrec de les obres de les esglésies, de l'adquisició de llurs hornaments, organs, etc.

- Gandesa:

El 25 de febrer de 1551 Carles I concedeix la seva autorització a la Universitat de Gandesa perquè imposi un sisa especial per tal de recaptar diners per a poder adquirir "calissem argenteum (..), ad opus et hornamentum ecclesie parrochialis dicte ville" (576).

- Benissanet:

El cap. 30 de la seva Carta de 1611 concedeix als nous pobladors del lloc per tal de mantenir i conservar l'església, "ansi de obras como de hornamentos y de todas las cosas necessarias", un camp conegut com "de la Villa" i els seus fruits. I la mateixa disposició estableix que si els vassalls no ho compleixen així, la Senyoria "en visita" podrà manar-los que "hagan todo lo que en dicha yglesia faltare conforme pareciere convenir al culto divino y servicio de Dios".

En tot cas hem de dir que l'església del lloc fou construïda íntegrament a càrrec dels cristians nous, abans d'ordenar-se la seva expulsió (577). Ja en els Capbreus posteriors a la Carta es declara que l'església i el seu capellà són de l'Orde, però que els nous pobladors són responsables del seu manteniment.

- Ascó:

En aquest cas tenim el rector de la Parròquia i el prior de la capella del castell; el primer depèn del bisbe, i el segon del comanador. Però tots dos gaudeixen d'uns drets determinats sobre els veïns del lloc.

Encara hem de distingir dos moments: un abans de l'expulsió dels moriscos (fins 1610), i després amb la concessió de la Carta de població (1615) quan s'estableix d'una banda una concòrdia amb el rector de la Parròquia sobre els seus drets al lloc, i d'altra es disposen els drets del prior del castell:

1) La Parròquia i el rector:

Coneixem que abans de 1615 l'església te assignats dues terceres parts d"aquelles penes o terços" que satisfan els forasters propietaris de bestiar a la Vall de Gonbau, i correspon rebre'ls al seu segristà (578).

Ja d'acord amb la Carta de població de 1615, també es cedeixen a l'església:

- El cap. 78 d'una banda indica: que existeixen "algunas tierras que estan obligadas a algunas obras pias"; i en segon lloc disposa que dels censals

que se satisfieien a cristians nous expulsats es destini la part suficient per a "fundar un beneficio en la iglesia parroquial".

- I finalment, en compliment d'allò que disposa el cap. 13 de la Carta de població, s'estableix una concòrdia a la que parcialment ens hem referit en allò que afectaba a delmes i primícies, però que al.ludeix a altres drets del rector en els termes següents:

- Que cobri de les "capsades" (de bestiar -?-) com abans se li pagava.

- Que li mantenen els drets que abans ostentava sobre les terres de l'altre costat del riu i del terme de Gorrapte.

- Que qui crii pollastres li'n donarà un, amb independència de que fossin "muchos o pocos".

- I com a cens per un dret de les moreres, se li han de pagar tres lliures l'any, per sant Jaume.

Hem de dir també que van ser els cristians nous els que al llarg del s. XVI costejaren una ampliació de l'església parroquial, i la compra d'hornaments (579).

2) El prior del castell:

El priorat de la "capella beati Petri" del castell d'Ascó fou fundat el 25 de setembre de 1439, segons acta autoritzada per Ferrer Miró, notari de la Fatarella i arxivada el seu dia "in domo Consilii" d'aquella vila (580).

Segons aquella acta, el clergue encarregat de la capella estava obligat a residir al castell, celebrar-hi missa i a "obedientiam prestare" al comanador. A canvi, el senyor devia tenir-lo "ad dandum et prestandum alimento", i també tenia assignada una dotzena part dels fruits que s'obtinguessin a la Vall de Vispella.

A més, el Capítol provincial de la Castellania tingut a Casp el 13 d'abril de 1440 concedeix unes rendes al prior: les que provenen d'una "ventola" sítia al terme de Berrús, xifrades en 500 sous; i també el dret "damunt les pedres" (?) (581).

Però d'aquells drets no en tenim més notícies, i després segons la Carta de 1615:

- El cap. 28 refereix que fins aleshores els pobladors del lloc satisfieien al prior una renda anual de 15 lliures; però a partir d'aquell moment en pagaran 30. Com a contraprestació per aquell increment: el senyor perdona als vassalls un censal de pensió de 3 lliures que la Universitat li venia satisfent i a més s'estableix el deure del prior de "servir en la iglesia" del lloc "despues de haber cumplido con las obligaciones del castillo, (...) si dicho prior quisiere entrando en las distribuciones de ella".

- El cap. 29 assenyala que s'ha repartit entre els nous pobladors aquelles terres que pagaven drets al prior, i a ell a part se li han donat altres; però

s'imposa que per aquelles "haya de pagar (..) a la Señoria (..) y lo que tocara a pagar de censales de la Villa" com tot poblador i sense cap altra imposició.

Encara el cap. 86 estableix que es perdonen temporalment a la Universitat els deutes que aquella tenia a favor del prior del castell, almenys fins que accedeixi un prior nou diferent al que hi ha en aquell moment i a qui el senyor ja ha compensat donant-li "frutos y otras cosas" suficients.

Per últim al Capbreu de 1639 es declara que a més d'allò referit, el prior de la capella que en aquell moment està dedicada als sants Pere i Joan, percep també 15 lliures l'any per celebrar 3 misses a la setmana.

A part hi ha una capella o ermita dedicada a sant Miquel, patró de l'Orde del Temple, i que no sabem de qui depèn ni qui costea els seus càrrecs (582).

- Miravet: Hem de fer referència i distingir allò que es practica abans de l'expulsió dels moriscos i després:

1) Segons el Capbreu de 1606:

- La Universitat posseeix una heretat al terme del lloc destinada a "obs y necessitats" de l'església parroquial; aquella finca constitueix una part de la Mitjana que la mateixa Universitat té acensada i és exempta del pagament del quart dels fruits que es el que satisfà tota la partida en la que es troba, però subjecta a l'altre dret de 14 lliures de cens anual que tota la Mitjana fa a la Senyoria.

- I pel que fa al manteniment del rector que és de l'Orde, el senyor posseeix unes cases "designades per (..) y habitasio del prior de la parrochial iglesia".

2) I la Carta de 1623:

- El cap. 38:

- Concedeix als veïns l'administració dels camps dits de sant Joan o de "la Carreata" i el de Nostra Senyora o del "Potret", per tal de mantenir l'església per obres, campanes, ornaments, "jocalias, ceras y demas cosas para el culto divino y hornato de dicha iglesia". I com a Benissanet, recull el dret de la Senyoria a controlar la Universitat perquè compleixi amb aquell deure, i de poder-la obligar en cas que no ho fès o no ho complís degudament.

- Disposa que els jurats i Consell de la Vila han de designar cada any a un administrador especial perquè "en su poder entren los arrendamientos o frutos de dichas dos heredades, llevando cuenta y razon".

- I finalment eximeix aquelles terres de qualsevol tribut o cens senyorial, perquè ja no estaven subjectes en temps dels moriscos.
- El cap. 55 es refereix a la "Senya" del prior, que se la reserva l'Orde segurament per a destinar-la al prior.

Hem d'afegir que als Capbreus posteriors es declara que l'església és del senyor i que el prior també en depèn; però que els hornaments van a càrrec del "lugar".

- Ginestar:

Segons els Capbreus del s. XVII l'església i el seu rector són de l'Orde; però el senyor va donar als pobladors del lloc una heretat al terme de Miravet, a la partida del Port, per a mantenir la Parròquia. D'altra banda, el prior posseeix altres béns: el forn de pa que es senyorial, i que el té cedit; i una heretat coneguda com de "Sant Vicent" al terme de Miravet i on es troba un ermita que abans havia estat la "parrochial" de Ginestar i Rasquera.

- Pobla de Massaluca: La Universitat es fa càrrec a la primeria del s. XVII de la construcció d'una nova església al lloc; i el XVIII costea l'adquisició d'una campana (583).

- Batea: El 26 de setembre de 1764 s'adjudica el contracte per a la "fabrica, edificacion y construccion de la nueva iglesia" del lloc, després d'haver-se publicat la "taba" o oferta pública i d'haver-se subhastat. En l'acte intervenen d'una banda el bisbe de Tortosa, el prior i cler de Batea, un regidor representant de l'Ajuntament i "diferentes personas visibles de dicha villa", i d'altra part el mestre d'obres adjudicatari que ha de fer l'església. L'acta conté dues clàusules del plec de condicions:

- Que el mestre d'obres adjudicatari haurà de fer les obres en un termini d'entre 6 i 8 anys a partir del mes d'octubre de 1764, amb indicació de que ha de "bien y devidamente contruhir otra iglesia con su torre eo campanario en el mismo sitio, lugar y parage en que se halla al presente la antigua y vieja, es a saber (..) la iglesia dentro el espacio de seis años y la torre o campanario dentro los mismos y dos años mas a aquellos consecutivos".

- Que el mestre se subjectarà a les mesures i característiques previstes a la "taba o capitulacion con que en publico se transo (?) a su favor la referida obra".

Ja d'acord amb la "taba" i el resultat de la subhasta es procedeix a formalitzar el contracte d'adjudicació, i els veïns per la seva part s'obliguen:

- A pagar el preu fixat segons la subhasta de 10.300 lliures de moneda de plata valenciana, i que es farà efectiu:
 - 1200 pesos cada any a repartir en 3 pagaments de 400 pesos cada ún: per sant Miquel, per la festa de la Purificació de Nostra Senyora, i l'1 de juny.
 - 100 pesos més cada mes.
 - I la resta a l'acabar l'obra.
- Els veïns aportaran "la cal y arena junto a la balsa que pidiere, y solo sera obligacion de dichos señores darle la cal amerada y se le dara asistencia de gentes para la conduccion de campanas"
 - També li facilitaran tota la "madera que haya menester la obra, esto es para cubrir el texado, andamios, etc..".
 - Se li donarà tot el guix molgut que necessiti, i tota la "clavazon que se necesita para componer el texado".
 - Talment li posaran "al pie de la obra todo el ladrillo y teja que se necesitare" i "la cal amerada".
 - Els veïns també s'obliguen a "sacarle toda la enrruna que no aprovechare para arena de todo el mabito dela iglesia y la que sacare de los cimientos".

Per últim el document indica que per a pagar tot els costos de le sobres, l'Ajuntament havia imposat una contribució especial equivalent al "doseno" dels fruits que es recol·lecten al terme, i que com a tal resta gravat al pagament de les obligacions que es derivin del contracte. Però per resolució o "despacho" del Reial i Suprem Consell de Castella de 12 de juliol de 1771, s'obliga a "los interesados en los diezmos" a contribuir-hi amb un terç dels delmes que obtenien del terme (són: el "illustre y reverendo Cabildo de Canonigos de la Santa Iglesia Catedral", la "dignidad hospitalaria de ella", i "el gran castellan") (584).

- Vilalba: En aquest cas tenim informació diversa i més completa dels s. XVII i XVIII:

1) Pel que fa a les despeses de l'església:

- La Vila es fa càrrec de la compra de "los camis, casulles, frontals (dels altars), corporals, purificadors, capides, donar sera per a dir missa, (..) y tot lo demes es necessari en la yglesia"; de "neteygar los camis"; de les campanes, i en general d'"adobar la yglesia".
- I el rector té al seu càrrec i "a son gasto" la neteja de "los corporals, purificadors y capida", així com "les cordes (de) les campanes, (..) y compra (de) salispasiets .. per a fer los ofisis" (585).

2) La rectoria posseeix uns béns propis: la casa "Abadia" (amb un celler amb 3 cubes i mobiliari); un hortet i un corral annexos a l'anterior; 2 sitges per a gra (dels delmes); una heretat de terra campa a Vall de la Badia franca de tota càrrega tributària; i altre hortet dins la vila pel que paga de

cens 2 mesures de blat anuals, i que arrenda per 2 pollastres l'any (586).

3) D'altra banda sabem que la Universitat va comprar un orgue per a l'església el s. XVII, i que construeix al seu càrrec el campanar el s. XVIII (587).

- Horta:

Almenys al primer terç del s. XVII el comanador no té església al seu càrrec, i sols posseeix "la capilla de sant Miquel y esta con la decencia que conviene y se puede desir misa en ella" i altra capella al castell (588). S'afegeix que és la Vila o Universitat la que "provehe de todo lo necesario al culto divino" a l'església parroquial.

f.2 Baronia d'Entença:

No tenim notícies d'aquest domini, a excepció de l'existència de la capella del castell senyorial, i que la mateixa té assignada una part dels drets de barcatge com a renda (589).

f.3 Baronia de Flix:

Aquí hem de distingir cada un dels llocs de la Baronia: Flix, la Palma i Mas de Flix.

- Flix:

D'una banda ens referim als drets econòmics i béns assignats al prior, que coneixem parcialment segons un document de 1511; i d'altra al deure de la Universitat de fer-se càrrec de les obres, manteniment i conservació de l'església.

Hem de recordar que el prior percep delmes, i sabem que en ocasions hi participa la Senyoria; però desconeixem amb exactitud el seu contingut. En tot cas el 1511 cobra unes pensions anuals per diferents censals establerts al seu favor, i a més posseeix unes heretats de les que li corresponen llurs fruits i rendes si en produeixen:

1) Rendes (590):

- Sobre cases: 4 sous 6 diners anuals com a pensió censal sobre la casa d'Antoni Guillem de Castellbell, a la plaça; 1 sou i 2 diners sobre l'"alberch" de Joan de Stellar; 10 diners per la casa de Francesc Malet; i 2 diners per la de Guillem Franc.

- Sobre heretats: 2 sous 6 diners sobre "lo colomer" de Vilanova; 5 sous sobre l'heretats dels hereus de Joanna dez Puig, a l'"albal"; una fanega de gra sobre una heretat de Jaume Cugat a la Vall de Fons.

2) "Heretats (..) que te (..) lo Priorat": un hort "o ferregenal devall la yglesia"; "una pessa de terra derrera lo castell", i "una sort de terra campa a l'Albal".

3) També coneixem que és la Universitat la que es fa càrrec de l'església. Així l'any 1555 declara que assumeix les obres de l'església, la part "que ja es feta com encara per acabar, (..), y axei mateix per fer un retaule nou en la dita esglesia per lo cap de la altar, y orgue, y per fer un altra navada per creyzer esglesia". Tot això, més la construcció d'un hospital, ascendeix a 2.500 lliures, i per a cobrir aquell cost la Universitat vol imposar una taxa (o sisa) de dos diners per lliura a aplicar a la "carn que's tallara en la carniseria de dita vila, (..); y aixi mateix dos diners per canter de oli que vendra en dita vila hu qui comprara y altre qui vendra; y sobre les fruytes com panses, figues, altres dos diners per rova, hu qui compra y altra qui vendra".

I encara si fos necessari per a poder cobrir aquelles despeses, demanen autorització per a imposar un "vintè" sobre tots els fruits "pagats primer lo dret del senyor y aixi mateix del prior de dita Universitat" (591).

4) A part la Universitat posseeix l'ermita de la Mare de Déu del Remei, amb una heretat annexa que segons el Capbreu de 1624 fou comprada a Joan Tarragó, i que està subjecta al cens de la quinzena part dels fruits. Els guanys que s'obtenen van destinats al manteniment d'aquella ermita.

- La Palma:

Almenys l'any 1330 el parroc del lloc no té casa "abadial" al lloc, i el bisbe de Tortosa, Berenguer de Prats, requereix als jurats perquè li facin a càrrec de la Universitat. El 1363 altre bisbe, Joan Fabra, visita el lloc i insisteix en el deure del Municipi de construir la casa del rector; i finalment es construeix l'any 1385.

D'altra banda, per butlla del papa Juli II de 26 de maig de 1506, els jurats del lloc esdevenen "patrons" de l'església parroquial de manera que en morir el vicari ells rebien les claus de l'edifici i devien lliurar-les al beneficiat degà de la Parròquia fins que el Capítol de la Seu designa el nou rector (592).

- Mas de Flix: Al Mas de Flix existeix l'església de sant Joan de la que és titular la Universitat del lloc, i en la que cada diumenge, segons Capbreu de 1624, "se diu missa" pel prior de Flix o l'eu vicari acompanyat d'un escolà. Per aquell servei el prior rep cada any 16 fanegues velles de blat.

2.1.6 Altres reserves dominicals senyorials:

Ens referim aquí al conjunt de béns i drets que la Senyoria es reserva sense disposar-ne a favor dels vassalls ni de les Universitats (que manté a títol privatiu): es tracta d'emprius i altres béns.

De fet parlar d'empriu és fer-ho en relació amb una reserva senyorial sobre un terme o una partida determinada. Emprius o reserves que es poden cedir als vassalls per a llur ús i gaudi, generalment de manera onerosa amb l'establiment d'uns drets econòmics determinats; però que també es poden donar en arrendament (593).

En tot cas aquestes reserves s'estableixen a partir de la distinció entre domini públic i privatiu: domini públic és allò que pot establir-se i cedir-se als vassalls pobladors del lloc en qüestió; i el domini privat o privatiu diríem és el que la Senyoria es reserva privadament per a ella, per al seu ús o per a la seva explotació fent seus tots els fruits i rendes obtinguts, que en ocasions es destinen al manteniment i salaris dels oficials senyorials, i a obres determinades (594).

És cert que per exemple les Cartes de població de la nostra zona cedeixen l'usdefruit dels termes i de tots els seus elements d'una manera general; de fet solament en la de Gandesa de 1192 veiem com es fa reserva expressa d'una part del terme com "dominicatura" de l'Orde del Temple, i molt després, el 1294, quan es concedeix la Carta de la Devesa de Massaluca s'assenyala que aquell terme constituïa fins aleshores una reserva dominical del castell de Miravet.

Però les Cartes del període del s. XII al XIV no solen recollir cap reserva territorial expressa, si no és d'algun empriu per la pastura, per a fer fusta, etc. En canvi a les Cartes del s. XVII, apareix la declaració general de concessió de l'usdefruit del termes i els seus elements, i després s'acompanya tota una relació de béns que la Senyoria es reserva per al seu ús i que resten exclosos del gaudi dels vassalls sota la pena que s'estableix.

A més hem de destacar que tots els béns que es reserva la Senyoria resten exempts de contribuir econòmicament a les despeses de la Universitat respectiva. Així ocorre arreu i podem citar el cap. 21 de la Carta d'Ascó que disposa justament que "qualquier que cultivare sus tierras mensales (del senyor) sea franco de pagar imposicion de ellas a la Villa"; en canvi ja pagarà allò que s'hagi estipulat a favor de la Senyoria.

Reserves en definitiva en hi ha a tots els districtes senyorials de la nostra zona; però la major informació ens prové dels dels Ordes militars.

Passem a veure quines són aquelles reserves dominicals: els emprius o reserves especials d'explotació econòmica com ara la pastura, la fusta, la llenya, les aigües, etc.; i de zones del terme o parcel·les o trosos de terra especialment identificats, amb nom propi com ara les deveses, els llexius, les illes i les mitjanes, i altres béns destinats a també a l'explotació econòmica o a un servei determinat.

a) Els emprius:

L'expressió "empriu" rep diversos significats, i quasi tots els podem usar en el nostre cas: de reserva senyorial de drets determinats; per a identificar un usdefruit o dret d'usar quelcom que és d'altri; i terres comuns dels pobladors d'un lloc.

Efectivament, la Senyoria posseeix uns emprius, però acostuma cedir llur usdefruit als vassalls o a altres particulars. I és el s. XVIII quan es generalitza l'expressió de "comuns" per a referir-se als béns i drets cedits en conjunt a tota la comunitat i que administra la Universitat o l'Ajuntament.

En les Cartes de població que coneixem el concedent acostuma atorgar "omni ademperamento" u "omni ademprivo" sobre les aigües, pastures, llenya, pedres, garrigues, fins i tot vies o camins i en general tot allò que li correspon. I talment el document de venda de la Baronia de Flix de 1262 fa esment als emprius que es transmeten.

En tot cas distingim els emprius següents: de caça i pesca; d'herbes i pastures; de llenya, fusta i carbó; i de pedres, descobriments i altres. I novament hem d'acudir a la documentació que posseïm de cada lloc i veure així els emprius que s'estableixen, condicions i llur caràcter.

Emprius que talment com tants altres drets senyoriais poden ser establerts a favor de les Universitats, de particulars o arrendar-se. I llur cessió malgrat els termes de les Cartes de població respectives i allò que disposa l'Usatge núm. 72 de "Strate", són onerosos d'acord amb el que es recull als Capbreus i a les Cartes de població del s. XVII.

a.1 Els drets de caça i pesca:

Drets de la Senyoria són també els que es refereixen a la pesca i a la caça; que li pertanyen en tant que titular del domini del lloc i que els pot explotar directament, cedir-los o arrendar-los. Hi ha tota una sèrie de disposicions que regulen una i altra.

En tot cas, el baró pot prohibir que es practiquin "per proclamata poenalia" en un temps determinat i per justa causa; així és en tant que es considera de "publicae utilitatis" (595).

Les Cartes de població acostumen referir-s'hi; normalment es fa donació als pobladors de tota caça i pesca dins del terme que s'assigna, però després d'acord amb altra documentació posterior i especialment dels Capbreus veiem com existeixen i s'apliquen uns drets senyorials determinats.

a.1.1 Als dominis de l'Orde de l'Hospital:

Efectivament, la major part de les Cartes de població inclouen en la donació del terme la caça i la pesca que s'obtingui al terme assignat: "cum venationibus (..) et piscatis". Però aquella cessió comporta en la pràctica el pagament d'uns drets, normalment inclosos en el tribut general que satisfan pel terme.

El document que potser és més expressiu és la Carta donada a la Vall de Batea el 1244, doncs es fa donació "cum omni caça omnium bestiarum minutis vel grossis".

D'altra banda a la de Pinell de 1207 l'Orde es reserva "unum quarterium" dels cèrvols i cabres "silvestris" que es cacin al terme.

Podem fer un resum per a veure allò que es cedeix en les Cartes de població dels s. XII i XIII:

- Caça: Gandesa (1192/94), Rasquera (1206), Vilalba (1224), Gorrapte (1237), i Vall de Batea (1244).
- Caça i pesca: Pinell (1197), Pinyeres (1280), Algars (1281), i Devesa de Massaluca (1294).

I no se'n fa esment a les Cartes d'Horta (1192), Batea (1205), Camposines (1209), Gandesola (1248), i Berrús (1294).

D'altra banda i en relació amb la pesca, veurem com la Senyoria sol tenir reservats uns llocs determinats dits "ventoles" que acostuma a acensar.

Però hi ha algunes peculiaritats en les Cartes de població i en els Capbreus, que ens donen una major informació sobre els drets i deures del senyor i dels vassalls sobre la caça i la pesca:

- Gandesa: Els pobladors del lloc gaudeixen de l'usdefruit de la caça al seu terme, i per ell es paga conjuntament un cens general per raó del terme i el gaudi dels altres elements que se'ls reconeix.

- Algars: Els veïns i terratinents no hi poden caçar ni pescar sense llicència de la Senyoria, sota pena de 3 lliures; es reconeix que la caça està reservada al senyor i aquest en disposa lliurement.

- Benissanet: El cap. 15 de la seva Carta concedeix als nous pobladors l'usdefruit de la caça dels termes de Benissanet i l'annex de Salvaterra; per aquell dret i altres que es relacionen, la Univeristat satisfà un cens de 100 lliures barceloneses l'any. Després el cap. 54 reserva a favor de la Senyoria i el seu governador el dret franc de caçar en aquells mateixos termes.

- Miravet:

1) Abans de la Carta de 1623:

Un Capbreu de 1495 es remet a uns ordenaments de la Universitat sarraïna de Miravet que afecten a la caça i venda de conills, i les mateixes disposicions es recullen després al Capbreu de 1606. Sucintament són:

- Que tot caçador de conills que "jaura una nit" fora del lloc per a caçar ha de donar per dret de corredoria 1 cara de conill; però aixó sols una vegada l'any, amb independència de les vegades que ho faci.

- Que tot aquell que caça conills per a vendre al terme de Miravet els a dur al mateix lloc; però no ho podrà fer fins el "migjorn" de l'endemà de caçar-los.

2) Al Capbreu de 1606 els jurats de Miravet reconeixen que donen la vuitena part de les sabogues que pesquen a les ventoles ("de tot lo puix savogal"); i de les "pedes" (segurament altre peix) una per barca, tant de dia com de nit (596).

3) Segons el cap. 13 de la seva Carta de població:

- Es reconeix a favor dels nous pobladors l'usdefruit sobre la caça al terme del lloc, i per ell i altres paguen un cens anual de 40 lliures.

- Es disposa que el senyor podrà prohibir la caça durant tres mesos l'any, que seràn abril, maig i juny, posant en altre cas les penses que consideri oportunes.

- És prohibeix la caça de "francolines".

- I de tota "cassa gruessa" que es mati es lliurarà a la Senyoria "un quarto trasero d'ella".

- Rasquera: La seva Carta de 1206 reserva a la Senyoria una quarta part dels "cervis et capris et porcis (..) silvestris".

- Vall de Batea: La seva Carta de 1244 concedeix l'empriu sobre tota caça de bèstia gran i menuda.

- Ascó:

1) Abans de 1615, al Capbreu de 1606 es reconeix que el senyor percep el dret del "quarter" de tots els animals "que mataran dins lo terme de dita vila (..) salvatge".

2) I la Carta de 1615 recull algunes disposicions al respecte:

- El cap. 89 concedeix als veïns l'usdefruit, entre altres, de la caça del terme d'Ascó

- El cap. 22 disposa que la Senyoria pot prohibir la caça durant 3 mesos l'any (entre abril, maig i juny), imposant a l'infractor les penes que consideri adients.

- El mateix cap. 22 prohibeix per sempre la caça dels "fracolines".

- El cap. 65, que el senyor percep la quarta part de tot animal salvatge que es mata al terme.

- Vinebre: Es paga la quarta part de tot animal salvatge mort al terme.

- Torre de l'Espanyol: Ocorre el mateix que a Vinebre, però es reconeix que era costum pagar la seva equivalència en diners.

- Camposines: La seva Carta de 1209 concedeix als pobladors l'empriu de la caça, a compartir amb la Senyoria.

- Riba-roja: Segons Capbreus tinguts al lloc:

- Està prohibit caçar perdius i conills "ab cans, ni furons, ni filats", ni de cap altra manera sota pena de 5 sous cada vegada.

- El senyor pot prohibir la caça amb filat (d'altres espècies animals) tant de dia com de nit, així com la dels "francolins".

a.1.2 Baronia d'Entença:

El Capbreu de la Baronia tingut a mitjans s. XIV també ens dóna algunes notícies concretament sobre els drets de pesca de la seva Senyoria:

- Móra: Arnau Esteve, Eximen Çalena i Bernat Tortosa tenen acensada una ventola al costat d'un molí, per la que paguen 5 "pareyls de savoques", i està subjecta a fadiga i lluïsmes.

- Coll de Balaguer: Amb un terme que arriba fins al mar, el senyor ostenta:

- El "dret de les barches de pescar"; aleshores, tota barca de pescar, "pesch poch o molt", paga 50 "paiels mercaders (..) en la

Quaresma. e si aver no'ls poran han a pagar aqueyl preu" que sol ser de 4 sous i 6 diners fins a 5 sous per barca.

- I encara el dret a la quarta part de tot "delfe. amfos. espaa e altre peys real que muyre en les mars del dit Coyl de Balaguer".

D'altra banda i a Tivissa la darrerria del s. XIV o primeria del XV el comte de Prades eximeix als vassalls del lloc de donar la quarta part de tot animal salvatge mort al terme si ell, la seva esposa o llurs fills no hi són presents (597).

a.1.3 Baronia de Flix:

El tan referit document de venda de la Baronia atorgat per Teresa Gil el 1262, entre altres béns i drets, transmet també els que la Senyoria ostenta sobre la caça.

I el mateix codi de Costums de 1308 s'hi referix en capítols diferents:

- El cap. 15 prohibeix als veïns de Flix, cristians com sarraïns, que cacin a la devesa de Flix; els dóna permís per transitar per tres llocs (per la cova de les Vaques, per la senda de la plana de Mar i per les coves de Na Castellana), però sempre i quan vagin sense gossos ni furons.

- El 31, després de reconèixer que s'acostuma a caçar des de l'aigua (?) tant a l'estiu com a l'hivern, disposa i autoritza que es faci amb gos però sense furó.

- El 32 estableix que el senyor no demanarà el primer dia que hom comenci a pescar cap "git" de pesca.

- El 33 eximeix de donar git a aquell pescador que corresponent-li no ha pogut pescar.

- I el 41 reconeix que també es ve caçant amb neu, la qual cosa confirma.

I també hi trobem referències als Capbreus; així en el tingut vers l'any 1400:

- Flix:

- El senyor pot assignar en qualsevol part del riu una "ventola o pesquera" a qui vulgui i imposar el dret que cregui convenient.

- Tot cristià que té furó per a caçar ha de pagar cada any una pell de conill.

- En cada lloc de pesca establert al llarg del riu, el senyor té dret a un "git" cada dia "de sol a sol", de tal manera que tot el peix que es pesqui en aquell git és seu i pot vendre si vol aquell dret. En qualsevol cas no pot demanar-ho el primer dia en que hom comença a pescar.

- De cada porc i altra "carn salvatgina qui's prenque en lo terme" el senyor té la quarta part.

- La Palma: Segons el referit Capbreu de 1400, aquell que té furó per a caçar ha de donar dues pells de conill, una per Nadal i altra per la festa de Carnestoltes.

- Mas de Flix: Els terratinents poden caçar al lloc, segons es declara en el Capbreu de 1624 sense haver de satisfer cap tribut, fent remissió a la Carta de 1345.

D'altra banda comptem amb documentació diversa que ens dóna alguna informació sobre els drets de pesca:

- L'any 1443 la Ciutat de Barcelona encomana la construcció d'uns "naforals" vora el riu com a llocs de pesca (598).

- L'any 1556 es denuncia que els vassalls de Flix tots ells tenen furons i cacen conills indiscriminadament, lliurement (599).

- En documentació diversa dels s. XVI i XVII la Senyoria, que aleshores l'ostenta la Ciutat de Barcelona, segueix posseïnt "pesqueres" a Flix i sempre les arrenda; i almenys les rendes de "los gits dels pontons" són pel batlle general de la Baronia (600).

a.2 Drets sobre les herbes i pastures:

També és general en totes les Cartes de població fer donació als nous pobladors de l'ús i gaudi de les herbes i pastures del terme per a llur bestiar. Però es tracta d'una cessió que com veiem no és del tot completa, i normalment comporta o està gravada per un cens que satisfà la Universitat comprensiu en general del mateix terme i d'altres elements seus (601).

a.2.1 Als dominis templers/hospitalers:

L'informació sobre els empius d'herbes i pastures és ben diversa; acudim a les Cartes que coneixem i als Capbreus i altra documentació particular.

- Batl·lia de Miravet:

- Gandesa: Les seves Cartes de 1192 i 1194 fan donació del terme "cum paschueriis" i els altres elements típics. I en els Capbreus del s. XVII i XVIII es reconeix que els pobladors gaudeixen de l'empiu o usdefruit de "hierbas" del terme cedit, dret inclòs en el tribut general que satisfàn per aquell terme.

- Batea: La seva Carta de 1205 també es refereix a les pastures; i als Capbreus es declara que la Universitat posseeix l'usdefruit de les "herbes" pel que es paga en conjunt per tot el terme.

- Algars:

1) La Carta de 1281 fa donació dels "pratis" i "pascuis".

2) Als Capbreus del s. XVII es declara el següent:

- Es reconeix que les herbes (amb la caça, les aigües, la llenya, les pedres i els "comuns") són del castellà d'Amposta i que en disposa "a son arbitre".

- S'afegeix que si pasturen el seu bestiar sense llicència se'ls pot imposar una sanció "de carneix", que consisteix en l'embargament i confiscament de 7 "arreses" si ho fan de dia i 14 si és de nit.

- Es permet que llurs "cavalcadures" pasturin si ho fan mentre van a treballar.

3) I en Capbreus del s. XVIII s'indica que la Universitat té arrendades les herbes per 40 escuts, que són pel procurador general del castellà.

- Corbera: Segons els Capbreus que coneixem la Universitat també gaudeix de l'usdefruit de les herbes i per ell paguen un cens conjunt amb el terme en general.

- Pinell: La seva Carta de 1197 dóna el terme "cum herbis, pascuis, pratis", i la de 1207 es refereix a "cum .. ademperamento .. pascuorum".

- Vall de Batea: La Carta de 1244 es refereix a tot empriu entre altres, sobre "erbis, cum pratis, cum pascuis".

- Gandesola: La seva Carta de 1248 fa cessió de les pastures.

- Pinyeres: Com en els anteriors, la Carta de 1280 talment concedeix els prats i pastures; però l'Orde es reserva les necessàries i suficients pel bestiar del castell de Miravet.

- Devesa de Massaluca: La Carta de 1294 fa cessió també dels prats i pastures.

- Pobla de Massaluca:

1) Coneixem que el s. XVII, i segons sembla per concessió immemorial, els veïns del lloc poden dur a pasturar el seu bestiar al terme de Vilalba, concretament a la partida de Vall de Boravall. Aquesta partida del terme de Vilalba limita amb el d'aquell lloc, i bona part dels seus terratinents són de la Pobla (602).

2) I l'any 1771 veiem que la Universitat posseeix "un pedazo de yerbas" que arrenda, aleshores per 125 rals. L'explotació d'aquelles pastures

constitueix un dels ingressos de la Universitat del lloc en els darrers anys del s. XVIII i primers del XIX, i ignorem si paga cens a la Senyoria (603).

- Berrús o Castellblanc: La Carta de 1294 s'expressa en els mateixos termes que la de la Devesa del mateix any.

- Salvaterra: El senyor té reservats els drets d'herbes, i almenys el s. XVII els té arrendats per 50 lliures.

- Benissanet:

1) Segons el Capbreu de 1606 la Universitat del lloc paga 11 lliures i mitja l'any per "lo erbatje de dit terme". En tant que es paga aquell tribut el senyor no en pot disposar; això no obstant en aquell mateix document els jurats del lloc declaren que "an vist que les an arrendades e que y entren erbejants".

2) La Carta de 1611 hi dedica dos capítols:

- El cap. 15 de la seva Carta de 1611 reconeix que els nous pobladors gaudeixen de l'usdefruit de les herbes, i per ell i pel d'altres del terme paguen un cens; però el senyor es reserva "el uso en hechos propios y penas de dicho termino."

- I el cap. 54 disposa que el senyor i el seu governador poden "herbegar" lliurement als termes de Benissanet i Salvaterra, sense que els pugui afectar cap "Ordinacion hecha por el Consejo y jurados" de la Universitat.

3) Segons el Capbreu de 1659, els vassalls herbejen a la partida de Boberal i es paga 11 lliures i 10 sous.

- Miravet:

1) Segons el Capbreu de 1606:

- La Universitat paga cada any 13 lliures jaqueses per "quiata y erbatje", i per ell els pobladors tenen dret a "peixer y pasturar" el seu bestiar per les terres "incultes y hermes" del terme (a mitjans s. XVII es declaren 11 lliures i 10 sous).

- Això no obstant, s'afegeix que el castellà pot arrendar les herbes de totes les terres "incultes", a excepció d'una devesa coneguda com del Boveral, que és l'antic "fossar dels moros".

- Encara es disposa que aquell que vulgui pasturar el seu bestiar ha de demanar llicència al senyor; i si la té pot dur-hi el seu bestiar lliurement, amb el deure en tot cas d'"esmenar" els danys que puguès fer.

- Per últim es refereix que el castellà posseeix totes les herbes que es fan a les eres antigues.

2) Pel que fa a la Carta de 1623, el seu cap. 13:

- Reconeix que els pobladors gaudeixen de l'usdefruit, entre d'altres, de les herbes, i per tal concepte i pel terme en conjunt paguen un cens.
- També es disposa que el castellà o el seu governador podran dur a pasturar els seus ramats pel terme, sempre i quan "no exceda de ventyte y cinco reses mas que qualquier particular", i això sols per a usos propis (entendem que la Senyoria no pot arrendar els drets).

3) I segons el Capbreu de 1659, s'herbeja a la partida del Bovaral i per tal la Universitat paga 13 escuts.

2n.- Comanda d'Horta: Pel que a Horta, Arnes, Bot, Caseres i Prat de Comte en cada lloc es paga un tribut anual pel i terme i "comunes", en referència en aquest darrer cas (suposem) i entre altres als drets de pastura. Diguem en tot cas que la Carta d'Horta de 1192 cedeix tals drets.

3r.- Comanda d'Ascó:

- Ascó:

1) Segons Capbreus anteriors a 1615 el comanador acostuma " vendre ho arrendar les herbes" del terme a qui li semblarà, en la zona que va des de la serra de Vall de Gonbau fins al terme de Camposines, i des del barranc dels Horts fins al terme de Móra i l'Ebre (aquella Vall de Gonbau resta exclosa, atès que els drets que se satisfan pels ramats que hi pasturen són destinats a l'església parroquial).

2) Quan a la Carta de 1615, el seu cap. 89 estableix que els nous pobladors gaudeixen del "imprio o usufruto" de tot el terme i entre altres de les herbes; però el senyor es reserva per a sí i el seu governador el dret a pasturar els seus ramats, afegint que: "no pueda dicha villa ni jurados (...) arrendar ni vender las hierbas", com que tampoc ho podrà fer la Senyoria.

3) I els capítols concertats el 1616 complementaris d'ela Carta, el núm. 17 concretament es refereix també i a més als ramats del procurador general de la Comanda, i disposa per tal d'evitar en el futur possibles conflictes amb la Vila, que els ramats del senyor o els dels altres oficials senyorials esmentats no puguin excedir en més de 25 caps respecte dels que "tuviere cualquier particular", establint després:

- Que tal disposició es refereix a ramats propis del senyor o del seu procurador (i governador).
- Que aquell límit no afecta als ramats que el senyor posseeix "en sus hierbas" o zones del terme reservades exclusivament per al seu ús, sinó solament a les destinades al gaudi general de la població.

- Que si el ramat senyorial fa mal o perjudica arbres i sembrats dels particulars, aquells seràn avaluats i indemnitzats.

- Camposines: La Carta de 1209 fa cessió dels "pascuis et erbis", salvant l'empru que l'Orde es reserva ("sub ducato nostro") per a la pastura del seu bestiar "vel ad alium bestiarium".

- Gorrapte: La Carta de 1237 fa donació també de les pastures i prats. Però la població no té èxit, i coneixem que encara el s. XIX el senyor posseeix aquells drets sobre les pastures del terme: el 1819 en designa un administrador, i el 1826 ho té arrendat a l'Ajuntament de Vinebre per 48 rals (604).

4t.- Comanda de Vilalba:

- Vilalba:

1) La Carta de 1224 fa esment a les pastures i als prats; però l'Orde es reserva uns drets de pasturatge diu segons ho té establert en altres llocs veïns.

2) I almenys el 1314, els seus veïns gaudeixen del privilegi de dur a pasturar el seu bestiar a tots els termes veïns al seu (605).

- Riba-roja: Segons Capbreus del s. XVIII el senyor pot herbejar al terme, és a dir té reservat aquell dret. A part el comanador hi posseeix una sort en la que com es declara no es pot fer cap "empru en ninguna manera", sota pena de 60 sous.

- Berrús: L'administrador reial dels antics dominis templers atorga el 13 d'agost de 1312 als homes de Berrús drets de pasturatge (606).

a.2.2 Baronia d'Entença:

Unicament podem referir-nos a la devesa destinada a la pastura del bestiar, que el 1275 es cedeix als pobladors de Coll de Balaguer amb la seva Carta.

a.2.3 Baronia de Flix:

En la venda de la Baronia de 1262 s'inclouen les pastures, camps d'herbes i prats. Després al Capbreu tingut vers el 1400 es reconeix:

- Que el senyor "pot vendra tot lo terme (..) e l'aygua per erbejar a qui's vol", excepte als veïns del lloc d'acord amb allò que s'havia disposat "ab letra del senyor".

- Que ningú pot entrar a herbejar a la devesa del senyor, ni tan sols els terratinents veïns.

I d'altra banda, segons el Capbreu de 1624:

- La Universitat de Flix gaudeix de "empriu de erbas y cosses" al terme de la Devesa del castell.

- I els terratinents del Mas de Flix també gaudeixen de l'empriu de les "erbes", tal com consta en la Carta de població de 1345.

En tot cas la Senyoria acostuma a arrendar les "erbes" del terme de Flix, però sembla que solament hi pot pasturar el bestiar dels vassalls del lloc; i així l'any 1556 la Ciutat de Barcelona obre una enquesta per a averiguar si és cert que l'arrendatari que aleshores és "se arrendava" el terme a "personas strangeres fora de la Senyoria", que a més hi duïen molt bestiar amb greus perjudicis pel terme i els vassalls (607).

a.3 Emprius de llenya, fusta i carbó:

Altres emprius típics són els de la llenya, fusta i carbó als boscos del terme. La concessió també és general arreu, com consta en pràcticament totes les Cartes de població. En ocasions s'hi fa esment exprès, i en la majoria les entenem incloses en les cessions generals dels boscos i les garrigues; de vegades els documents també fan donació dels "silvis", que entenem com una reiteració dels boscos (608).

Talment es pot donar el cas que els pobladors d'un lloc rebin el privilegi de fer fusta al terme d'altre; però en tot cas, sigui en el terme del mateix lloc o en altre, aquell usdefruit es concedeix sempre per a usos propis com sigui per a fer-se les cases, bigues i altres o llenya per al consum privat. Excepcionalment la Senyoria pot donar llicència per a fer llenya, fusta o carbó per a la venda, en qual cas s'establirà el cens o tribut corresponent (609).

Anem a fer un repàs d'allò que ocorre als districtes de la nostra zona, segons les Cartes de població, Capbreus i altres documents que han arribat a nosaltres.

a.3.1 Als dominis templers/hospitalers:

1r.- Batllia de Miravet:

- Gandesa: Les seves Cartes de 1192 i 1194 fan donació dels termes "cum nemoribus et garriciis et silvis"; i en els Capbreus es reconeix que'n gaudeixen dins del terme.

- Batea: La Carta de 1205 fa la cessió del terme "cum omni emparamento (..) nemorum et lignorum (..) et garrigarum".

- Pinyeres: La Carta de 1280 inclou la cessió dels arbres "infructiferis" (per a fusta -?), i afegeix la llenya; però a més recull una sèrie de reserves i prohibicions respecte la fusta del terme:

- Disposa que els vassalls no poden donar ni vendre fusta de pins a persona estranya o forastera (ni "cabironos, bigas vel travesarios").

- Els pobladors solament podrà usar la fusta de pi del terme per a llur propi ús.

- L'Orde també es reserva fusta per les cases del Temple a la Batllia de Miravet.

- I s'afegeix que l'Orde també reté "omnes pinos donzeles" del terme; ningú podrà tallar-los sense la llicència del comanador, qui en tot cas aquell es reserva dues terceres parts.

- Algars:

1) La Carta de 1281 atorga l'empriu dels arbres "infructiferis" (per a fusta -?), i de la llenya, i conté les disposicions referides de la Carta de Pinyeres.

2) Però segons els Capbreus del s. XVIII:

- La llenya és del senyor, i aquest en disposa al seu arbitri.

- Els vassalls no en poden prendre, sota pena de 3 lliures.

- I per últim, està prohibit fer llenya d'un arbre esporgat, sota sanció de 9 lliures.

- Pinell: La Carta de 1198 fa donació dels "nemoribus et cum silvis"; i la de 1207 afegeix les garrigues i la llenya i no inclou l'al.lusió als boscos.

- Vall de Batea: La Carta d'aquest lloc de 1244 fa esment solament dels "garricis (..) et nemoribus".

- Gandesola: La Carta de 1248 no al.ludeix a cap d'aquells drets, i fa donació de tot "adempravis".

- Devesa de Massaluca: La Carta de 1294 disposa que l'Orde del Temple es reserva la fusta del seu terme per a les cases de la Batllia.

- Pobla de Massaluca:

1) La primeria del s. XVII els vassalls del lloc edifiquen la seva nova església, i van a fer la fusta i les bigues necessàries al terme de la Devesa de Massaluca. L'Universitat addueix un antic privilegi, davant l'oposició del batlle senyorial que ho nega i els imposa una sanció; s'inicia

així un litigi davant la Reial Audiència de Barcelona que es resol favorablement pels vassalls (610).

2) El s. XVII se suscita un litigi amb l'Universitat de Vilalba en relació a uns drets immemorials dels veïns de la Pobla; un d'aquells era el de poder fer llenya i fusta al terme de Vilalba, "per son us de tallar llenya, com per fer qualsevol fabrica" (611).

- Berrús o Castellblanc: La seva Carta de 1294 solament fa esment a arbres "infructiferis", que podem entendre com tots aquells dels que es poden fer fusta i llenya.

- Benissanet: El cap. 15 de la seva Carta de 1611 reconeix que els nous pobladors gaudeixen de l'usdefruit de la llenya, i per ell i pel d'altres i del terme paguen un cens; però el cap. 54 disposa a favor del senyor i del seu governador el dret a poder fer llenya als termes de Benissanet i Salvaterra per a ús de llurs pròpies cases.

- Miravet: El cap. 13 de la Carta de 1623 reconeix també als nous pobladors del lloc l'usdefruit de la llenya del terme.

2n.- Comanda d'Horta: Pel que fa a Horta, Arnes, Bot, Caseres i Prat de Comte en cada lloc es paga un tribut anual pel terme i "comunes", en referència en aquest darrer cas (suposem) i entre altres als drets de llenya i fusta. Diguem en tot cas que la Carta d'Horta de 1192 cedeix tals drets.

3r.- Comanda d'Ascó:

- Ascó: La seva Carta de 1615 al cap. 89 reconeix l'usdefruit de la llenya del terme a favor dels vassalls del lloc, i es prohibeix a la Vila i a la mateixa Senyoria arrendar aquell dret.

- Camposines: La Carta de 1209 fa cessió dels "silvis et lignis, garrigiis".

- Gorrapte: En aquest cas, la seva Carta de 1237 fa cessió dels "lignis et nemoribus, silvis et garrigiis"

4t.- Comanda de Vilalba:

- Vilalba:

1) La Carta de 1224 disposa:

- Que es concedeix l'empru entre d'altres dels "lignis et nemoribus, silvis, (et) garricis".

- Però l'Orde es reserva uns drets de fusta "sive scissionem arborum (...) sine tala vestra", de manera semblant a com està establert en altres llocs veïns.

2) Però els homes de Vilalba poden fer fusta en altres termes:

- El 23 d'agost de 1258 el comanador de Miravet els autoritza a fer fusta, bigues i "cabirones" al terme de Nonasp (de la Batllia de Miravet), però per llurs propis usos. Concretament es fa referència a la devesa de Nonasp, i s'insisteix en que és per a fer-se llurs cases prohibint-los que ho facin per a altres usos. S'estipula un cens de 3 sous per cada 100 peces (arbres -?) (612).

- La Carta de la Devesa de Massaluca de 1294 reconeix als veïns de Vilalba el dret de que venien gaudint d'aprofitar la fusta d'aquell terme.

- Riba-roja:

1) El 6 de maig de 1299 el mestre del Temple fra Berenguer de Cardona prohibeix a la comunitat sarraïna del lloc que facin llenya ni carbó als boscos del seu terme si no és per a usos propis; encara si en vulguessin vendre haurien de demanar la llicència pertinent a la Senyoria i ja es disposa que aquella en percebria la desena part dels seus ingressos.

2) Aquell document anava adreçat a la comunitat sarraïna que comprenia tota la població del lloc; i el s. XVI encara es reconeixen aquells extrems per a tots els vassalls ja cristians per complet: no es pot fer carbó ni cendra de pi sec ni verd, ni tallar fusta al terme per a vendre sense llicència del senyor (a pena de 60 sous o 10 açots); i si dona llicència el senyor rep la desena part (613).

a.3.2 Baronia d'Entença:

Tenim molt poques referències sobre els drets de fusta i llenya als termes d'aquell senyoriu d'Entença. Podem citar així la llista de drets del castlà de Tivissa, elaborada el 1205, en la que es fa esment als drets dels boscos que es reparteixen entre el senyor i el castlà (sen fan 9 parts, 2 pel castlà i 7 pel senyor).

I veiem que l'11 de març de 1321 Jaume II, que ha recuperat el ple domini sobre l'antiga Baronia d'Entença, s'adreça al castlà de Tivissa, Bernat de Fonollar indicant-li que "volumus et vos rogamus" que permeti als cavallers hospitalers extreure tota la fusta que els convingui dels boscos del lloc per a fer botes "per faciendo et conservando vino" (614).

Ja el s. XVIII sabem que el Comú de Tivissa posseeix l'empru del terme de Coll de Balaguer i en pot fer llenya i "palmes" (615).

a.3.3 Baronia de Flix:

Els drets senyorials sobre la fusta, els boscos i les selves dels seus termes apareixen també recollits en el document de venda de la Baronia de Flix de 1262, atorgat per Teresa Gil a favor d'Arnau del Bosch.

I encara que no en tenim notícies expresses, tals drets els manté el senyor almenys a Flix, en tant que en el Capbreu de 1400 es reconeix que ell "per sa auctoritat pot vendre tot lo terme".

En el cas del Mas de Flix, la seva Carta de 1345 cedeix també l'usdefruit de la llenya als seus pobladors. Talment el gaudeixen els veïns de Flix a l'altre terme del castell, conegut com de "Dessa" (o Devesa), segons s'exposa en l'altre Capbreu de 1624.

D'altra banda, el 1556 sorgeix un conflicte entre la Universitat i els ferrers del lloc que deuen dependre de la Senyoria. En aquell moment els ferrers denuncien a la Universitat perquè no els deixa fer carbó al bosc si no el paguen, adduint aquella que gaudeix d'una concessió senyorial en tal sentit (616).

a.4 Emprius sobre les pedres (o roques), descobriments i altres:

El senyoriu comporta també el domini sobre altres elements dels termes com ara són les pedres o roques (potser s'al.ludeixi també a mines), els descobriments i altres coses i béns que s'hi troben. Tots constitueixen pertinences pròpies del domini que s'ostenta, tal com s'expressen les diferents donacions comtals.

Així el tant citat document de venda de la Baronia de Flix de 1262, que fa esment general als emprius, afegeix com a drets dominicals: salines, roques, descobriments, valls o comes i montanyes. I de manera semblant s'expressa la donació de 1324 del Comtat de Prades i Baronia d'Entença.

Pel que fa als dominis templers, l'Orde sol fer cessió de l'usdefruit de tots els elements com venim veient, inclosos aquells que ara ens ocupen: les Cartes de població del Temple inclouen també la cessió de l'usdefruit de montanyes, planes, valls, camins, "inventionibus, (..) petris (..) et cum omnibus rebus" pertanyents al terme en qüestió (617). Amb la cessió d'aquests darrers emprius l'Orde titular del domini reconeix el dret a usar i gaudir de tot allò que és general del terme d'una manera aparentment absoluta i complementa els emprius anteriors:

- Amb l'expressió d'"inventionibus" es refereix als descobriments i troballes que es puguin fer al terme; però recordem que l'Usatge núm. 117 justament disposa que el pagès que trobi or o argent ("que lo vulgar diu bonetes"), cavalls, muls "sarahins (esclaus) o stor", ho ha de notificar

i lliurar al seu senyor, el qual per la seva part haurà de donar a aquell allò que "volra per guardo". Suposem que es tracta més pròpiament d'una inclusió formal com a referència general a l'ús i gaudi de tot el terme, sense perjudici de les reserves i drets senyorials que com hem anat veient existeixen tot i que les mateixes Cartes facin concessió total dels termes.

- I finalment aquella expressió última de "cum omnibus rebus" ve a confirmar el caràcter absolut del domini senyorial, i a la vegada el de la cessió que es fa de tots els elements annexos al lloc (618).

En qualsevol cas hem de recordar que tals cessions no són gratuïtes, doncs generalment s'acaba establint un cens general pel terme.

D'altra banda ens crida l'atenció la referència a les pedres, doncs a un tal dret amb la mateixa denominació s'hi fa esment en un document de 1440, on s'indica que el prior del castell d'Ascó gaudeix d'uns drets sobre les pedres. Aquests drets ens són desconeguts, pensem que potser es refereixen a les canteres de pedra que deuen existir a la zona i que s'exploten entre altres coses per a fer les cases i altres edificacions (619).

A més dels anteriors, i tal vegada qui sap si relacionat amb aquell empriu de les pedres, tenim el que gaudeixen els veïns de Miravet sobre el "guix y tierra de hazer cantaros", tal com reconeix el cap. 13 de la Carta de 1623. Per aquest empriu, pel general del terme i pels serveis que s'indiquen es paga el cens anual conjunt de 40 lliures.

b) Els béns privatis de la Senyoria:

A més de les reserves anteriors de caràcter general i que normalment en unes o altres condicions s'acaben cedint comunment als vassalls, la Senyoria també fa reserva d'uns béns determinats a títol privat, ja sigui per a un ús determinat o bé per a la seva explotació econòmica. Béns que constitueixen el que en general es defineix com a "dominicatura" (620), i que a la vegada també poden cedir-se si el senyor ho decideix, a un particular, vassall o no, o a la Universitat; com talment pot arrendar-los.

Pel que fa als dominis de l'Orde de l'Hospital aquells béns privatis de la Senyoria es defineixen a partir del s. XVI amb l'expressió general de "mensals" terme canònic que defineix en general els béns i rendes eclesiàstics (621). I efectivament, als dominis hospitalers s'al·ludeix a tals béns mensuals com aquells privatis de l'Orde, produeixin rendes i ingressos o no i afectes a un servei o utilitat determinada o no.

El terme "mensal" usat als dominis hospitalers ve a substituir aquell mitjà de "dominicatura" amb el que també es fa referència als béns reservats privadament per la Senyoria, diferents dels de caràcter públic i que per sí estan destinats a l'establiment dels individus (622). Però hem

d'insistir que aquella expressió la trobem solament als dominis dels Ordes militars i a partir del s. XVI.

En tot cas el qualificatiu de "mensa" no inclou les rendes que provenen dels establiments emfitèutics; solament defineix els béns privatis de la Senyoria, en ús o explotació directa o mitjançant arrendament i llurs rendes. I de fet dins aquell concepte ampli s'inclouen les finques, edificis i immobles on es troben els diferents serveis l'explotació dels quals es reservava també la Senyoria, com ara els molins, forns, ferreries, etc.

En definitiva, feta aquella distinció, tractem aquí dels béns privats senyorials, propis, afectes a un servei o a una explotació determinada o no. Excloem en tot cas aquells que estàn ocupats o destinats a serveis als que ja hem fet esment com són els molins, els forns, les ferreries i altres similars pel que fa als llocs on segueixen sent senyorials.

Ens centrem doncs en béns de naturalesa diversa diferents a aquells als que ja hem al.ludit: ens referim a les deveses, i als llexius, les illes i les mitjanes d'una banda, i a altres immobles. Tots ells es troben afectes a una explotació de naturalesa econòmica determinada o s'hi poden destinar directament per la Senyoria o en arrendament; però també poden ser establerts en contractes emfitèutics o disposar-se com hem vist en algun cas d'establiment d'un col.lectiu o fins i tot d'un nucli de població.

b.1 Les deveses, els llexius, les illes i les mitjanes:

Les deveses, llexius, illes i mitjanes constitueixen sectors d'un terme municipal caracteritzats per alguna circumstància especial:

- "Deveses" antigament eren llocs tancats reservats a la Senyoria i prohibits als vassalls; es destinaven: al pasturatge, a boscos per a l'aprofitament de la fusta dels arbres, a la caça etc. Ja en els casos d'Ascó i Miravet en hi ha també al voltant dels castells de cada lloc, segurament com a zones de protecció.

- "Llexius", "mitjanes" i "illes" són termes equivalents que es refereixen a terres deixades pel riu al seu bell mig o entre braços o a les vores, al canviar el seu curs o a conseqüència de les variacions del seu cabdal, però que se les pot tornar a endur o poden tornar a ser cobertes segons que aquell varii.

De fet sobre tots ells es poden constituïr emprius senyorials com aquells als que hem fet esment a l'apartat anterior; però també poden ser establerts a perpetuïtat o per un període de temps determinat, com talment ser arrendats.

Les deveses existeixen a cada domini i pràcticament a tots els llocs; els llexius, les mitjanes i les illes són pròpies dels llocs riberencs de l'Ebre. I

totes estàn inicialment reservades a la Senyoria a títol privatiu per a llur explotació, sens perjudici de que aquella pugui cedir-les com dèiem si vol amb unes condicions determinades a les Universitats (no necessàriament a la del terme a que corresponen) i a particulars, vassalls o forasters.

Sempre són terres a les que en principi ni els vassalls ni llur bestiar no hi poden accedir, i es preveuen les penes a imposar als que no ho respectin. I en conseqüència totes elles estàn exemptes de contribuir a les càrregues econòmiques de la Universitat, salvat que la Senyoria finalment les estableixi a particulars.

b.1.1 Als dominis templers/hospitalers:

- Ascó:

La Senyoria posseeix deveses, llexius i mitjanes, i hem de distingir entre l'abans i el després de l'expulsió dels moriscos:

1) Abans de 1615, segons Capbreus dels s. XVI i XVII la Senyoria posseeix:

- "La miganeta" o "fità miganeta".

- Una "devesiam iuxta castrum sive castellum" plantada d'oliveres i ametllers. El vassall que hi accedeixi o pel seu bestiar, pagarà una multa de 60 sous.

- Altra heretat "mijaneta", plantada de moreres, vinya i altres arbres; tampoc s'hi pot accedir i la pena per fer-ho és la mateixa de 60 sous.

- Els llexius, que com es declara el senyor acostuma a establir lliurement.

2) Pel que fa a la Carta de 1615:

- El cap. 64 disposa que els llexius són del senyor, "los cuales da a quien quiere y con los derechos a el bien vistos".

- El cap. 89 reconeix als nous pobladors l'usdefruit del terme, però n'exclou "lo que esta del castillo de esta fita mitjaneta" i la devesa o "deesa" sobre la que es reserva el dret d'arrendar-la.

- Vinebre: Simplement es reconeix que les mitjanes i els llexius són del senyor.

- Riba-roja:

1) Del s. XVI sabem que el senyor posseeix una devesa al camí d'Almatret, en la que no s'hi pot caçar sense permís; i talment són seus els llexius.

2) I la primeria del s. XIX s'informa que la Senyoria posseeix dues deveses, una a l'altre costat del riu i altra al "paso abajo la huerta" (623).

- Miravet: Com ocorre a Ascó, també distingim entre allò que està establert abans de la Carta de 1623 i després:

1) Segons Capbreu de 1606:

- El senyor posseeix tots els llexius "que leixa lo riu Ebro. (...) no obstant que sien al centre de qualsevol heretat de qualsevol particulars de dita Universitat los tals lleixius son y se esguarden a dit senyor castella".

- En cas que el riu "de tot en tot se'n portara alguna heretat que no reste res de aquella e apres torna dit riu a leixar terra en lo lloch on estava la tal heretat, la dita terra leixada es en tot y per tot de dit senyor castella".

- Talment tots les illes "que's fan y naixen, que's faran y naixeran en lo dit riu Ebro dins lo dit terme son totes y se esguarden a dit senyor (...) y a llibera diposicio de aquell", sense que cap terratinent veí hi pugui reclamar dret algun.

- El senyor posseeix una devesa "en torn y alderredor" del castell; ningú no hi pot entrar ni el bestiar dels vassalls, i les penes previstes pels infractors són: 2 sous per cada animal; si entrès un ramat de més de 3 bèsties, la sanció consisteix en confiscar "una arresa", i si el ramat és de 3 o menys aleshores es pagaràn 6 diners per animal.

- Hi ha altra devesa senyorial al limit de "lo olivar de Chesa" i del terme de Pinell; però en aquest cas els pobladors del lloc poden entrar-hi lliurement i pasturar el seu bestiar.

- Encara existeix una tercera devesa "propria sua", que és aquell olivar de "Chesa", on es troba també el molí d'oli senyorial.

- I per últim hi ha altra mitjana coneguda com de "Sant Vicenç", que està cedida de temps immemorial a la Universitat de Miravet, i per la que juntament amb altra heretat es paga un cens de 14 lliures barceloneses i de la quarta part dels fruits, i subjecta a lluisme.

2) Segons la Carta de 1623, el seu cap. 30, la Senyoria es reserva totes les illes i llexius que en aquell moment existeixen com els que hi hagi en tot temps, excepte una illa "que esta delante de Miravet" que la repartirà entre els pobladors. Talment assenyala que està prohibit a tot vassall entrar en aquelles heretats, tant de dia com de nit, sota pena de 10 i 20 sous respectivament.

3) Al Capbreu de 1659 es declara una devesa senyorial al costat del molí, on hi ha un taronger i un olivar, amb conills i llebres (està prohibit l'accés als vassalls); i també s'indica que el senyor posseeix una illa davant el lloc de Ginestar.

- Benissanet: Al Capbreu de 1606 es reconeix que el senyor posseeix lliurement els llexius del riu. Però per exemple el Capítol provincial de

l'Orde de l'Hospital tingut el 19 de març de 1477 va establir l'Universitat del lloc en una "insulam sive mijana" sítia al riu Ebre; i el 10 de maig de 1485 se l'establí en altra (624).

- Gandesà: La Universitat posseeix el s. XVIII una devesa annexa al molí fariner, i per tot paga un cens de 7 sous.

- Devesa de Massaluça: Es tracta d'un terme de la Batllia de Miravet, reservat inicialment per a l'ús i gaudi del castell de Miravet i pel que es concedeix Carta de població el 1294. L'intent repoblador no té èxit, i a mitjans s. XVII la Castellania s'ho té reservat per a caçar i en part s'estableix a alguns particulars; ja el s. XVIII aquell terme s'ha incorporat al de la Poble de Massaluça (625).

b.1.2 A la Baronia d'Entença:

Coneixem que hi ha una devesa limítrof amb el terme de Coll de Balaguer que es cedeix a la nova població que s'hi estableix, segons la Carta de 1275; el senyor disposa que es destini a pasturar el bestiar (626).

b.1.3 A la Baronia de Flix.

El document de venda de la Baronia de 1262 ja inclou en general totes les dominatures del Senyoriu, i en particular les deveses.

Després el cap. 15 dels Costums de Flix de 1308 es refereix a una devesa del senyor, indicant que està prohibit transitar-hi a tot vassall cristià com sarraí si no és per tres llocs concrets que descriu; insisteix però en que no s'hi pot passar de cap manera si es va amb gossos o furons (deu voler evitar la caça).

I acudim als Capbreus tinguts als seus dominis, trobem informació diversa sobre deveses, mitjanes i llexius, que en bona part acaben sent establerts a favor de la Universitat:

- Capbreu de 1400: D'acord amb el Capbreu tingut vers el 1400 el senyor posseeix una devesa en la que ningú pot herbejar.

- Capbreu de 1511: La Universitat posseeix: un "tros de terra dit llexiu", acensat a 2 diners, i un altre a les mitjanes "de mossen baro" per 6 diners de cens anual.

- Capbreu de 1624:

- Per primera vegada es dóna notícia d'un terme del castell de Flix conegut com la "Dessa" de Flix, situat entre els termes de Flix, Ascó, la Fatarella i Ribarroja; deu ser aquella devesa a la que es refereix el cap. 15 dels Costums. En tot cas, en data imprecisa el senyor va cedir a la Universitat l'empru "de erbas y cosses", i ell hi tenia reservades algunes "heretats" excloses d'aquell usdefruit.

- Hi ha també una mitjana que es coneix com "del baró", de la que sabem que almenys una part està establerta a favor de la Universitat.

- Un llexiu del riu també el posseeix la Universitat, segons acte d'establiment de 5 de desembre de 1592, a cens de 2 sous.

- Existeixen altres 2 deveses per a guardar fusta del senyor, però a càrrec de la Universitat segons constava en els Ordenaments de la Vila de l'11 d'agost de 1557, bé que són franques de tot tribut senyorial.

Ja per altra documentació del s. XVI coneixem que l'"empriu de la Mijana" del baró, amb altres ingressos està destinat "per obs del dit castell e altres coses concernents lo carrech" de la Senyoria (627).

b.2 Altres béns de la Senyoria:

Hem fet referència ja a uns tipus de béns que tradicionalment posseeix la Senyoria a títol particular, exclosos inicialment del possible repartiment i establiment dels vassalls. Ara anem a veure'n d'altres, talment reservats per a un ús o simplement per a llur explotació com dèiem.

En definitiva, són béns tots ells destinats a un ús privat de la Senyoria, per a llur explotació o per destinar-los a una utilitat pròpia. Excloem aquells immobles destinats a serveis col·lectius i als que ens hem referit en tractar de les reserves de serveis senyorials; quan la Senyoria mantenia la possessió i explotació del servei, el seu immoble i la seva instal·lació eren òbviament de la seva propietat.

b.2.1 Als dominis templers/hospitalers:

Tal com venim exposant, la major part d'informació l'obtenim dels Capbreus i en part d'altra documentació:

1r.- Batl·lia de Miravet:

- Gandesa:

- Dues heretats a la partida de Fraginals de 10 i 3 jornals; dues més darrera el castell d'1 i 5 jornals; altra a la "balsa de'n Gaire" d'un jornal.

- Un castell que a mitjans s. XVII està "derribado", segurament en la guerra dels Segadors com ocorre en altres casos (628).

- I unes cases al carrer de l'Horta, destinades a habitació del missatger.

- Algars: Quan es concedeix Carta de població el 1281, l'Orde del Temple exceptua de la donació "castro et barbacana et allacariis usque ad tapias quae circumquaque sunt et colomario ac molendinis et orto ac vinia et tota

terra quae infra tapiatos est". I almenys el s. XVII s'afirma que el castell està derruit.

- Batea: Hi ha un castell.

- Corbera: També hi ha un castell derruit a mitjans s. XVII, i un celler "cubierto".

- Pinell: A mitjans s. XVII el senyor hi té casa, que sembla ser per al seu ús.

- Ginestar: La Senyoria poseeix: una heretat de 7 jornals de llaurar; una coma de 2 jornals; altra heretat als arenals de 3 jornals; una heretat a la "Ezcolla", de 3 jornals; i un última als Sotets de 1 jornal i mig.

- Miravet:

1) El Capbreu de 1606:

El document fa esment a "la devesa e altres heretats reservades a la mensa de dit senyor castella y balliu", i com a tals es declaren:

- Unes terres "de la mensa que per avuy tenen los homens de Ginestar", que limiten amb la mitjana de sant Vicent i altres.

- Una heretat de terra campa amb oliveres, dita "lo Ballestar".

- La vinya del Senyor.

- Olivar de la Plana de sant Vicent.

- Olivar conegut com del "Cora de fra Capella".

- Unes cases a la plaça de l'Olm.

- El castell "en part derruit y en part habitable".

- Unes cases per habitació del prior.

2) La Carta de 1623:

El seu capítol 49 inicia una llarga relació de béns que l'Orde de l'Hospital exclou de la "capitulation (..) y se reservan como mensales":

- L'olivar d'Alcudia, l'heretat de Balestar, la Vinya del Senyor, l'olivar de Deymus i el de la Plana, l'heretat de sant Vicent, la sínia del prior de Miravet i altra heretat a la partida dels Sotets.

- Unes cases a la plaça de l'Olm i altres de la plaça Major.

3) Segons Capbreu de 1659:

- L'olivar del Senyor.

- L'olivar de l'Alcudia, i altre dit de "Bastilliar" (Balestar) destinat al procurador general.

- L'heretat de sant Vicent, destinada al prior de Ginestar.
 - Els olivars de sant Vicent i de la Quesa (o Chesa), que s'han cedit a Elisabet Ximenez, vídua i hereva de Pere Soriano antic secretari del castellà.
 - Altre olivar, destinat al batlle de Ginestar.
 - Una illa.
 - El castell, on hi ha església, estable, cementiri, graner, pressó, forn, i oliveres al voltant (629).
 - Una casa destinada al prior del lloc.
 - Altra casa pel procurador general amb el seu estable.
- Benissanet: El senyor posseeix una heretat a la partida de "Los Escalços", que a mitjans s. XVII està cedida a Elisabet Ximenez, vídua de l'antic secretari del castellà (sembla una cessió vitalícia).

2n.- Comanda d'Horta:

- Horta:

- Es declara que el senyor posseeix "tierras mensales" com són les de la partida de la Torre de l'Olivar, amb un terme comprès entre el Mas de Namonya i el terme de Bot. S'afegeix que aquelles terres estan arrendades i per elles es paga:

- Els terratinents pobladors d'Arnes, Bot, Paüls, Lledó i Arenys (aquests dos darrers d'Aragó) es recapten en total 23 fanegues, 2 almuts i 1 octau de blat i les mateixes mesures d'ordi.

- I els d'Horta: 9 lliures i 9 unces de cera; 22 lliures, 2 sous i 2 diners; una quarta part dels fruits; i 10 lliures d'oli i "una taza de agua".

- Una heretat a la "Pinera", i que com el seu nom indica és una pineda.

- I altra coneguda com de "la Senyoria", de 40 jornals de terra.

- El senyor posseeix un castell amb un capella dedicada a l'Assumpció de Nostra Senyora, que fou derruït quan la guerra de Successió l'any 1706 per "las tropas de su magestad mandadas por le mariscal de Tese" (630).

- Però s'agrupa tenint casa pròpia, amb un pati.

S'assenyala que està prohibit als vassalls accedir a les terres mensals, i que en altre cas de produir-se algun dany s'imposa una multa equivalent al doble del valor d'aquell.

- Arnes, Bot, Caseres i Prat de Comte: En tots ells es declara que el senyor no hi posseeix "ninguna cosa mensal".

3r.- Comanda d'Ascó:

- Ascó:

1) Segons el Capbreu tingut al lloc el 1607 la Senyoria posseeix:

- Una casa "sive aulam magnam que dicit La Mesquita", al carrer Major.
- Una heretat que es denomina "La Fita".
- I el castell, derruït quan la guerra dels Segadors.

2) La Carta de 1615 entre els seus caps. 94 a 100, ambdós inclosos, conté una relació de "casas que la Señoria ha tomado para la mensa", bé que després en la llista que segueix es refereixen també heretats i altres béns:

- Una heretat a l'horta, amb 6 figueres i que havia estat de moriscos.
- Altra heretat, amb altres 6 figueres i limítrofe de l'anterior; aquesta i l'altra "estan apegadas" i s'agrupen passant a denominar-se en conjunt com la "Fita".
- Una casa a la plaça Nova, que destina al nunci.
- Un hort que era d'altre morisco.
- Un "avejar que decian de Antonio Montoliu Baroja, en Vall de Salim" (altre morisco).

3) Al Capbreu de 1639 es declara que el senyor posseeix: una "abejar a la Mesella" (i l'anterior no es declara); una heretat; un hort; una sínia; la casa del nunci; altra casa al "Planello" o plaça Nova; altra casa prop la vila; i la Cort del batlle.

- Vinebre: Coneixem que el senyor posseeix un hort "tancat de parets" amb una casa que al Capbreu de 1607 es reconeix com "aredificada y augmentada".

4t.- Comanda de Vilalba:

- Vilalba: El comanador posseeix:

- Un castell entre els carrers sant Llorenç i de la Verge Maria de Gràcia, i dues cases annexes.

- Un corral de gallines darrera el castell.

- Una heretat de terra blanca, amb sis bancals.

- Fatarella: En aquest cas la Senyoria posseeix dues cases, una destinada al nunci.

- Riba-roja: El senyor té unes heretats mensuals com ara: una vinya; una peça de terra campa vora el riu; i una sort a la que no s'hi pot accedir sota pena de 60 sous.

b.2.2 Baronia d'Entença:

La Senyoria posseeix els castells de Móra, Garcia i Tivissa; però no tenim més notícies. Sabem de l'existència de béns privatis de la Senyoria en tant que un document de 1205 sobre els drets de la castlania de Tivissa al.ludeix a la "dominicatura" del senyor (631).

b.2.3 Baronia de Flix:

En documentació dels s. XV i ss. diferent dels Capbreus es relacionen béns privatis de la Senyoria, destinats a satisfer els salaris dels seus oficials o al manteniment i conservació del castell i altres immobles.

Així l'any 1464, en una concòrdia entre la Senyoria i la Universitat de Flix sobre la designació i altres qüestions afectants al batlle general, es disposa que gaudeixi d'unes rendes determinades que veurem en el seu moment, i a més de l'"us e servey de la senia appellada del Senyor" (632).

En altre document de 1500, quan la Ciutat de Barcelona designa un nou batlle general de la Baronia li assigna, a més d'altres ingressos: les rendes de "lo empriu de la Mijana" que van destinades a les obres del castell i altres càrrecs que no es precisen; i la sínia del Senyor (633).

b.3 Els béns senyorials en el s. XIX:

Hem vist al llarg dels apartats anteriors com els senyors segueixen posseïnt els seus béns i exercint de manera qüasi bé plena el seu domini, almenys fins els vols de 1830 abans d'iniciar-se els processos de desamortització arreu l'Estat. Tenim notícies dels de l'Orde de l'Hospital abans i després d'aquell any, tal com hem anat exposant i com acabarem de veure en un proper apartat dedicat a l'arrendament dels béns i serveis senyorials. Però pels Decrets de les Corts de Càdis de 6 d'agost de 1811 i de 19 de juliol e 1813, confirmats per una Llei de 3 de maig de 1823 i després per altres Decrets de les Corts de 1837, resten abolides les antigues prestacions reals i personals, així com tots els altres drets jurisdiccionals exclusius, sens perjudici de que els senyors puguin mantenir encara que com a privats i particulars béns com són terres dominicals i els forns, els molins i altres similars, amb àmplies facultats per a disposar-ne i alienar-los (634).

Però l'Orde segueix posseïnt béns després de la desaparició dels Senyoriis i tenim notícies sobre llur desamortització a la nostra zona per

bé que no ens arriben fins l'ordenada en el bienni 1855/ 1856 i s'amplia i sembla que culmina en el procés endegat per MADUZ el 1859 i que s'estèn de fet fins el 1886 (635).

Tenim dades molt escasses sobre allò que ocorre entre 1830 i 1855; tanmateix observem que els Municipis s'han fet amb la titularitat de pràcticament tots els béns senyorials, i els mateixos malgrat tot també es veuen afectats per la desamortització. En tot cas en els dos períodes de desamortització als que ens referim solament apareix l'Orde del'Hospital com a titular de diversos immobles.

Almenys pel que fa a la Baronia de Flix coneixem que el 5 d'agost de 1830 el Reial Patrimoni de l'Estat requereix l'Ajuntament de Barcelona perquè lliuri una relació dels béns del Senyoriu; sembla que en aquell moment l'Estat ha assumit el domini sobre aquell districte (636). I de fet al lloc de la Palma l'Estat posseeix fins el 1861 una finca coneguda com el "Fossar Vell" d'1,32 àrees i 2 solars, probablement d'antiga titularitat senyorial, i que aleshores són subhastats (637).

Ja pel que fa a l'Orde de l'Hospital podem veure en definitiva els béns que posseeix almenys en els dos períodes referits i segons aquells que aleshores es presenten a subhasta:

1r.- D'acord amb la desamortització ordenada el bienni 1855/56:

<u>Lloc</u>	<u>Immobles</u>
Benissanet	Una finca rústica 63,45 a.
Torre de l'Espanyol	Un pati (urbà)
Batea	Una casa
Corbera	Un castell
Pinyeres	Un castell
Vilalba	Un molí de vent

2n.- Segons la desamortització acordada el 1859:

<u>Lloc</u>	<u>Immobles</u>
Ginestar	Una finca rústica de " <u>sant Vicent</u> " amb sembrat i ametllers (940/100 jornals) Una finca rústica al " <u>Port</u> " amb sembrat i ametllers (560/100 jornals)
Miravet	Un castell
Rasquera	Un olivar a la partida de " <u>Groquetes</u> " (2/100 jornals)
Torre de l'Espanyol	Un solar (el forn vell)
Vinebre	27 finques rústiques als Gorraptés (unes

	ermes, altres amb oliveres, vinya, ametllers, sembrat i pastures)
Pinyeres	Un castell
Pobla de Massaluca	Un solar
Horta	Una finca rústica a " <u>Coll de sant Miquel</u> ", de 2,43 àrees

I en general, els immobles destinats antigament a serveis com ara els forns o els molins tots els que figuren en els processos de desamortització són de titularitat municipal; a ells però ens referim més endavant.

2.1.7 Aspectes de la recaptació de les rendes senyorials:

Més amunt en tractar dels delmes i primícies ens hem referit particularment a llur recaptació, i en tant que en part aquells conceptes també constitueixen drets senyorials i que de vegades són els únics que percepen la Senyoria en raó dels immobles establerts, podem dir de fet que hem examinat aquest aspecte de la recaptació de les rendes i tributs senyorials.

Tanmateix, donant en tot cas per reproduït allò indicat aleshores en quan ens pugui afectar, aquí ens referim a altres aspectes de la recaptació pròpiament dels tributs senyorials, o simplement perquè es practiquen sistemes recaptatoris peculiars.

Aquesta informació l'obtenim de documentació diversa, de vegades les mateixes Cartes de població recullen alguna norma; però la font més important la constitueixen també els Capbreus.

Particularment distingirem sistemes especials i peculiars que s'usen en determinats llocs, com són els d'"alfarrassar" i els de fer "coll, baleig y solada"; sistemes als que creiem necessari donar un tractament diferenciat. I després veurem segons relacions allò que es disposa sobre opcions de pagament de drets i censos; mesures que s'usen; dates de pagament, i llocs on se satisfàn els tributs.

a) La gestió recaptatòria:

Tenim poques notícies sobre els oficials encarregats de la recaptació de les rendes i drets senyorials.

Al conveni signat entre el Bisbat de Tortosa i l'Orde del Temple el 1185, un dels pactes especificava que cada part encomanava al seu batlle respectiu la tasca de la recaptació dels delmes i primícies. Batlle entès, doncs, com encarregat de la recaptació dels drets senyorials, a més

d'altres funcions que té atribuïdes i a les que ens referim més endavant (638).

Això no obstant, la documentació que posseïm es refereix sempre a un "col.lector", "partidor", "administrador" i de vegades al.ludeix simplement a un apoderat del senyor. Talment quan el senyor arrenda el domini, l'arrendatari té el seu col.lector encarregat de la recaptació dels drets cedits.

En tot cas, l'administrador dels béns i rendes senyorials és el mateix procurador jurisdiccional o general del senyor, sens perjudici de les funcions del batlle com a autoritat executiva, tal com hem vist en referir-nos a la recaptació dels delmes i dels que justament en percep una part com a compensació econòmica per la seva tasca (639).

D'altra banda, aquell col.lector o repartidor cal distingir-lo del "clavari", encarregat de la recaptació dels tributs i càrregues de la Universitat.

Pel que fa als pagaments dels censos i altres càrregues senyorials, la norma general és que estigui establert un dia determinat de l'any: normalment una festivitat com Any Nou, Carnestoltes, sant Joan, sant Jaume, l'Assumpció de la Mare de Déu, sant Miquel, Tots Sants o Nadal, per posar uns exemples. Tot depen del moment en que es procedeix a la recol.lecció dels fruits si és que tal és l'objecte tributari; en el cas dels ramats, com els corders i cabrits sol establir-se com a dia de pagament el de la Pasqua Granada, amb una indubtable connotació religiosa de la festa; i en tributs consistents en una suma de diners pot fixar-se qualsevol d'aquelles festes o altres dates.

Tanmateix, arribat el dia assenyalat els vassalls obligats al pagament en qüestió han de fer-ho en la manera i lloc que la Senyoria o el seu representant disposin o conforme estigui fixat: a les eres pel gra i altres fruits; al mateix camp de l'obligat; a un establiment senyorial determinat ("la botiga") o al castell o a la vila; o als corrals senyorials, etc. I els vassalls estan obligats a dur-ho tot allí on s'ha de fer la partició dels fruits i bestiar.

Òbviament per a garantir l'integritat dels drets senyorials s'estipulen una sèrie de normes, i talment de sancions per aquells que les incompleixen. De fet però, sols les Cartes de població del s. XVII i algun que altre document aïllat es dediquen amb major o menor profusió a tals aspectes.

En qualsevol cas la realització de les càrregues patrimonials com altres de personals es garanteix per dos mitjans: l'exigència de fidelitat que afecta talment al pagament dels censos i taxes en general; i l'obligament general dels béns del beneficiari de l'establiment, o del mateix que es cedeix en garantia del compliment d'aquells deures i altres (obligament

que es correspon amb el dret senyorial de que el vassall fermi o garanteixi el compliment de les seves obligacions).

Les Cartes de població i els documents d'establiment individuals exigeixen als beneficiaris que paguin els seus tributs fidelment, o que si disposen dels béns cedits respectin sempre els càrrecs econòmics existents. I a partir del s. XIII, a la darrereria, observem com els contractes d'establiment particulars inclouen l'acceptació dels individus beneficiats de totes les condicions imposades amb obligament de llurs béns mobles i immobles.

A aquells deures de fidelitat i d'obligament o de garantia dels vassalls envers els senyors ens referim més endavant, en tractar de la jurisdicció senyorial. El que és òbvi és que a partir d'aquells compromisos dels vassalls, el general de fidelitat i el particular de garantia, la Senyoria pot executar els deutes existents.

Encara podem citar el document de donació d'Ascó de 1182, en el que Alfons I renuncia entre altres al dret a forçar els vassalls, i per forçar entenem el dret a obligar-los a complir amb llurs deures econòmics i personals.

D'altra banda, el cap. XXXIV dels Costums d'Horta confirma que a la Comanda es practica el procediment de tancament de portes per ordre judicial, del propi comanador o del batlle.

Ja l'any 1535 el castellà d'Amposta autoritza la Universitat de la Pobla de Massaluca a instal·lar un molí d'oli al lloc, i disposa que en cas d'incompliment de les estipulacions pactades entre ambdues parts s'aplicaran les "penas y comissos" tal com s'imposen al lloc en relació amb els censos. Per primera vegada es recull el comís com a pena senyorial per l'incompliment dels deures per part dels vassalls i en concret s'esmenta respecte dels censos senyorials: el comís suposa la pèrdua del bé en qüestió afectat per l'impagament dels tributs senyorials.

Després les Cartes del s. XVII s'hi ocupen amb més detall, bé que en casos concrets disposen l'imposició de sancions específiques i en altres estableixen que s'aplicarà el comís:

1r.- Imposició de penes pecuniàries i en espècie:

- Benissanet: El seu cap. 9 recull algunes disposicions al respecte i en relació amb les figures i garrofes:

- Que s'ha de pagar una rova de cada 10 de collita, i prohibeix als obligats que "puedan vender los dichos higos y algarroffas ni parte d'ellas antes de haver pagado el dicho diesmo a su Senyoria"; si

s'incompleix aquella norma s'imposarà una sanció de 10 escuts que serà íntegra pel senyor.

- I que tals drets se satisfaràn dins els tres dies següents després la collita, "dentro del lugar de Benissanete, donde se ordenara por su Senyoria con pregon publico" i sota pena d'altres 10 escuts. S'afegeix que el senyor o l'arrendatari dels drets senyorials o els seus representants tenen facultat per anar a les cases d'aquells pobladors que no hagin complert amb el seu deure, obligant-los a dur els drets corresponents allí on se'ls indiqui.

Normes similars no es contenen en altres capítols sobre drets i censos senyorials; però suposem que s'apliquen els mateixos o similars criteris.

- Ascó: En aquest cas la seva Carta preveu més supòsits:

- El seu cap. 3 disposa que tot el terme es redueix a un cens de la vuitena part de la collita, i estableix que el senyor o el seu administrador podrà recollir per sí mateix els drets senyorials si els vassalls no li satisfan voluntàriament.

- El cap. 5 es refereix als drets sobre el raim que són en diners, i disposa que si el dia del pagament que és l'1 de novembre no es fan efectius, s'imposarà una sanció del doble; s'afegeix que solament es podrà evitar la sanció si el vassall aquell dia manifesta que no pot pagar els drets i lliura al col.lector penyores suficients per a cobrir el deute.

- El cap. 6 recull les mateixes normes que l'anterior però respecte dels drets sobre les figues.

- El cap. 7 referent als drets sobre les moreres també estableix una sanció del doble per aquells que no els paguin en el seu moment.

- Miravet: La seva Carta recull algunes disposicions similars a les anteriors:

- Cap. 11: Disposa que ningú pot vendre, donar ni transportar els seus fruits ni part d'ells, si estan subjectes a tributació si abans no s'han "desmado"; en cas de no respectar aquella norma s'incorrerà en una pena de 10 escuts, a més dels drets corresponents a allò que haguessin defraudat.

- Cap. 12: Es refereix als drets sobre els corders i cabrits i estableix la mateixa prohibició anterior. S'afegeix que si "el duenyo" vol vendre el seu ramat abans de que es faci la part senyorial, ho haurà de comunicar a la Senyoria o al seu representant perquè en pugui prendre la part que li correspon o bé la valori perquè se li aboni en diners; i a aquell que no ha faci així, aleshores s'eli imposarà una sanció de 60 sous "y perdidos los delmijos o el valor d'ellos".

2n.- Sobre el comís hem de dir que es recull sobretot en casos d'incompliment de deures personals, i ja pel que fa a obligacions tributàries sempre fan referència al lluïisme:

- Benissanet: El cap. 24 disposa que aquell que vulgui vendre els seus béns per a després abandonar el lloc, haurà de demanar primer llicència al senyor i després pagar el lluïisme i també la part del censal vençut corresponent; en altre cas s'imposarà la pena de comí que comportarà la nul.litat de la transacció i la recuperació per la Senyoria del bé alienat.

- Miravet: El cap. 22 estableix que aquell que faci una venda secreta d'immobles i defraudi en el pagament del lluïisme (sense respectar tampoc el dret senyorial de fadiga) incorrerà en comís.

I per afegir a l'anterior, podem recordar allò exposat quan ens referiem a la recaptació dels delmes i primícies a Vilalba, on a la primeria del s. XVIII un rector denuncia la "mala curiositat y abusos que's fan" i el "ningun interes" per part dels contribuents de delmar degudament, i recorda el deure de tots ells d'indicar "als qui governen" els fraus que es fan. El rector adverteix també de la pena d'excomunicació per aquells que no delmen adeqüadament (640).

Aquesta situació i intenció de defraudar al senyor deu ser general arreu; i segurament aquells preceptes continguts en les Cartes del s. XVII deu obeir justament a conflictes suscitats especialment amb els productes als que es refereixen.

b) Sistemes especials de recaptació:

Hem de tractar també del que denominem sistemes especials de recaptació, procediments peculiars de llocs determinats i que mereixen al nostre entendre una consideració diferenciada. Ens referim als sistemes de "fer coll, baleig y solada" i al d'"alfarrassar".

b.1 Fer "coll, baleig y solada":

Aquest sistema recaptatori de fer "coll, baleig y solada" s'aplica a Ascó i Vinebre; potser s'havia aplicat a Miravet però al Capbreu de 1607 s'assenyala que no es poden fer "colls ni balletes".

A Ascó i Vinebre s'usa aquell sistema per a fixar els drets sobre fruits com "blat, ordi, civada, mixtura, panis y qualsevol altre genero de gra" de manera general, i en particular s'aplica per a tot producte que s'obtingui de "les Mijanes" i de l'horta.

Justament el 27 de juliol de 1560 la Reial Audiència dicta sentència en un litigi que enfrontava a fra Gabriel Angel Sans, aleshores comanador, amb

les Universitats d'Ascó i Vinebre sobre aquell sistema recaptatori. El síndic procurador de les Universitats al·legava que es va concedir un privilegi als vassalls dels llocs pel que se'ls permetia fer "coll, baleix y solada (..) in decimanda grana et fructos", per bé que el comanador podia oposar-s'hi i en tal cas devien fer "munt de blat rodo et decimale blada, horte ad octavo et secani ad undecima partem", i encara s'afegia que tan antic era aquell costum que "non est memoria hominum"; tanmateix el comanador s'havia oposat a aquella practica i ara reclamava que satisfès la desena part de tot gra i fruit. Finalment la Sentència confirma aquella pràctica (641).

En tot cas a Ascó el sistema, segons la seva Carta de població de 1615, serà substituït per la mesura rasa, fent-se "monton redondo de todo" i el senyor podrà optar en recollir la seva part amb el "peu o pala".

Ignorem en tot cas en què consisteix aquell sistema, que d'altra banda segueix vigent a Vinebre; intentant desxifrar les expressions:

- "Coll" pot referir-se a fer munt.
- "Baleix" o "balleta" probablement vol dir netejar el fruit.
- I "solada" pot tractar-se del fruit escampat per terra

En definitiva, una possible interpretació seria que es neteja el fruit (treta la clasca), i es fa munt de tota la collita roplegada, inclosa l'escampada per terra.

b.2 "Alfarrassar":

El sistema d'"alfarrassar" consisteix en preuar la collita d'un producte determinat abans de la recol·lecció per part d'unes persones enteses que actuen a manera de pèrits; i amb llur valoració es calculen els drets senyorials sobre la collita en qüestió que després s'han de pagar.

Sembla ser un sistema inicialment potser general però que acaba sent quasi particular dels col·lectius sarraïns; es manté pels cristians nous i encara s'usa després l'expulsió dels moriscos.

El trobem practicant-se a Flix, Ascó, Vinebre, Benissanet i Miravet, i particularment amb les figues i la verema, ampliant-se a la fulla de morera, a l'ordi i el ferratge.

b.2.1 Els productes que es preuen:

Veient cada cas en concret:

1r.- Flix:

Pel que fa a la Baronia de Flix, hem de dir que el sistema en qüestió es practica sols per la verema i exclusivament pel que fa als sarraïns:

- El cap. 1 dels Costums de Flix de 1308 disposa que "tothom crestia qui aja vinya ni ort que façe quart al senyor; e'n aquel no deuen entrar careçadors". És a dir es declara que el sistema de preuament no s'ha d'aplicar a les vinyes i els horts dels cristians, i el senyor solament disposa que confiant de la bona fe dels vassalls cristians paguin els drets corresponents "be e legalment".

- I segons el Capbreu tingut vers el 1400, a Flix el senyor passada la festa de "sancta Maria d'agost .. acarraçe totes les vinyas dels moros".

2n.- Ascó i Vinebre:

A la Comanda d'Ascó, als llocs d'Ascó i Vinebre el sistema també s'usa amb els sarraïns, i es manté amb els cristians nous una vegada aquells s'han convertit; però el s. XVI ja s'aplica als cristians vells, i encara se segueix amb la nova població establerta després de la concessió de la Carta de 1615.

Podem dir també que s'"alfarrassa" o "alcarrofa" l'endemà de la festa de la Mare de Déu d'agost com a Flix.

Així veiem que:

- Al Capbreu de 1558 es declara que es preuen el raïm i les figues dels cristians nous i dels vells; i que els drets que es paguen són:

- Del raïm la quarta part si és de les mitjanes, la sisena si és de l'horta i la vuitena el del secà i montanya, i se satisfà en diners si és dels cristians nous, i en espècie la dels cristians vells

- I les figues sempre en espècie.

- Segons una concòrdia entre el comanador i les Universitats d'Ascó i Vinebre de 1562, els productes que es preuen són el raïm i les figues; i els drets se satisfan en espècie: quart a les mitjanes, sisè a l'horta i vuitè al secà o montanya (642).

- D'acord amb una Sentència de la Reial Audiència de 1593, els drets sobre els raïms i les figues passen a pagar-se en diners i per rova: en el primer cas segons aquelles proporcions anteriors, i per les figues a raó de 8 diners per rova (643).

- El Capbreu de 1607 recull que a Ascó i Vinebre la Senyoria percep els drets senyorials corresponents per figues i raïm segons el "modus alfarrassandi".

- I concretament a Ascó, la seva Carta de 1615 manté el sistema per a les figues i el raïm, i l'amplia a la fulla de morera:

- El cap. 5 es refereix al raïm, i estableix que s'ha de seguir "alfarracando", fixant-se un cens d'1 sou per rova (prevista).

- El cap. 6 disposa respecte les figues que s'han de preuar i que els censos que resultin es paguen en espècie.

- El cap. 7 tracta dels drets de les moreres, i talment s'han de preuar per a pagar el dia de sant Jaume; es disposa que aquells drets consisteixen en 18 diners per fulla de morera de "quento" que equival a 10 roves.

- El cap. 14 sobre el ferratge, també s'ha de preuar a la vuitena

3r.- Benissanet i Miravet:

Pel que fa a Benissanet i Miravet hem de dir que el sistema s'implanta inicialment per a la verema segons un benefici concedit el 1525 pel castellà d'Amposta als antics sarraïns d'aquells llocs en premi per llur conversió al cristianisme, però després resulta que s'amplia a altres productes (644).

Després tenim altres notícies:

- Benissanet:

1) Al Capbreu de 1606 es declara que:

- La verema, els fesols i les figues (solament les d'agost, no les de flor) s'"alfarrassen".

- També l'ordi "per lo vert" es preua cada any.

2) La Carta de 1611 no s'hi refereix.

3) I segons Capbreus posteriors, malgrat l'anterior, les figues i el raïm se segueixen preuant i es paga 1 rova de cada 8 (quan la mateixa Carta anterior disposa que el cens sigui 1 de 10).

- Miravet:

1) Al Capbreu de 1606 s'assenyala que:

- Pel que fa a l'ordi i al ferratge "que seguen en erba per a mengar a les besties", els drets a pagar "se arbitren y iudiquen per dues persones, la una per part del senyor (...) y la altra per dit lloch".

- Les figues, raïm, fesols i altres fruits similars també es preuen per dos homes com abans s'ha dit, i així s'ha de fer al principi del mes d'agost; ja els drets que es fixin poden pagar-se en espècie o en diners. La taxació es pot fer a principis d'agost, si el senyor ho vol.

2) La Carta de 1623 no s'hi refereix.

3) I per Capbreus posteriors, coneixem que les figues i els raïms es segueixen preuant, i es paga en cada cas 1 rova de cada 8 (malgrat que la Carta estableix un dret de la desena part).

b.2.2 Sobre els "alfarrassadors":

El procediment d'"alfarrassar" consisteix en tots els casos en que uns homes es desplacen a la finca en qüestió i avaluen la collita; i això es deu fer si prenem com a referència el cas de Flix, després d'aquella festivitat de la Mare de Déu d'agost i abans de que s'iniciï la campanya de la verema (al mes de setembre).

Aquells preuadors han de calcular aproximadament el volum de la collita de que es tracti i en funció d'això es fixa el dret del senyor, ja sigui en espècie o en diners.

Obviament aquest procedir és causa d'un conflicte quasi reiterat entre la Senyoria i els vassalls en base a dues qüestions: sobre qui designa els preuadors i qui els paga. Cal veure cada cas per separat:

1r.- Flix:

De Flix solament sabem que els preuadors són 4 homes, i que el senyor és obligat "de ffer la messio" a ells, és a dir de pagar-los (entenem); però desconeixem si els designa ell directament a tots o solament a una part. Hem d'afegir que desconeixem si aquell sistema se segueix practicant a Flix al llarg del s. XV i després de la conversió dels sarraïns.

2n.- Ascó i Vinebre:

Segons el Capbreu tingut el 1558, es designen 6 preuadors: 2 pel comanador, 2 per la Universitat dels cristians vells i 2 més per la dels cristians nous. Aquesta doble representació per part dels vassalls es deu a les diferències establertes pel que fa a la forma de pagament dels drets, en diners o en espècie segons es pertanyi a una o altra comunitat com hem vist més amunt. A més en el cas dels cristians nous la seva comunitat abona 8 diners per salari dels preuadors (desconeixem si solament paguen els seus) (645).

Poc després, el 5 de maig de 1562 es signa una concòrdia entre el comanador i les Universitats de tots dos llocs resolent diferents conflictes i entre altres un "sobre lo alfarratar los rayms y figues del termes". S'exposa que sobre aquell afer les Universitats havien plantejat una qüestió davant "lo illustre señor lloctinent general del Principat de

Catalunya y de son Real Consell"; però que ara per a evitar el pleit s'arriba a una avinença segons la qual:

- Els preuadors han de ser d'Ascó.
- Que juraran el seu ofici davant del senyor o del seu procurador conforme "alfarracaran be y degudament".
- I que faran pagar "ço es la mijana al quart, la orta al sise, la muntanya al vuite sempre tenjut" (646).

Això no obstant, sorgirà un nou conflicte entre el comanador i les mateixes Universitats d'Ascó i Vinebre, que es resol per Sentència de la Reial Audiència de Barcelona de 26 de juny de 1593. Segons aquella resolució:

- Els "alpharrassatores seu stimatores" han de ser designats en igual número pel comanador i per les Universitats i particulars de cada lloc.
- Si aquells no es posen d'acord, aleshores el castellà n'haurà de designar un de nou de la Batllia de Miravet, o d'altre lloc, que decidirà els drets a satisfer.
- Els preuadors actuaran acompanyats dels escrivans (del de cada lloc suposem).
- Els preuadors decidiran allò que s'ha de pagar en funció de les roves que preveguin, i els drets es pagaràn en diners.
- El senyor pagarà 18 diners als preuadors, i 2 sous als escrivans (647).

I al Capbreu tingut l'any 1607 els jurats de cada lloc recullen aquella Sentència i afegeixen que s'ha demanat aclariment a la Reial Audiència per veure si aquells productes s'han d'avaluar amb la mesura de la rova vella que s'usava o amb la nova aprovada per les Corts de Montsó de 1585 (per tal que no "sia causat perjuhi algu ni se'ls diminuesca son dret") (648).

Després si acudim a la Carta d'Ascó de 1615 hi trobem la regulació següent:

- El cap. 5 referent als drets sobre els raïms, disposa que aquells són del vuité "alfarracando", segons "lo acostumbrado antes que los moriscos se fuesen". S'afegeix que cada part, el comanador i la Universitat, pagarà als seus preuadors, amb el ben entès que el senyor pot portar els seus de fora del lloc si vol.
- El cap. 6 al.ludeix a les figues, i s'assenyala que se seguirà el mateix sistema de preuament, sent d'aplicació allò establert pel raïm.
- El cap. 7 sobre les moreres, també s'han de preuar i en aquest cas (l'únic en el que es concreta) han de ser 4 preuadors, dos per part.
- I el cap. 14 també es refereix al preuament del ferratge.

3r.- Benissanet i Miravet: Abans de l'expulsió dels moriscos, segons el Capbreu de 1607, es designen dos preuadors, un per cada part (la Senyoria i l'Universitat); i suposem que cada una paga el seu.

c) Altres aspectes de la recaptació:

Volem exposar altres aspectes de la recaptació dels drets senyorials diferents als referits fins ara, com són les mesures amb que es paguen, dies o festivitats en que s'han de fer efectius, etc. I talment recollir diferències que de vegades observem quant a censos, especialment els generals, i altres notícies particulars.

c.1 Als dominis templers/hospitalers:

Pel que fa als dominis d'Ordes militars acudim fonamentalment als Capbreus dels s. XVII i XVIII, i a algunes Cartes de població, especialment les del s. XVII que s'hi dediquen amb major amplitut.

Advertim que les Cartes reials d'Horta, Bene, Batea i Algars (1165 i 1181) no disposen res sobre la recaptació; i pel que fa a la documentació dels Ordes militars, si bé en ocasions no és prou explícita, generalment els tributs i altres censos se satisfàn per la festa de sant Miquel (patró dels templers) i de vegades en la festa de la Mare de Déu d'agost; es lliuren al mateix camp, a les eres, o als molins quan es tracta d'olives i oli pels que sempre es paga en espècie.

Concretament quant a mesures, abunden les referències a les de Lleida, fins i tot després d'aquelles Corts de Montsó de 1585 en les que s'acorda que totes les del Principat s'unifiquin.

- Gandesa:

1) Cartes, 1192/94: Tribut anual per parellada d'1 cafís, mig de blat i mig d'ordi, mesura de Lleida, a pagar per la festa de sant Miquel de setembre.

2) Capbreus:

- Tribut pel terme: El s. XVII es declara un dret de 250 fanegues de blat i altres 250 d'ordi, mesura de Lleida antiga (i que segons la d'Aragó són 41 càrregues i 4 fanegues de cada); però que després de 1585 són 111 quarteres dobles i 3 quartans de blat i altres d'ordi. En canvi el XVIII es reconeix satisfer 20 cafisos i 10 fanegues de blat i altre tant d'ordi segons mesura de Lleida. El pagament es fa per la festa de de sant Miquel, i amb gra trillat al camp (segurament a cada finca).

- Els censos pel dret del pes, per una casa d'espècies i altra dita de "fiansa" es paguen per Nadal.

- El cens pels molins d'oli i de sansa és de 2 sous però la Universitat pot optar per pagar 2 gallines.

- Pinell:

1) Carta, 1198: Tribut anual per parellada d'1 cafís mig de blat mig d'ordi, segons mesura de Lleida.

2) Carta, 1207: Tribut anual pel terme de 15 cafisos, la meitat de blat i l'altra d'ordi, a pagar per sant Miquel i en mesura de Lleida.

3) Capbreus: Tribut pel terme de 5 quarteres de blat i 5 més d'ordi sense més explicitació.

- Batea:

1) Carta, 1205: Un cafís de gra, mig de blat i mig d'ordi, per parellada de terra, a pagar en mesura de Lleida i per sant Miquel.

2) Capbreus:

- Tribut pel terme de 94 quarteres de blat i 94 d'ordi.

- Tribut que percep en gra d'una partida del terme i que és de la tretzena part, se li dóna "en grano limpio".

- Drets del pes: Es paguen per sant Miquel.

- Algars:

1) Carta, 1281: Tribut anual per parellada de terra d'1 cafís de gra, mig de blat i mig d'ordi, per la festa de sant Miquel.

2) Capbreus:

- Tribut pel terme de 32 fanegues de blat i altres 32 d'ordi (cada fanega equival a 14 quarteres).

- Tributs per les terres: "se fa munt" i es reparteix a les eres.

- Corbera: Segons Capbreus:

- Tribut pel terme i per l'empriu de les herbes: Per la festa de sant Miquel es paguen tots els censos generals, consistents en total en 11 cafisos i 1 fanega i mitja de blat i altres mesures iguals d'ordi (cada cas equival a 59 quarteres i 4 quartans). El s. XVIII es declara que es fa pel domini útil del terme, i segons mesura de Lleida.

- El cens pel forn de pa, per la casa del pes i el dret del pes es paguen per sant Miquel.

- El cens pel molí fariner, la seva bassa i el seu empiu es paga amb mesura de Lleida.

- Vall de Batea: La Carta de 1244 disposa que es pagui un cens anual de 7 cafisos, mig de blat i mig d'ordi, per la festa de sant Miquel de setembre segons mesura de Batea, i a satisfer a la mateixa vila de Batea.

- Gandesola: La Carta de 1248 sols estableix un cens anual pel terme de 6 fanegues de blat i altres 6 d'ordi.

- Pinyeres: La Carta de 1280 disposa que es pagui un cens d'1 cafis de gra, mig de blat i mig d'ordi, per la festa de sant Miquel, en mesura de Batea.

- Devesa de Massaluca: La Carta de 1294 disposa un cens anual pel terme i cases del lloc de 10 cafisos, 5 de blat i 5 d'ordi a satisfer per la festa de sant Miquel de setembre; i el senyor es reserva el dret d'exigir-lo "in garba vel de grano". La mesura també és la de Batea.

- Pobla de Massaluca: La Universitat satisfà 9 cafisos l'any, meitat de blat i meitat d'ordi pel terme i les cases de la vila, per sant Miquel; com el cens que satisfan pel molí d'oli de 6 sous barcelonesos.

- Ginestar i Rasquera: Per cada cria de mul o cavall nascuda durant l'any s'ha de pagar per sant Miquel una gallina "bonam, pulcram et receptibilem".

- Benissanet: Cal distingir entre el que estava establert abans de la Carta de 1611, i després:

1) El Capbreu de 1607 declara que els drets sobre el bestiar menut es paguen en diners.

2) La Carta de 1611:

- El cap. 14 estableix que els drets dels cabrits i corders s'han de pagar el dia de Pasqua Granada.

- El cap. 15 disposa que el dret general del terme i pels serveis cedits s'ha de pagar el 16 d'octubre de cada any.

- Miravet: Com en el cas de Benissanet hem de distingir l'abans i el després de la concessió de la Carta de 1623:

1) Abans de la Carta:

- Els drets sobre tots els fruits es paguen a l'era i "nets (..) e en lo lloch ahont se acostume netegar" (excepte de les ametlles i garrofes que són poques i no es paga res).
- Seguidament i en relació amb l'anterior s'assenyala que no es poden fer "colls ni balletes".

2) Segons la Carta de 1623:

- El cap. 7 disposa que els drets de les moreres s'han de "diesmar (en) cada suerte por si".
- El cap. 9 es refereix a les garrofes, figues d'agost, panses, raïm, ametlles i altres fruits secs i disposa que es pagui la desena part.
- El cap. 12 disposa que els drets sobre els ramats "lanares y cabrios" s'han de pagar per Pasqua Granada, i que es poden satisfer en espècie o en diner a criteri de la Senyoria o del seu representant.
- El cap. 14 es refereix als censos per les cases, corrals, patis i sequers, i disposa que s'han de pagar el dia de sant Joan de juny.
- El cap. 13 disposa que el cens general del terme i dels serveis que la Senyoria cedeix a la Vila es pagarà el dia 1 de maig de cada any.

- Horta:

1) Carta, 1192: El tribut anual per parellada és d'1 cafís de gra, mig de blat i mig d'ordi, a satisfer per la festa de sant Miquel.

2) Capbreus:

- Se satisfà per sant Miquel un cens anual pel terme i ferreria que el s. XVII és de: 23 fanegues, 6 almuts i 1 quart de "trigo puro"; i 1 fanega, 3 almuts i 1 octau d'ordi; 3 lliures, 2 sous i 6 diners, i mitja gallina. Però el XVIII és de 73 lliures, 2 sous i 6 diners en moneda de plata valenciana (ara s'inclouen els molins, forns i carnisseria).
- Altres censos de la Universitat se satisfan també per sant Miquel.
- Els censos de particulars també es paguen per sant Miquel.

- Ascó: Hem de distingir entre l'abans de la concessió de la Carta de 1615 i el després:

1) Capbreus anteriors a la Carta de 1615:

- Dels fruits del secà i de la montanya se satisfà la vuitena part de la collita amb l'opció de pagar-ho amb diners.
- Cada any la Universitat paga un cens de 24 lliures per Nadal, que correspon en 17 lliures per "peita del terme" i altres 7 "pels drets de les

menuderies, ço es fesols, quixes, amelles, llentilles, favesos, pesols y altres menuderies".

- El cens per un forn cedit a la Universitat, de 3 lliures, se satisfà per Nadal.

- Els tributs pel lli, canem, cebes i alls s'han de partir i satisfer a "la llongueta del pla del faidor" a càrrec d'un "partidor del senyor comanador"

2) Segons la Carta de 1615:

- El cap. 3 disposa que del fruit que es recull al marge dret del riu que sigui "trigo, ordio, cebada, mestura, panico y qualquier otro genero de grano se aya de midir con mesura rayda, y se haga monton redondo de todo y pueda el señor o administrador recogerlo compre (?) o pala", segons es cregui convenient.

- Els caps. 9 i 12 es refereixen a les olives i a les ametlles i avellanes, i assenyalen que llurs drets també s'han de fixar amb mesura "rayda" com els grans.

- Els caps. 10 i 11 disposen que els censos per les cases, sequers i corrals s'han de pagar el dia d'Any Nou.

- El cap. 14 al.ludeix al ferratge, que també s'ha de valorar, "ya granado y bueno para la era".

- Vinebre:

- En general tots els fruits s'han de dur "a partir davant e fora de dit lloch de Vinebre".

- Les olives se satisfan en espècie al molí senyorial d'Ascó.

- El cens per la "mesquita" que és casa del Consell, es paga per Nadal.

- Camposines:

1) Carta, 1209: Es disposa un cens anual de 10 cafisos, 5 de blat i 5 d'ordi, per la festa de la Mare de Déu d'agost, i segons mesura d'Ascó ("ad fanecham Azconis").

2) I segons Capbreus fins el s. XVIII, els censos particulars es paguen per la festa de l'Assumpció; i el tingut el 1787 indica que es paguen els mateixos 10 cafisos de blat i ordi (cada cafis equival a 12 barcelles).

- Gorrapte: La Carta de 1237 disposa un cens pel terme de 3 cafisos, meitat de blat i meitat d'ordi, a pagar segons mesura d'Ascó per la festa de la Mare de Déu d'agost i al mateix lloc.

- Vilalba:

1) La seva Carta de 1224 disposa que es pagui un cens anual pel terme de 20 cafisos de gra, meitat de blat i meitat d'ordi, segons mesura de Lleida; el pagament es faria a la mateixa vila de Vilalba i per la festa de santa Maria del mes d'agost.

2) Capbreus: El s. XVI declaren que els llòsols es paguen en mesura de Lleida, i que el cens pel terme segueix satisfent-se per la mateixa festa de la Mare de Déu d'agost.

- Fatarella: Segons Capbreus:

- Es paga un cens anual pel terme, segons Capbreus, de 9 cafisos per la Mare de Déu d'agost, remetent-se a la seva Carta de població que ens és desconeguda.

- Altre cens a càrrec de la Universitat per l'escrivania o notaria es paga per Nadal.

- El cens pel molí d'oli se satisfà per "Carnestoltes".

- Berrús:

1) Carta, 1294: S'estableix un cens pel terme d'1 cafís, mig de blat i mig d'ordi, a pagar per sant Miquel "pulcrum et nitidum".

2) En Capbreus es declara que es paguen 100 sous pel terme per la festa de sant Miquel, lliurant-los al comanador al mateix lloc centre de la Comanda o on ell vulgui.

- Riba-roja: Segons els Capbreus, almenys els censos sobre la ramaderia es paguen per sant Miquel.

c.2 A la Baronia d'Entença:

En el cas d'aquesta Baronia d'Entença, en la documentació que posseïm veiem que: molts censos es paguen el mes de maig, per la festa de sant Miquel o pèr la Pentecosta quan són per cases i altres edificacions i consisteixen en gallines; si són en diners solen satisfer-se al Nadal, a la "festa de Paschua", o per Tots Sants; hi ha censos en cera que es paguen també per sant Miquel, o altres per ventoles (pesca) que talment se satisfan per Pasqua; i pel que fa als tributs per terres de cultiu que equivalen a una proporció de la producció no s'especifica res i és de suposar que es fan efectius a l'acabar la collita.

D'altra banda:

- Al Coll de Balaguer: la quèsta anual del lloc se satisfà per sant Miquel; el dret pel forn i altres immobles del mateix lloc es fan efectius per Nadal, i els drets per les barques que pesquen es paguen per la Quaresma.

- A Móra: la quèsta anual també ses fa efectiva per sant Miquel, com la major part dels drets que satisfan els sarraïns; i la mateixa festivitat la Universitat satisfà els drets per la ferreria del lloc.

c.3 A la Baronia de Flix:

Pel que fa a la Baronia de Flix no solen especificar-se les dates de pagament dels censos particulars; almenys podem dir que els de gallines i perdus per cases i edificacions se solen satisfer per Nadal.

D'altra banda, solament indiquem allò que ja hem exposat més amunt, que segons el cap. 27 dels Costums de Flix de 1308, aquell vassall que ha de satisfer censos amb gallines pot optar per fer-los efectius pagant 6 diners per gallina (diguem que aquesta acaba sent la pràctica més generalitzada).

2.1.8 L'arrendament dels serveis i béns senyorials:

És habitual almenys des del s. XIV que les Senyories arrendin béns, drets i serveis de la seva titularitat. Tenim uns quants exemples pel que fa als dominis hospitalers i a la Baronia de Flix.

En tot cas es tracta de l'arrendament per un període de temps determinat de béns, serveis i drets dominicals en general, amb exclusió d'alguns en funció de la finalitat a la que estàn afectes; mai es cedeixen els drets jurisdiccionals que segueix ostentant plenament el senyor, fonamentalment en allò que fa referència al seu exercici i a la designació dels seus oficials, així com als drets de fadiga i lluïsmes.

Els arrendataris sempre són persones físiques, una o vàries, que no són veïns del mateix lloc o districte senyorial, i que han d'aportar fiadors que els avalin; en tot cas, l'arrendament s'adjudica en pública subhasta al més donant, d'acord amb uns plecs de condicions elaborats.

L'arrendament pot ser de tot el Senyoriu, entenent inclosos tots els drets dominicals a càrrec dels emfiteutes, els serveis comunitaris, etc.; i en ocasions solament s'arrenda un servei determinat.

Referència a part mereix el cas d'Ascó, on segons el cap. 89 de la seva Carta de 1615 el senyor renuncia a vendre i arrendar el terme en tant que el concedeix als pobladors amb els seus elements. I per això veurem que

després d'aquella data s'arrenden els drets que satisfan els vassalls i els serveis municipals, però no l'herbatge i altres emprius.

a) Dominis hospitalers:

Tenim referències o coneixem contractes d'arrendaments de les Comandes hospitaleres de la nostra zona des del s. XIV; els més antics corresponen als dominis d'Ascó i Miravet, i són especialment abundants els s. XVIII i a la primeria del XIX.

Tots ells es fan per tres anys, i almenys en els dels s. XVIII i XIX es declara que es concedeix un any de "respir", a opció de l'arrendatari, d'acord amb el costum del Principat. Presentem alguns dels casos que coneixem:

1r.- Comanda d'Ascó:

A part dels casos concrets que anem a veure, hem de dir que la Carta de 1615 ve a reconèixer el fet de l'arrendament com quelcom habitual; no s'hi refereix expressament però en un cas s'esmenta l'"arrendador" en referència a l'arrendatari: el cap. 64 que fixa els drets senyorials sobre la carnisseria, disposa que els mateixos corresponen a l'arrendatari de la Comanda. Sembla que el servei de la carnisseria sempre es cedeix en arrendament.

1) Arrendaments dels s. XIV i XV:

Ens referim a dos contractes un de 1385 i altre de 1477 (649):

- Efectivament, l'1 de maig de 1385 la Comanda d'Ascó i la Batllia de Miravet estan arrendades a Joan Pere Sanxis "racional et ciutada de (..) Saragoça", i aquell per la seva part ho té subarrendat a Joan Fernández de Heredia (aleshores governador del Regne d'Aragó). En tot cas, en aquella data de 1385 el subarrendatari per mitjà del seu procurador novament sub-arrenda els seus drets en aquells dominis per 2 anys fins el 30 d'abril de 1387 a un mercader de Tortosa (Miquel Boteller). El segon subarrendament té per objecte els "fruyts, rendes, drets e emoluments pertanyents a la Castellanya de Amposta en les Ballies de Miravet e de Ascó, en tots lochs e termens de aquelles compresos en les dites Ballies".

- I tenim notícies d'un altre arrendament de la Comanda d'Ascó vigent el 1477, fet a favor de Simó de Barbarosa, mercader de Tortosa. Solament sabem que comprenia el dret del morabatí que es pagava al lloc d'Ascó, i tot i que ignorem si també s'inclou al mateix contracte talment figura arrendat el dret de "misatge" i altres drets imprecisos sobre les Corts de Vilalba i la Fatarella.

2) Arrendament del s. XVI:

Altres arrendaments de la Comanda d'Ascó que coneixem és del s. XVI; també en tenim breus referències contingudes en un llibre de comptes, i sabem que es formalitza l'any 1593 a favor d'Onofre Rovira, de Tortosa (650).

El contracte fou signat el 8 de maig de 1593, "rebut en poder" del notari Pau Bellver, d'Ascó, i per a entrar en vigor l'1 de maig de 1594 fins el 30 d'abril de 1597; les condicions que coneixem són:

- Vigència de 3 anys.
- El preu per any és de 1890 lliures, a pagar en tres vegades.
- El pagament es farà efectiu al "banch de Jacinto Bru y Frances Pobla" de Tortosa.
- L'existència de tres fiadors: Lluís Montagut, de la Torre de l'Espanyol, Pere Clua de Corbera, i Climent Çaporta de Tortosa.

El mateix document fa esment a alguns dels pagaments fets per l'arrendatari i així es fan constar:

- Un de 616 lliures, 13 sous i 4 diners el 15 d'agost de 1594.
- Altres del 3 de novembre de 1594, que s'abonen al "banch de Jacinto Bru y Frances Pobla".

Altres notes que figuren en el document indicat són:

- Una de 28 d'agost de 1594, per la que es va establir un concert entre l'arrendatari i el col·lector dels drets de la Comanda, Jaume Cervera; segons el nou conveni també es van cedir "a dits arrendados lo dret dels alfarracos" que aquell col·lector s'havia reservat inicialment excoent-lo d'aquell arrendament. El preu d'aquella cessió era de 95 lliures, i Onofre Rovira devia pagar-les per Nadal.
- El 23 de maig de 1594 s'assenyala que al banc on devia fer-se el pagament del preu de l'arrendament, solament s'havia ingressat 578 lliures i 17 sous, perquè la suma restant de 37 lliures, 18 sous i 11 diners les va gastar "dit Rovira lo primer any per los adops del moli y altres coses de la Encomanda com conte als memorials verificats de Pau Bellver, notari, y de Juan Artal, balle". Aquesta nota ens informa en definitiva que dins el contracte d'arrendament s'inclou el molí (d'oli o de farina), i que almenys algunes despeses de reparació dels béns arrendats són a càrrec de l'arrendador.

Talment és de veure per allò que acabem d'indicar, que l'arrendatari ha de donar compte de les despeses que assumeix davant el notari i el batlle del lloc, que d'altra banda les han de fiscalitzar.

El mateix document, encara que amb breus anotacions ens dóna altres notícies sobre les operacions bancàries de l'època:

- Una de data imprecisa segons la qual Onofre Rovira gira des del banc de Jaume Bru al de Dionis Puiggener dues transferències: una de 300 lliures i altra de 16 lliures, 13 sous i 4 diners. Manquen 300 lliures per a cobrir el pagament parcial previst pel contracte.

- I tot seguit s'estèn altra anotació que diu: "Deu lo banch de Dionis Puiggener cent sinquanta lliures, dich 150 lliures, que a 23 de març de 1596 me feu bones per polisa de Jaume Vila, clavari del Comptat de Osona y Bescomptat de Cabrera y Bas; y lo dit me las pague a bon comte per mon salari de governador de dit Comtat y Bescomtats, y per la terça cayguda lo darrer de 1595". No ho sabem del cert, però sembla referir-se al mateix Onofre Rovira arrendatari de la Comanda d'Ascó, que al mateix temps potser sigui governador d'aquells Comtat i Vescomtats; i probablement ingressa en aquell banc els drets que obté d'aquell càrrec de governador per a fer efectiu una part pendent del preu de l'arrendament de la Comanda d'Ascó (651).

3) Arrendaments del s. XIX:

L'any 1806 es formalitza un arrendament de la Comanda d'Ascó a favor dels germans veïns de Flix Antoni i Felip Castellvi Ambrós (652).

Aquest contracte segueix la mateixa línia i estil d'altre de Batea i Algars de 1805 que veiem tot seguit; de fet les clàusules són pràcticament idèntiques. En definitiva:

1ª. S'arrenden "todas las rentas, frutos, diezmos, derechos dominicales, tierras, censos, heredades, hornos, molinos y demas bienes pertenecientes a la Encomineda". I s'assenyala que la Comanda està integrada pels llocs, viles i termes d'Ascó, Vinebre, Torre de l'Espanyol, Gorrapte i Camposines.

2ª. El contracte segueix sent per 3 anys més altre de respir segons el costum del país; i els arrendataris assumeixen tots els riscos derivats de fenòmens naturals, epidèmies, sequera, etc. La vigència s'estableix des de l'1 de maig de 1806 fins al 30 d'abril de 1810.

3ª. El preu és de 5.840 lliures jaqueses l'any.

4ª. En cas de que algun vassall no satisfaci els seus tributs, els arrendataris han de procedir per via judicial al seu càrrec almenys en la primera instància; i si s'hagués de procedir a altres instàncies, l'arrendador "devere (...) abonar el importe de lo que por esta razon dexeren de cobrar de dichas rentas y tomar a mi cargo la defensa y continuacion del pleito".

5ª. Els arrendataris també han d'assumir les despeses ordinàries i locals. Però quan a les reparacions extraordinàries dels serveis que es cedeixen hauràn d'avançar i pagar els costos que s'indiquin, per bé que com figura

al contracte d'Ascó els podran descomptar en fer el pagament següent del preu o part de l'arrendament.

6ª. Es cedeixen el forn, els molins, les cases i "demas fundos propios de dicha Encomienda, a reserva de la casa palacio" d'Ascó, que resta per a l'ús del comanador; això no obstant, si el comanador no és al lloc, resta també a utilitat dels arrendataris.

7ª. Pel que fa als forns es disposa que han d'estar "corrientes" segons costum i pràctica; i quan als dies que han de coure s'assenyala que: a Ascó han de ser tots els dies conforme s'ha vingut fent fins aleshores: i a Vinebre i la Torre de l'Espanyol en lloc dels quatre dies a la setmana com es venia fent, haurien d'estar oberts i en funcionament tots els dies de la setmana menys els festius.

8ª. Quant al molí d'oli, els arrendataris hauràn de posar els "cofines, espadillas, medidas, chavetas y todas las otras menudencias que se necesitan para que este corriente".

9ª. La Senyoria es reserva l'exercici de la jurisdicció "y todas las provisiones y nombramientos que me puedan tocar y pertenecer, asi de beneficios eclesiasticos, como empleos u oficios seculares y civiles, sean los que fueren; y tambien los derechos de lluisimo y la facultad de conceder las fadigas para las ventas, enagenaciones y permutas".

10ª. I els arrendataris també s'han de fer càrrec dels costos de formalització d'aquest contracte ("drechos y papel sellado").

A més però d'aquest arrendament en podem citar d'altres d'anys posteriors, concertats amb condicions similars o equivalents bé que per un any, i particulars per referir-se a bens o serveis concrets i no a la Comanda en conjunt com hem vist l'any 1806:

- L'1 d'octubre de 1823 s'arrenda una tenda o taverna de queviures a Ascó a Antoni Raduà Montaña "como a mas beneficoso postor en primer remate", per un any i amb la renda de 864 rals.

- El 30 de setembre de 1824 s'arrenden dos forns de pa que posseeix la Senyoria: el del carrer Abadía a Josep Ferrús Grau, per 2.037 rals de billó; i el de la Mola, a Jaume Grau Monté, per 1.610,22 rals de billó.

- I el mateix dia anterior, s'arrenden també els serveis de pesos i mesures i els drets de lleuda de la Comanda a Nicolau Ortiz Vilanova, per 640 rals (653).

2n.- Comanda de Vilalba:

També tenim alguna notícia de l'arrendament d'aquesta Comanda de Vilalba, concretament ens referim a uns plecs de condicions elaborats el 1719. El document es titula "Capitulaciones y taba con que se arriendan los lugares de la Encomienda de Villalba, que son los siguientes: Villalba, Fatarella, Rivarroya y Torrente, y el termino de Berrus" (654).

El document segueix la línia dels contractes restants:

1^a. Que el contracte serà per 3 anys, des de l'1 de maig de 1719 al 30 d'abril de 1722, més "el año de respiro com es costumbre" al Principat i a la Castellania d'Amposta. I comprendrà "sus cosechas enteras de todo genero de frutos".

2^a. El preu que es fixi en la subhasta es pagarà a fra Antonio de Rives, "recividor" de l'Orde, a Barcelona o a Saragossa, allí on a aquell li sembli oportú.

3^a. L'arrendatari es farà càrrec de "todos los cargos ordinarios" de la Comanda:

- 25 lliures al prior de Riba-roja.

- A l'assessor (de la Comanda -?-), 6 lliures, 13 sous i 4 diners en moneda valenciana (a l'any -?-).

- Als batlles i sots-batlles de Vilalba i Fatarella els farà efectiu "el onzeno" de tots els fruits "que tocaren del diezmo, (..) y de los llosis que cobraren" (655).

- Al nunci de Vilalba li donarà 4 quarteres de blat i 4 més d'ordi, i 12 canters de vi i un d'oli.

- Al nunci de la Fatarella pagarà 3 quarteres de blat i altres 3 d'ordi, 12 canters de vi i una d'oli.

4^a. L'arrendatari haurà d'assumir al seu càrrec tots els riscos i danys que es produeixin per fenòmens naturals, epidèmies, guerres, etc.

5^a. L'arrendatari haurà de donar fermances suficients, a contentament del procurador general de la Comanda.

6^a. La Senyoria es reserva: la jurisdicció civil i criminal; la facultat de designar i nomenar o destituir els oficials senyorials; també les "penas, calumnias y sangres de todos los lugares"; el dret de fadiga; i els castells de Vilalba.

7^a. El senyor cedeix a l'arrendatari els graners.

8^a. L'arrendatari ha de pagar: el notari i els costos de la formalització del contracte d'arrendament; i al nunci "el drecho de tranzar dicho arrendamiento".

9^a. El preu que es fixi segons la subhasta s'haurà de pagar per primer cop el Nadal de 1719 i el segon pagament serà el dia de sant Joan de juny de 1720.

10^a. En cas que els vassalls de la Comanda no paguin llurs censos, l'arrendatari podrà reclamar-los en via judicial, i els costos que se li causin els hi seràn tinguts en compte (probablement els seràn abonats).

3r.- Comanda de Batea i Algars (656):

El 1805 el rebedor de l'Orde de l'Hospital, fra Josep de la Torre, arrenda la Comanda de Batea i Algars a Antoni Castellví Ambrós, veí de Flix; el contracte es fa 4 anys, a comptar des de l'1 de maig de 1805 fins el 30 d'abril de 1809 (657).

L'arrendador manifesta que actua en tant que aquella Comanda "esta vacante" (sense titular), i cedeix tots els seus fruits, drets, rendes, censos, delmes i béns.

El concedent assenyala que normalment els contractes similars es fan per 3 anys, però que tractant-se d'un domini situat a Catalunya se segueix la tradició del Principat donant un any més "llamado de respir o voluntario, con facultad de admitirlo o dejarlo" (dret de l'arrendatari); i ho fa en tant que els Estatuts de l'Orde disposen que els arrendaments es concertin segons "estilo y practica del pais en que existen".

En definitiva el contracte és fins el 30 d'abril de 1809, però l'arrendatari pot renunciar a l'últim any si ho denuncia abans del 31 d'agost de 1808 "por carta u otro documento legitimo".

Passant a les condicions econòmiques, es disposa:

1ª. L'arrendatari assumeix tot risc de "piedra, niebla, langosta, sequedad, abenidas de rio, peste, guerra u otra desgracia", que puguin perjudicar les rendes de la Comanda.

2ª. L'Orde es reserva drets com ara el lluïme, firma i fadiga en vendes i altres alienacions dels béns immobles afectes al domini "maior y directo" que ella ostenta; i també conserva "los censos que llaman menores y pagan varios particulares". Però cedeix els censos dits majors i generals que paguen els veïns i l'Ajuntament en espècie "de trigo y cevada, (i) el drecho llamado llosech o llosis".

3ª. L'arrendatari corre amb totes les despeses ordinàries i locals, excepte:
- "Las respnsiones y pensiones" que es paguen a l'Orde i als seus membres.

- El novè i el desè que es paguen al rei (658) i altres "impuestos que sobre la misma se cargaren".

- I les despeses extraordinàries i les necessàries per la reparació del graner i dels forns "unicos fundos" de la Comanda (659).

4ª. Malgrat l'anterior l'arrendatari que també rep el graner i els forns, haurà d'avançar diners a l'Orde perquè aquella pugui fer front a les reparacions d'aquelles instal.lacions; després se li retornarà la bestreta.

5ª. Com sigui que es cedeixen tots els "fundos" de l'Orde, podrà fer-ne ús lliurement, però s'eximeix del dret de "poya o puya" (per l'ús del forn) al procurador jurisdiccional de la Comanda, al batlle i altres persones segons sigui el costum del lloc.

6ª. Encara l'Orde es reserva el nomenament dels forners, per bé que és l'arrendatari és qui haurà de pagar llurs salaris.

7ª. Per últim s'insisteix en què l'Orde es reserva la jurisdicció "y todas las provisiones y nombramientos de empleos y oficios seculares, eclesiasticos y civiles".

8ª. El final del document conté la declaració de l'arrendatari que ho accepta tot i ho garanteix "segun fuero, drecho o en otra manera".

convingui; i afirma que ho rep tot i ho posseirà "nomine precario y de constituto" conforme "fueros, leyes y disposiciones del derecho comun".

Per últim i complementant l'anterior ens és útil aquest document de 12 de maig de 1762 referent a un arrendament anterior de la mateixa Comanda (o de tota la Castellania); en ell un comerciant de Tivissa declara que compra el blat recaptat pel col·lector dels arrendataris dels drets senyorials a Batea, reconeix el preu que ha de pagar i assumeix algun compromís més:

- Josep Cedó, negociant de Tivissa, trobant-se a Batea reconeix a Carles Bes pagès del mateix lloc, "como a recaudadaor, recolector, factor eo procurador" dels arrendataris dels drets del castellà d'Amposta, que li adeuta 654 lliures 16 sous i 10 diners de moneda de plata valenciana per a 482 quarteres de blat, "resultantes del producto y efectos del arriendo de los derechos de dicha Castellania, que como a collector referido de ellos cuyda y administra el nombrado Carlos Bes, quien me las ha vendido de esta manera: ducientas setenta y siete quarteras de calidad inferior, a razon de tres libras y diez sueldos la quartera, y las restantes ciento y ochenta y seis quarteras hasta el cumplimiento de la cantidad sobre dicha por ser de trigo mitadeneo llamado vulgarmente morcachos al respecto de tres libras y diez y seis sueldos la carga, de cuya bondad de trigo segun su especie referida me doy por realmente encargado y satisfecho a mis libres voluntades".

- Per últim el comerciant s'obliga a pagar aquella quantitat al mateix Bes o al seu representant per tot l'últim dia del mes de novembre de l'any corrent. Ell mateix assumeix els costos del trasllat del gra, des de la "torre del señor gran castella" on es troba, deixant-la "vacua y expedita por todo (..) el mes de junio".

- I malgrat l'anterior, aquell import no es paga fins el 28 de març de 1763, segon apoca de rebut estesa pel mateix Carles Bes (660).

4t.- Del lloc de Pinyeres (del convent de Casp) (661):

Aportem aquest contracte d'arrendament per quant Pinyeres és un annex de Batea, i fins a mitjans s. XV formava part de la Batllia de Miravet, passant aleshores al convent hospitaler de Casp.

En tot cas, el 4 de setembre de 1774, el batlle del lloc arrenda a un llaurador de Favara (Pasqual Satue) "todas las hyerbas" del terme amb la facultad "de herbear y utilizarse de aquellas", i les condicions són:

- Que lliuri una fiança "a satisfacció de dicho señor bayle".
- El preu de l'arrendament es farà efectiu en dues pagues: una a l'entrar en vigor el contracte i l'altra el 25 de desembre de 1774.
- El ramat que pasturi no podrà entrar en horts, oliverers ni vinyes, sota pena de 15 sous cada vegada.